KLASSISKA ROMANER UTVALDA AV FREDRIK BÖÖK

DEN TROGNA FLODEN

(WIERNA RZEKA) AV *STEFAN ZEROMSKI*

BEMYNDIGAD ÖVERSÄTTNING AV *E. WEER*

INLEDANDE ESSAY AV *ALFRED JENSEN*

STOCKHOLM ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAG

Nordiska Boktryckeriet Stockholm 1926

Förord till den elektroniska utgåvan

Romanen *Wierna rzeka* handlar om januariupproret 1863-1864 mot den ryska övermakten i de polsk-litauiska områdena (se även **Wikipedia**). Den utkom i Paris 1912. Den svenska översättningen utgavs 1921, alltså efter att världskriget och ryska revolutionen hade passerat och Polen blivit självständigt. En utgåva från 1926 digitaliserades i april 2017. Det digitaliserade exemplaret hade Alfred Jensens essä om författaren inbunden före titelsidan och sidorna presenteras här i samma ordning. Allra sist har också en **tidningsnotis** av okänt ursprung tagits med, som låg som bokmärke i det digitaliserade exemplaret.

STEFAN ZEROMSKI

Inledande essay av Alfred Jensen

Stefan Zeromski, den polska skönlitteraturens kanske främste nu levande författare, föddes den 14 okt. 1864 i guvernementet Kieelce ej långt från Sienkiewicz' egendom. Tidigt föräldralös måste han på grund av bröstlidande, varav han fortfarande bekajas, avbryta universitetsstudierna i Warschau och förtjäna sitt uppehälle som lärare på landsbygden. År 1891 anträdde han sin första utländska resa, varunder han en längre tid tjänstgjorde som bibliotekarie vid det polska muséet i Rapperswyl (Schweiz), en befattning, som 1896 utbyttes mot en liknande vid Zamoyski-biblioteket i Warschau. År 1905 invecklades han i en politisk rättegång, som nödgade honom till ett mångårigt emigrantliv i Frankrike och Italien, varifrån han vände hem till Polen vid världskrigets utbrott.

Zeromski är årsbarn med den misslyckadejanuariresningen 1864, och hans uppväxtår sammanföllo med den sociala brytningsperioden, som inträdde efter de politiska illusionernas gäckande, då positivism och utilftarism efterträdde den patriotiska överspända romantiken. Han greps ock av denna sociala rörelse, som satt djupa märken i hans författarskap, men han var för mycket konstnär och skald för att nöja sig med en torrt moraliserande samhällsskildring och nykter realism. Idealismen svek honom aldrig. Han fördjupade sig i själsanalyser och valde med förkärlek till hjältar ensamma människor, som visserligen äro förutbestämda till undergång, men ändå icke misströsta om framtiden och som offra sina personliga intressen, även kärleken, för det allmänna bästa. Denna sedliga idé framträdde redan i en av de första skisserna, »Doktor Piotr» (1892), en ung kemist, som oåterkalleligt bryter med sin hederlige, men konservative far för att helt ägna sig åt vetenskapligt arbete i utlandet till medmänniskors gagn. Samma tendens framträder starkt i den uttänjda berättelsen »Strålen»

om landsortsredaktören, som i sin själsdödande isolering tar vård om ett föräldralöst barn för att påhenne koncentrera den kärlek, som han börjat fatta till hennes avlidna mor, och med denna enda solstråle i sitt glädjelösa liv söka upplysa det andliga mörkret omkring sig. Och denna idé tar sig ett mäktigt uttryck i romanen »Hemlösa människor» (1895).

»Hemlösa människor» är icke i sin klumpiga komposition ett fullödigt konstverk, men har ändå i den polska vitterheten haft en mycket stor betydelse som ett psykologiskt dokument, som social tidsbild från Polen i slutet av det förra århundradet Det är en fortsättning på »Strålen» och handlar om en läkare, som uthärdar en livslång kamp med samhället för sina humanitära idéer. Han avskedas och sliter även sin förbindelse med en älskande kvinna för att helt hängiva sig åt det arbetarproletariat, varur han själv framgått.

Men lyckligtvis höjde sig Zeromskis konstnärsskap från detta något snävt ensidiga samhällsstudium till ett högre skönlitterärt plan genom att fördjupa sig i etiska problem, särskilt genom att påvisa, huru onda makter obarmhärtigt ingripa i människors liv och göra henne till lekboll för sina nycker. Den i biblisk stil hållna berättelsen »Arymanhämnas» (1904) är en symbolisk framställning av ljusets och mörkrets eviga kamp i människohjärtat. En eremit uppfostrar i öknen sin son i sin asketiska lära, men denne frestas oupphörligt av förföriska syner och sinnliga begär, gripes av vanvettig förtvivlan och förbannar sin hjärtlöse far: »Avundsamme fördärvare av andras lycka! Varför gick du icke till satan att lära dig godhet? Hans rike är nattens njutning. Välsignad vare hans stilla viskning!»

Denna sedliga idé utfördes på realistisk grund först i romanen »Historien om en synd» (1905), en skakande skildring av en älskande kvinnas undergång, som, sedan hon övergivits av sin gifte älskare och mördat sitt nyfödda barn, kastar sig ut i världsvimlet och råkar i händerna på samvetslösa äventyrare. Mindre sensationell och orolig i stilen, men ännu mer rörlig i sceneriet är den tredubbla romanen »Kampen med satan» (1913—1918), vars sista del »Charitas» utspelas i Galizien under världskriget. Det är en något löst komponerad och av onödiga longörer tyngd sederoman, storslagen i sin planläggning, rik på fina detaljer och buren av Zeromskis pessimistiska livsuppfattningom de onda makternas ingripande i människolivet, här närmast åskådliggjort genom guldets förbannelse. En polsk konstnär, svärmisk, men opraktisk samhällsförbättrare, liksom huvudfigurerna i »Strålen» och »Hemlösa människor», har fått ärva en rik polack i Paris och vill bliva sitt folks välgörare, men gifter sig med en lättsinnig kvinna och mördas av arbetare. Änkan dör kort därpå, och hennes far övertar det stora arvet. Men det har ingen välsignelse med sig. Han ertappas av österrikarna som rysk spion och hänges i galge.

Om Zeromski i dessa romaner velat teckna den polska karaktärens dåliga sidor, särskilt polskheten i förskingringen, har han i den underliga romanen »Livets fägring» (1909) sökt framställa en nationell typ, som återspeglar det bästa av polskt väsen: ridderlighet, äventyrslystnad och framtidstro. Det är en cykel lyriska kulturskisser, vari olika figurer skymta fram. Hjälten är en i Ryssland uppfostrad polsk löjtnant, som efter förflyttningen till ryska Polen känner sin nationella instinkt vakna. Han förälskar sig i en rysk generalsdotter, som tidigt dör, för ett kringflackande liv i utlandet ochåterkommer slutligen till sitt hemland med ett flygskepp, för att åtminstone i luften känna sig fullt fri. Under en flygfärd på Östersjön förolyckas aeroplanet och han uppfångas av ett tyskt örlogsfartyg, för vars kapten han presenterar sig som »en naken människa, tillhörande ett folk, som tillhör alla nationer». Han är personifikationen av den polska andens tragiska öde att kvävas av övermäktiga förhållanden, men dock behålla tron på den mänskliga viljans obetvinglighet och på den slutliga segern. Samma patriotiska optimism genomströmma Zeromskis lyriska epos »I grus och aska» (1904), en serie kulturbilder från Napoleons tid och de polska legionernas irrfärder i Spanien. Där finnas vackra naturmålningar av präktiga stridsbilder, men handlingen förrinner i sanden, utan enhetlig komposition och utan historiskt perspektiv.

Men Zeromski har dessutom höjt sig till en nästan visionär mystik, som röjer hans andliga frändskap med Slowacki. Här framträder han som den patriotiske optimisten, den där ur Polens gamla legender och bragdrika historia hämtar tröst för de nutida besvikelserna. »Sägnen om den bålde Walgier»och »Klagokvädet om Hetmanen» äro storslagna prosadikter ur Polens forntid i monumental stil med profetiska antydningar om det kommande. Tragedien »Sulkowski», som behandlar den unge polske hjältens flyktiga kärlekssaga med en

italiensk hertiginna och hans död under Napoleons fälttåg i Egypten, lyfter sig i den sista akten till en sublim prosa, vars tankedigra överblick av världshistorien hör till det vackraste, som skrivits på polsk prosa.

Och höjdpunkten som nationell mystiker nådde Zeromski med det lyriska sagospelet »Rosen» (1905), som i de gamla messianisternas anda söker visa den polska hämndtankens hittills ofruktsamma vanmakt. I fantastiska scener från fängelser och slagfält upprullas här bilder ur Polens nyare historia, och här äro snillrika antydningar om den nuvarande sociala världskampen och den bolsjevikiska proletariatdiktaturen.

*

Den berättelse, »*Den trogna floden*», varmed Zeromski för första gången härmed införes i den svenska litteraturen genom E.Weers skickliga hand, oavsett några små prov i samlingen »Det unga Polen», skrevs 1913 och intar en säregen plats i hans diktning. Den lilla novellen, som återspeglar både den patriotiska stämning, som rådde under januariresningen 1863—64, och den fördomsfullhet, som då ännu rådde inom det polska samhället mellan högadeln och de borgerliga, hör icke till hans mer betydande verk, men torde genom sin enkla stil och lyriska värme vara lämpligt väld såsom en inledande bekantskap med en författare, som trots sin stundom något tunga stil och bristen på konstnärlig helgjutenhet, är en ovanligt stark och ursprunglig författarpersonlighet, vilken väl ännu icke har sagt sitt sista ord.

Den, som väl närmast skulle göra honom den litterära rangen stridig i Polen, är hans nästan jämnårige landsman Reymont, vilken också har börjat uppmärksammas i Sverige. Båda ha framgått ur samma nationella brytningsskede och äga starka sociala intressen. Reymont är den impressionistiske berättaren med lidelsefullt temperament, Zeromski den psykologiske beskrivaren, som går djupare i sin analys och är starkare istämningen, med djupare lyrisk underton och dragning åt det mystiska. Reymont har skapat ett storverk, den breda romanen »Bönderna», som lämnar ypperliga bidrag till utforskande av den polska bondesjälen, men Zeromski har med fina skiftningar rikare återgivit hela den polska nationaliteten i karakteristiska drag och i sina bästa stunder höjt sig till ett polskt pathos, som ger en återklang av Slowackis och Krasinskis sublima messianism.

På tyska finnas redan många av Zeromskis verk. Måhända är detta prov början till ett lämpligt urval på svenska av denne äktpolske tänkares och drömmares i hans hemland högt skattade romaner, skisser och idédramer.

FÖRORD.

Med några uteslutningar meddelas här ett brev till övers. från författaren, som uttryckt sin önskan att det skall ingå som förord till hans berättelse.

— — — Tiden för er vistelse i WarschauHösten 1898. var väl den tyngsta i mitt fäderneslands historia och ävenså i mitt enskilda liv. Ryska gendarmer företogo gång efter annan nattliga husundersökningar hos den polska intelligensen och arresterade män och kvinnor för delaktighet i politiskt, socialt och kulturellt arbete. Ni var en av de sällsynta gäster — så fåtaliga att man kan räkna dem på ena handens fingrar — som med deltagande och intresse genomvandrade den levande kyrkogård dåtidens Warschau var. Mångt och mycket i det offentliga och enskilda väckte er förvåning i detta konspirerande samhälle,konspirerande på områden, som annars överallt i världen sedan länge utgjorde gemensamma, öppna verksamhetsfält. Förvåning hos er väckte också den dåtida polska litteraturen, lik en vacker, brokig fjäril, som spetsad vrider sig på nålen. — — —

Just vid den tiden skrevos mina fosterländska legender, av vilka ni nu översatt en, »Den trogna floden» kallad. Detta arbete kommer ut på svenska vid en tid, då icke blott förtryckarnas raseri och de förtrycktas bitterhet sjunkit i skuggornas rike utan även själva den nationella legenden börjar svepas i en som vanligt förskönande skymning. Siarnas förkunnelser och skaldernas drömmar ha blivit ett historiskt faktum: ett fritt Polen har uppstått. Den vita örnen, som ni lät anbringa på omslaget till novellsamlingen »Det unga Polen» och som på den tiden kunde utbreda sina vingar endast på den gästvänliga, fria svenska jorden, ty inom egna landamären förintades den hänsynslöst, är nu ett fritt rikes vapen och emblemet för alla dess ämbetsverk. Den snabba och

våldsamma förändringen, som ingrep i livets alla förhållanden och gav ny gestalt åt allt, gick också som en stormvind över litteraturensfält. Då jag i dag med min berättelse, skriven i träldom och för trälar, ställes inför en litteratur lik den svenska, som städse varit fri och yppig och rik vuxit i en atmosfär obesmittad av förföljelser och tvång, känner jag mig lik en efterbliven lantbo, som skall ställas inför en storstads areopag. Enda trösten i min belägenhet utgör vissheten, att det är inför en gammal och hög kulturs aeropag, som kommer att taga hänsyn till alla omständigheter och i vetskap om deras tynga överser med mycket. Den svenska litteraturen har varit vår läromästare, en föregångare upp mot höjderna, och med vördnad och avund ha vi betraktat den genom vår gallerglugg utmed marken. I Warschau och Krakau har det bildat sig kretsar av Strindbergsbeundrare. En av den yngre generationens mest subtila diktare har med entusiasm tolkat Karolinerna, och Selma Lagerlöf har haft och har hänförda översättare och läsare. De nya litterära riktningar som leda sitt upphov från norden ha övat stort inflytande i Polen. Men polska litteraturen i XIX och början av XX seklen, ända till världskrigets slut, har förutom sina rent konstnärliga syften, om vilkas förverkligande jagnaturligtvis ej kan döma, samman med allt som i Polen ägt liv och anda stått i den nationella befrielsetankens tjänst. Eder, såsom god vän och kamrat från de år som nu jämte träldomen äro lagda i graven, ber jag mottaga de polska skriftställarnas tack. De nämndes på sin tid »Det unga Polen». Nu, när tiden redan blekt deras hår, uppleva de en ny ungdom inför lyckan att se sitt fädernesland återuppståndet och välkomna födelsen av en annan, ny konst, befriad icke blott från bojorna utan från sitt eget, av bojorna stämplade väsen och gående att intaga en plats vid sidan av de lyckliga folkens litteraturer. Men evigt lever minnet av dem som ägt medkänsla med de olyckliga.

Warschau 22 sept. 1921.

Stefan Zeromski.

I.

Återigen skakades han av dödsfrossar och den ohyggliga smärtan ville spränga hans huvud. Det kändes som om en järnkrok höll på att rista upp högra höften. Oupphörligt lopp det som en eld över hans rygg, och för hans ögon hängde en mörk slöja fullsprängd med mångfärgade gnistor. Den sårade svepte in sig i pälsen, som han under dagen hade slitit av en soldat, stupad inne i snåren vid flodstranden. Han borrade sina bara fötter och blodiga höfter än djupare in i massan av lik och trevade efter de båda kroppar, som med sina varma sår hade skyddat honom mot kölden under natten och med sina tjut och sin kvidan hadeväckt honom ur dödens sömn till livets fasor. Nu voro båda redan förstummade och stela och blevo honom lika vidriga som de andra blodiga kadavren.

Åter och åter trevade hans händer och fötter efter ännu levande värme och stötte blott på blodöversköljda, orörliga lik. Han blickade omkring sig. Ovillkorligt manade han än en gång fram för sig vad han led för. I hundratal lågo de där — ett vitt berg i morgongryningen — träffade till döds, täckta av sår, slagna på befallning av den fientlige fältherrn, deras egen landsman och forne medsammansvurne, av soldaterna frånrövade ända till de sista trasorna av usla plagg, söndersargade av bajonetter, genomborrade av dussintals officersvärjor, med hjässorna splittrade av revolverkulor, krossade under hjulen av Czengierys framstormande artilleri.

I den sandiga marken hade det bildat sig blodpöl vid blodpöl. Snön började smälta och rann som ett rött ådernät från de frusnaplogfårornas kammar. Runt omkring släpade man bort de döda vid fötterna. Deras hår sopade den rödfärgade marken, de stelnade fingrarna ristade fåror efter sig. Slagna till marken i vild kamp hade de rosslat sina sista ord in i den kalla jorden och sedan bitit sig fast i de frusna plogfårorna. — Tystnad bredde sig över Malagoszcz’ slagfält.

Den siste levande soldaten blickade genom sina smärtors slöja in i den stilla morgonens gryning. Det föreföll honom att hästar nyss hade stått på den här platsen... Var var hans häst? Var stigbygeln under hans fot? Var kamraterna, som nyss, trehundra stycken, hade följt förrädarens spår? Ännu hörde han jorden dåna, hörde sin hästs hovslag, det dova larmet av kämpande skaror. Vad hade hänt?

Visslandet av Dobrowolskis granater hade förstummats, försvunna voro kosackernas och dragonernas tiraljörer, som i hela fyra timmar hade beskjutit dem. Den branta kulle från vilken de hade sänt upp sådanaväldiga eldpelare låg sedan middagstiden tyst och öde. I väster syntes den vita randen av kyrkogårdsmuren, bakom vilken rytteri och artilleri, Jezioranskis avdelning, hade förskansat sig. Och där i mitten, där fotfolket stått — tomt. Ståndaktiga som greker hade de tåligt bidat — kom och hämta vad du vill ha! — med gevären, som inte hade mer än hundra stegs skottvidd, för fot, allt medan fienden utsatte dem för en mördande eld av sina karbiner, som hade femhundra stegs skottvidd. De hade hållit ut, till dess fienden kommit inom skotthåll och order till anfall givits. Nu lågo de där, kalla och stumma, staplade till ett ohyggligt berg av lik. I fjärran välvde ännu rökmolnen från en nedbränd liten stad. Då och då sköt en bred flamma ur ruiner och askhögar, genombröt dödsskymningen med ett flämtande sken och sträckte ut sin tunga mot himlens svarta moln.

Då steg ett förfärande skri ur de förkolnade murresterna och nådde fram till densårade, som redan blivit likgiltig för alla kval och inte mer var i stånd att lyfta en arm. En outsäglig ångestkänsla spände hans bröst, flammade till, slocknade — likt elden, som plötsligt lågade upp ur ruinhögarna för att likaså snabbt försvinna.

Fint, snöblandat regn föll. Tödimma svepte fram ur skogen vid Losna. Dess tågor kröpo över de nakna, branta kullarna, drogo fram över fälten längs flodstranden och lade sig likt en fuktig duk över den sårades ansikte. Ur denna morgondimma framträdde småningom en högstammig furuskog. Från träden löste sig en varm andedräkt och bredde sig över de kala sträckorna. Sakta vajade de långa, nedhängande grenarna. De fuktdrypande kvistarna vinkade åt den sårade att komma och taga sin tillflykt i deras hägn...

Levande funnos här icke mer. Icke en enda. Strax bredvid låg ett lik med smutsiga säckvävsbyxor som enda hölje. Han arbetade sig fram till liket och drog byxornaav det för att med dem skyla sina egna nakna, skälvande lemmar. Han letade efter stövlar bland liken, men förgäves. Allt hade man berövat dem. I öster, från Bolmin till, ljöd plötsligt ett kanonskott. Ett andra... Ett tredje... Det ljudet gav honom nytt liv. Det genombävade honom från huvud till fot. Kamp! Till vapen!

På alla fyra började han släpa sig i den där riktningen. Men snart föll han ihop igen och tumlade med huvudet före ner i en plogfåra. En rasande smärta i högra höften. Han förde handen dit och träffade med fingret på ett djupt, uppsvällt sår, varur blodet droppade. Hans vänstra öga var förblindat. Han kände på ögonbryn, ögonlock, ögonglob och kindben: en enda stor svullnad, som brände likt eld. En muskelryckning förvred hans ansikte till en sorts leende. På hans hjässa, som under handgemänget nästan krossats av sabelhugg, var håret hopklibbat av stelnat blod och huvudsvålen täckt som med en röd mössa. I bröstet, mellan revbenen och påskuldrorna gapade sår av bajonettstötar. Men än värre än smärtan i såren marterade honom kölden. Med isig hand grep den honom i nacken, slet i hans blodgenomdränkta hår, fläkte köttet av hans ben med sina klor och pinade fram ideliga frossbrytningar. Den var det som nu drev honom framåt. På nytt började han krypa på alla fyra. Än på armbågen och vänstra knäet, än åter på flata händerna och en fot, varvid han mödosamt släpade högra benet efter sig. Till sist var han framme vid skogens första träd. Furugrenarna vajade i dimman och vinterregnet. Ett stilla sus nådde ned till honom. Varken sorg eller medömkan låg i det, varken förbarmande eller förakt. Långsamt sipprade detta kalla sus in i den sårades nu knappast klappande hjärta. Han reste sig på händerna, klamrade sig fast om stammen på första träd och höll sig upprätt emot det. Han lyddes. Intet bröt tystnaden. Framför honom utbredde sig slagfältet. Han sörjde inte dem som lågo därborta i den svarta sänkan,han kände intet medlidande med sig själv, han ångrade inte det påbörjade stora verket. Endast en känsla sprang upp ur hans innersta, endast en tanke genomborrade hans brännheta panna: strida!

Han såg sig åter mitt i stridstumultet, såg hur soldater mördade sårade, hur man slet klädtrasorna av kroppen på hjälplösa... Och intet medel att utsläcka detta vanärade, förnedrade liv! Äckel och skam överväldigade honom — tillintetgjord sjönk han samman. Skymning omvärvde hans själ...

Länge varade denna dova domning. Då han vaknade, stod solen redan högt på himlen. Bortifrån fältet nådde honom larm. Han försökte lyfta huvudet och varseblev människor. De släpade liken upp på höjden. Någon utdelade befallningar. Den sårade greps av en isande ångest, att man skulle finna honom och begrava honom

levande. Krypande genom gransnåren hasade han sig fram över glatta granbarr och halvsmält snö. De stelnade lemmarna värmdes upp avrörelsen, av detta krypande på händer och knän. Han tyckte, att skogen likt ett grönt förhänge dolde honom för lurande ögon, han hade en känsla, att en osynlig, skälvande hand visade honom hemliga, av skogens fåglar upptrampade spår och stigar, som rävarna sopat med sina svansar.

I en halvdunkel glänta djupt inne i skogen hittade han en torr gren, som slutade i en knöl och lämpade sig till krycka åt honom. Flyktingen stödde sig på den och grubblade länge, vem som hade förbarmat sig över honom: den allsmäktige Guden eller den miskundsamma skogen själv. Men i andanom ryckte han på axlarna åt deras barmhärtighet. Ur sin innersta själ, som sargad och hudflängd i det mordiska tumultet ingenting mera begärde, varken av Gud eller skogen, förbannade han deras medlidande och föraktade den nåd som bevisats honom. Men plötsligt började hågkomster stiga inom honom: han såg vallar av lik, ruinhögar, fasorna vid Malagoszcz och sitt slagna folk. Dåkände han hur något kvällde upp inom honom och ropade på rättvisa. Hans hjärta fylldes av en stormande åtrå; Czachowskis vilda, hetsade, hämndlågande själ reste sig inom honom. Stödd på sin krycka släpade han sig framåt med långa, obalanserade steg, som på styltor; han strävade i riktning mot Bolmin, han ville komma sina bröder till hjälp. Genom överansträngningen blevo smärtorna i höfter, rygg och huvud till dunkande slag av glödgade järnstänger. Hans fot stötte emot rötter och torra grenar, som lågo gömda under snön. Då han förbi av plågor och mattighet sjönk ner i snåren på den våta mossan, drev honom kölden upp igen och piskade honom framåt: över frusna lingonristuvor, genom kärr och vattenpölar. Så långt öga och öra nådde intet utom enslighet och tystnad. Endast här och där susade en uppskrämd fågel mellan grenarna. Annars stumma träd runt omkring och ovan dem en stum himmel. Törntaggar rispade i hans sår, blod droppade tillmarken och tecknade hans spår på snö och mossa.

Den trots allt barmhärtiga, hägnande skogen vidgade sig och sträckte sig allt vidare, öppnade klyftor och djup, visade vägar och gläntor, som ingenstans ledde, visade ändlösa valv, som längs mellan träden förlorade sig i det okända. Timmar förgingo, skogen tog aldrig slut. Här och där reste sig en sandkulle, brant och svår att komma över. Stödd på sin krycka släpade sig flyktingen uppför en höjd. Uppkommen kastade han sig ned till en evig sömn i flygsanden. Bara slippa ifrån köldens marter, bara slippa tänka mera! Han slöt ögonen...

En djup, sällsam, av feberdrömmar oroad sömn föll över honom. Spöklika gestalter skymtade. Skogen stönade och skälvde, så att dess träd böjde sig mot marken. Jämmer och kvidan trängde fram ur djupet och klöv himlen som med ett svärd...

En frossbrytning väckte den febersjuke och återkallade honom till medvetande. Helahans inre svallade för hjärtats vilda slag. Åter började han släpa sig framåt på händer och fötter med kryckan under armen. De vattendränkta skörten på hans pälsrock genomisade hans lemmar, medan åter pälsfodret på ryggen skavde det söndersargade köttet och täckte det med svett. De av granbarren stungna fötterna voro svullna och färgade varje vattenpöl röd. Det var nu eftermiddag. Solen sänkte sig bakom trädens toppar. Ur dälderna steg frostig kyla. Förgäves letade den sårade efter något gömsle i snåren, där han kunde skydda sig för kölden, överallt våta och vassa buskar, vilkas törnen sträckte sig emot honom likt en lurande satans klor. Hallon- och hagtornsbuskarnas böjda grenar revo sönder hans ansikte och händer. Han förbannade sitt eländiga öde.

Med blodiga händer trevade han sig vidare genom vildmarken och blev ej litet förvånad, då han plötsligt fann sig stå framför en stor, öppen plats, en vidsträckt, öde äng. Ifjärran reste sig snötäckta kullar. Vid foten av den sista syntes några kojor av lera. Blåa rökmoln stego krusiga mot den rodnande himlen. Icke långt från byn reste sig några ansenliga byggnader, en herrgård omgiven av trädgård och höga trädgrupper. För den dödströtte tedde sig anblicken så osannolik, att han höll den för en hägring, ett gyckelspel av satan: hus, människor, rök från varma härdar...

Maktlös sjönk han samman. Hans töckniga blick följde de vita molnen, som drevo för vinden, överfor den vida slätten och stannade till sist på människoboningarna vid horisonten.

Varken himmel eller jord ville upptaga hans offer av gapande sår och gjutet blod. Allt var fientligt emot honom, jorden, som hans huvud sjunkit ned emot, var döv och känslolös, blind och stum omgav honom världsrymden, en

isig vind svepte över honom. Endast den fjärran röken, som blåaktig steg i lätta virvlar, kallade honomlikt en ofattlig och ändå förtrolig, vänlig vink.

Han kom åter till medvetande, tog ett nytt tag och släpade sig stödd på knölpåken i riktning mot byn. Vägen var nu slät och jämn, utan busksnår och törnen. Kvällsfrosten hade täckt den glittrande snön med en tunn, glansig skorpa, som fötterna lättare gledo fram på. Redan hörde han hundarnas gläfs, kornas råmande och människoröster. Då uppenbarade sig plötsligt ett hinder: en flod skilde honom från målet. Mellan branta stup bevuxna med rostbrunt gräs välte den sitt svarta vatten och bildade genom sina många vindlingar talrika små halvöar. Vid stränderna var den frusen, men ingenstans täckte isen hela vattenytan. Förgäves spejade flyktingen efter en sandbank eller en spång. Anblicken av floden, som i nyckfullt sicksack förlorade sig borta mellan fälten, fyllde honom med ny ångest. De såriga fötterna trampade upp snön kring halvö efter halvö och kommo jämt tillbaka tillsamma plats. En hånande djävulsande hade slungat floden i hans väg och hetsade honom till en vanvettig dans, framåt, tillbaka, utan ände, utan mål. I en bukt, där floden vidgade sig och stranden var mindre brant, gled den sårade långsamt ner i vattnet och försökte vada. Han kände en förunderlig lindring. De mörka vågorna färgades röda av hans blod, kylde och tvådde varsamt hans brännande sår, kysste dem likt en mor med smekande läppar och lindrade smärtan i dem. De sögo till sig droppe efter droppe av det sipprande blodet, upplöste det i sig, drogo det mot botten och förde det med sig bort, långt långt bort.

Halvt buren av de medlidsamma vågorna nådde han andra stranden. De genomvåta benkläderna klibbade i trasor mot hans höfter. Endast av skamkänsla behöll han dem på och släpade sig stödd på kryckan upp mot byn. Tvärs över åkern löpte en inhägnad kreatursstig. Den var uppbökad och söndertrampad av kornas klövar. Meduppbjudande av sina sista krafter strävade den sårade framåt. Från gårdarna kom folk med ämbar, män och kvinnor, flickor och drängar, på väg ner till floden att hämta vatten. Då de varseblevo främlingen, sträckte de på halsarna, körde ihop huvudena, bildade grupper och pekade med fingret på honom. De knuffade varandra med armbågarna, och några av dem sprungo skrikande och gestikulerande tillbaka till byn. Han hörde ett virrvarr av röster, och snart såg han några män i långrockar och pälsar dyka upp. Främst skred en reslig bonde med en mässingsplatta på bröstet. Redan på långt håll mönstrade han främlingen med rynkade ögonbryn. Kommen närmare ropade han:

»Vad är du för en?»

»Ni ser ju, att jag är sårad», svarade den tillfrågade.

»Sårad, såå? Var har du blivit sårad då?»

»I slaget.»

»I slaget? Fördöme mig, då är du väl rent av en av de upproriska?»»Ja, det är jag.»

»Jaså, gunstig herre, eftersom du själv medger, att du är en upprorsman och har varit med i slaget, så sätter vi dig i arresten då.»

»Varför det?»

»Därför att vi måste skicka dig till stan.»

»Ni — mig?»

»Klart det! Kom med bara; jag är byfogde här jag.»

Den sårade teg. Detta var alltså hans landsmän, för vilkas frihet han lämnat sitt fädeneslott för att i bitande vinterköld sova på blöta fält, utstå hungerns och köldens kval, lyda order som en hund och slåss knappt nödtorftigt beväpnad! För dessa var det som han blödande ur oräkneliga sår återvände från slagfältet som en eländig krympling, marterad av olidliga smärtor!

Bönderna bildade en krets omkring honom.

»Låt mig gå», sade han tonlöst. »De härsåren har jag fått i strid för er frihet. Jag har vågat mitt liv för er rätt.»

»Äh, äh, det där sladdret känner man till. Här är ordern, och nu kommer du med bara.»

»Vart då?»

»Först följer du med oss till byn och sen — ja, det blir du nog varse.»

»Vad ämnar ni göra med mig?»

»Vi tänker lägga dig på halm, och där kan du få sova ett slag. Sen sätter vi dig på en vagn och kör raka vägen till stan med dig.»

»Och det vill ni göra — ni?»

»Vi vill ingenting alls vi, vi gör'et bara för att så lyder ordern.»

En frossbrytning genomilade honom. Han smålog bittert vid tanken, att han med så förtvivlad ansträngning hade arbetat sig igenom skog och vatten för att nå hit... Då brummade en i skaran:

»Skjutsa en så'n där! Det vore väl synd på kördona. Han kolar ändå av på vägen.»»Genomsur är han också, har kravlat sig tvärs igenom floden.»

»Har han måst lämna stövlarna kvar?»

»Ja titta på'n — och barfota!»

»Var väl för friheten det! Hähä.»

»Och ser man på bara — ett gradmärke på pälsen. Vem har han knyckt det ifrån?»

Byfogden såg sig omkring bland bönderna som om han hos dem sökt bekräftelse på sina ämbetsplikter.

»Raska på, karlar», dundrade han, »vi måste binda honom.»

»Vad för slag, binda honom också?»

»Herre Gud, den där måtte väl inte vara värd ett rep längre!»

»Han ger nog snart opp andan utan rep.»

»För f-n, låt'en löpa!» mumlade en.

»Bara man inte släpper honom in i byn...»

»Nej det är sant, låt'en hasa sig i väg...»

»Bara han inte kommer in i byn, angår han oss inte.»

»Nej släpp inte dit honom bara!»»Rebeller och uppviglare skall vi utlämna, står det skrivet i ordern. Men ta en så'n där eländig krake... Herre min skapare!»

»Han är ju också en kristen människa...»

»Ni kan snacka ni», skrek byfogden. »Men när de snokar rätt på att vi hade honom i hampan och lät honom löpa, hur tror ni det går då, va? Vill du ta pryglet för det, du?»

»Nej vad skulle jag det för? Jag är inte byfogde.»

»Nå så packa dig i väg då och spring efter ett rep!»

»Det får nån göra som står närmare till.»

»Finns ingen vidja här? Det duger också.»

Den sårade varseblev plötsligt en öppning i den murkna gärdesgården. Mödosamt kröp han igenom den och släpade sig stödd på kryckan tvärs över åkern i riktning mot herrgården. Bönderna följde efter honom, allt under det de fortsatte att tissla, rådslåoch tvista. En ropade åt honom, att han skulle vända om. Andra kastade stenar och våta lerkokor efter honom. Råa skrattsalvor över flyktingens otympliga rörelser omväxlade med skymfliga

tillmälen. Slutligen brydde man sig inte om honom längre och överlämnade honom åt hans öde.

Den sårade kom fram till herrgårdslogen och lutade sig mot väggen. Här kände han sig i säkerhet. Genom feberdimman som beslöjade hans ögon såg han, hur bönderna alltjämt knöto näven efter honom. Han vilade ut. Hit nådde inga kalla vindar. Den här tillflyktsorten var skyddad och torr. I hans hjärta fanns varken fruktan eller hopp, inte mera något jordiskt begär eller lidande. Endast en åstundan efter ro, efter evig sömn.

För att slippa se bönderna, som alltjämt stodo och rådslogo på kreatursstigen, kröp han vidare och kom upp på gården. Allt öde och tomt. Stallet var som utdött, varken pigor eller drängar syntes till, ingenmänsklig stämma hördes, inget hundskall. På andra sidan gården funnos endast ruiner och askhögar efter brända stall, visthus och lador. Till och med träden i den angränsande trädgården voro förkolnade, staketet instörtat. Längre bort, bakom dessa spillror, låg det ålderdomliga, ärevördiga corps de logiet.

Flyktingen sneddade över gården och stod snart vid köksingången. Som dörren var stängd och ingen syntes till, knackade han skyggt. Intet svar. Efter lång tvekan tryckte han ner den nötta dörrklinkan. Dörren gick upp. Han trädde in i en mörk gång, som var belamrad med kökssaker, fat och korgar. Till vänster varsnade han en dörr, och innanför hördes buller. Även här knackade han förgäves. Då han äntligen försagt öppnade dörren, blev han stående på tröskeln överväldigad av den syn som mötte honom. I den öppna spisen i ett hörn av det stora herrskapsköket brann en spånbrasa. Under det väldiga rökfånget hängde en kittel, som uppsände en gulaktig ånga. Härdens värme sloghonom till mötes. Djup rörelse grep honom. Framför spisen, med ansiktet vänt mot elden, stod en storväxt, årböjd man med tjockt, snövitt hår och höll ögat på kitteln, där en aptitretande grynsoppa kokade. Herrskapsköket var tomt. I en mörk vrå sågs en bädd av smutsig halm. Flyktingen tilltalade den gamle, först lågmält, sedan med höjd röst, men utan framgång. Slutligen petade han till honom med kryckan. Då ryckte gubben förskräckt till och vände sig om. Hans ansikte, som hade en vinterrenetts rostbruna färg, var skuret av otaliga fåror, som kring mun och ögon bildade ett formigt strålknippe. Det tjocka, silverglänsande håret över de uttrycksfulla, fårade dragen lyste i halvskymningen. Gubben var bredaxlad, knotig och snabb i rörelserna. De stora händerna verkade utnötta redskap, slitna och skamfilade av arbet som de voro. Då han blev främlingen varse, gnistrade det till i hans blick, och alla rynkorna löpte samman kring de stickande svarta ögonen.»Vont!»Ryska: Ut! röt han och stampade i golvet med de tunga stövlarna.

De bara knäna, som stucko ut ur de trasiga säckvävsbyxorna, slogo skälvande i raseri emot varandra. Ovanför den barnötta pälskragen såg man en hals, som låg i veck likt en kondors. Hotfulla ord gurglade bakom de där vecken. Nävarna voro knutna. Den objudne gästen rörde sig ej från stället. Längtansfull blickade han mot elden. Att åter nödgas ge sig ut från värmen härinne — ut i kyla och blåst! Åter krypa över den frusna åkern, stel av köld i de våta klädtrasorna — åter falla i de trätande, hånande böndernas händer...

En berusande lyckokänsla, en befriande ro kom plötsligt över honom. Det var som om en visa hade klingat över hans huvud, som om alla skulder sonats, alla förbrytelser — inte bara hans egna, utan även alla andra människors — hade utplånats och förlåtits,och han kände sig så lycklig ända in i sitt innersta som aldrig förr i livet. Inte bönfallande utan mera i en köpares ton bad han att få värma sig vid elden.

»Vont!» skrek gubben på nytt och borrade sina stickande, mörka ögon i den obekantes söndersargade ansikte. »Ditt fördömda röda as, för din skull kommer de att göra ände på hela herrgården! Är det kanske inte bränt nog än? Alltså — vont — och det strax! Annars skall jag minsann sätta fart på dig.»

Flyktingen ville vända sig mot dörren, men hans ben nekade honom sin tjänst. Armarna sjönko maktlösa, huvudet dråsade ner mot axeln, käppen föll ur hans darrande hand. Halvt vanmäktig sjönk han ned på tröskeln.

Gubben trevade efter något innanför sin päls och muttrade obegripliga ord mellan de långa tänderna — de två främre felade. Så sträckte han ut handen efter en talrik och började ösa upp rykande grynsoppa ur kiteln.»Ät där — men sen vont! De kommer att späjonera ut dig, det gör de. Och sen pryglar de ihjäl mig — med knuten. Så det är allt bäst du packar dig av, trashank, annars så...»

Insurgenten antydde med en rörelse av handen, att han inte hade någon sked. Gubben kastade till honom en

sönderbiten träsked. Förstulet iakttog han hur flyktingen snålt slukade den välsmakande heta soppan. Då han sörplat i sig de sista dropparna, blottade han sina värkande, blodöversköljda lemmar, den svullna, svartblå höften, de hundrafalt genomstungna, uppsvällda fötterna. Gubben tuggade med äcklad uppsyn på läpparna, svor långa ramsor och spottade, men såg ändå på såren. Därefter gick han bort till sin bädd, drog med eldtången fram ett par gamla rödbruna tofflor och kastade dem till den sårade. Denne drog dem på sig, men var inte längre i stånd att röra sig. Då gubben såg det, tog han honom under armarna, sköt ut honom på gården och reglade dörren.Åter hänvisad till sig själv tvekade den utstötte vart han skulle vända sig. Bort åt logen vågade han inte gå för att inte än en gång falla i händerna på bönderna, framför herrgården vågade han ej låta se sig, av fruktan att bli orsak till att den brändes. Men den enda väg han kunde taga förde utmed corps de logiet. Huset var av massiv sten, långsträckt, genomskuret av två portgångar och med ett stort, svartnat tak. Framför portgångarna, åt floden till, löpte vägen, där den sårade mödosamt släpade sig framåt.

Så snabbt han någonsin kunde hastade han förbi detta ogästvänliga hus. De tunga tofflorna ökade smärtan i fötterna, knölpåken kändes som bly i hans händer, och den ryska pälsen tryckte centnertung på den söndersargade ryggen. Men tusen gånger tyngre än allt detta tryckte skammen hans själ, den fruktansvärda skambörda han släpade med sig... Han gick förbi det första valvet utan att lyfta huvudet och nådde detandra... Plötsligt blev han stående och lyssnade: en stämma? Han vände sig om och varseblev på trappan, med handen ännu på dörrlåset, en blomstrande ung flicka. Hon stod som fastvuxen och betraktade full av fasa hans ömkliga gestalt.

Ett lyckligt leende flög över hans läppar. Ur dödens töcken, som redan omsvävade honom, hälsade honom denna förtrollande skönhet.

Hon såg alltjämt oavvänt på honom med sina mörka, strålande ögon, som speglade förvåning, nyfikenhet och medlidande.

»Från slaget?» viskade hon knappt hörbart.

Han bejakade det med ett ofrivilligt småleende.

»Var stod det?»

»Vid Malagoszcz.»

»Det var alltså dit Czengiery drog, då han passerade förbi här i går?»

»Ja. Men där var andra också...»Hon närmade sig honom hastigt och kastade en forskande blick på den ryska militärpälsen.

»Jag är en insurgent», förklarade han hastigt. »Pälsen tog jag från en stupad, för de hade tagit alla mina kläder av mig.»

»Hur har ni kommit hit?»

»Genom skogarna — över floden...»

En brännande blick gled från såren på hans huvud ner till de blodiga fötterna. Med ett djupt andedrag grep hon hans händer och stödde honom, kastade knölpåken över det nerrasade trädgårdsstaketet och ledde honom till trappstegen som förde upp i portvalvet.

»De kommer att bränna ner allting här», sade han tvekande.

»Det må hända vad som hända vill — ni behöver hjälp. Gå på, lyd order.»

Med möda tog han sig upp i portgången, där han satte sig ner på en bänk. Den unga flickan tände en lykta och öppnade den tunga husporten. Hon drog gästen efter sig in.Hans tofflor smällde mot stengolvet i den långa, mörka korridoren. Ännu ett par trappsteg och så stod han i en stor sal. Därefter vacklade han, alltjämt ledd av handen, från det ena rummet till det andra. Allt var redan svept i skymning. Var det fladdrande ljusskenet föll rämnade mörkret på väggarna, och bådas skuggor dansade framför dem i övernaturlig storlek. Hela omgivningen

föreföll den febersjuke hemsk och spöklik. Han fantiserade, att han redan överskridit dödsrikets tröskel och av en skön ängel leddes till sitt sista vilorum. Han ville vända om, fly... Men den lilla starka handen höll honom fast. Så följde han då viljelös sin ledsagarinna och trädde äntligen in i en behaglig, uppvärmd kammare. Här satte hon ner honom på en soffa med kretonnöverdrag och sade viskande, liksom hade hon fruktat att någon kunde lyssna:

»Jag skall förvissa mig om att ingen har sett oss — och så tvätta bort blodspåren i gången.»»En gammal man i köket har redan sett mig.»

»Han är en god vän — kocken Stefan.»

»Bönderna såg mig, då jag släpade mig hit.»

»Det är inte heller farligt... Men stilla!...» Hon tog lyktan och försvann. Det var som om alla kval blott hade väntat på detta ögonblick; de kastade sig över honom med sådan makt, att han kved av smärta... De halvslocknade ögonen fångade in fönstrets kvadrat, muslinsgardinerna, alla de olika möblerna och föremålen, fastän djup skymning redan härskade i rummet. Så stannade åter hans tanke inför den ofattbara lyckan, att hans sårbetäckta huvud befann sig inom en människobonings väggar — under ett skyddande tak...

Som i en dröm drogo bilder från slaget förbi honom, hans förtvivlade flykt, den ändlösa skogen, floden, som ville hindra honom att komma över... Tysta steg väckte honom ur hans dvala. Den unga flickan hadeförsiktigt trätt in, ställde lyktan på bordet och sade småleende:

»De har stulit allt här, till och med ljusen. Lyktan är det enda vi har kvar. Jag har plånat ut blodspåren i gången. Sviker krafterna er?»

Han hade sjunkit tillbaka som livlös. Hon lutade sig ner över honom.

»Vad har ni för sår?»

»Många... Låt mig bara vila ett ögonblick, sen skall jag släpa mig vidare.»

»Och vart då, om jag får fråga?»

»Finns här kanske något lider eller någon källare, där jag kunde få gömma mig och svepa in mig i något?... Jag fryser så...»

»Strax... strax...»

Hon lät lyktan stå kvar på bordet och avlägsnade sig.

Denna gång blev hon länge borta.

Den sårade försjönk i en feberaktig slummer, en dov, själlös dvala. I vart ögonblick for han upp med en känsla av att han måste fly, gömma sig. Men han hade inte kraftatt röra sig. Han visste inte, hur länge denna strid med den sömndruckna dvalan pågick.

Dörren öppnades, och gubben, som kokat soppan, uppenbarade sig och släpade tillsammans med den vackra fröken in en balja med vatten. De ställde den mitt i rummet. Kocken svor, då han blev varse främlingen, och fäktade med armarna. Men fröken frågade inte efter hans dåliga lynne. Han måste göra vad hon befallde. Hon tillsade honom att hämta tvål, svamp, lakan, handdukar och förbandsartiklar. Han kom med det ena efter det andra, och för var sak frågade han noggrant efter besked, som en tjänare, men samtidigt svor han grovt och hänsynslöst som om han varit herre i huset. Fröken skrek sina instruktioner i hans öra. Då han hämtat allt som behövdes, tillsade hon honom att gå ut i köket och koka upp mera vatten. Han brummade något och gick. Därefter drog hon pälsen av den sårade, som inte längre förmådde hålla sig upprätt, och kastadeut den genom dörren. Även de hårda tofflorna tog hon av honom och kastade ut. Med stor möda drog hon honom så från soffan ned på lakanet, som låg utbrett på golvet, och började med svampen fukta det hoptovade, blodränkta håret och svullnaderna i huvudet. Hon stillade blodflödet med sina små händer, och så snart hon funnit ett sår, tvättade hon det omsorgsfullt och torkade det med fint linne; därpå anlade hon händigt förbanden. När detta var gjort, ropade

hon på kocken och då denne uppenbarade sig, alltjämt svärande och brummande, befallde hon honom att riva tofflor och päls i stycken och kasta dem på elden.

Därefter började hon undersöka såret på kinden. Det var betydligt mycket värre än de i huvudet. Det var svårt att avgöra, om ögat var borta eller ännu fanns kvar, ty en jämntjock, svart svullnad bredde sig över det. Hon lyste länge på stället med sin lykta och granskade det vid talgljusets sken. Hennes lena fingrar gledo över ögonlock ochögonglob. Sålunda fann hon ut, att såret ej härrörde från en kula eller ett sabelhugg utan från en bajonettstöt. Spetsen hade träffat kindknotan, sluntit i riktning mot näsan, ristat upp köttet och som det tycktes pressat ögat ur dess håla. Hon spolade också det såret med vatten och förband det. På skuldrorna voro sår efter sabelhugg, men som kläderna tagit emot voro de rätt obetydliga. Det värsta och plågsammaste såret satt i höften. Blott hon snuddade vid det, skrek den sjuke av smärta. Hon såg att den gapande svullnaden varken härrörde från ett bajonettstyng eller ett sabelhugg utan att en kula måste ha trängt ända intill benet. Förgäves försökte hon sondera såret. Det var för djupt, och varje beröring vållade patienten ohyggliga kval. Hon lade ifrån sig tvål och förband, drog på honom en skjorta, som Stefan hämtat, lyfte honom med den gamles hjälp i sin egen säng och bredde över honom ett blått sidentäcke. Omsorgsfullt utplånade hon därefter blodfläckarna på golvet, hälldeut det rödfärgade vattnet och ställde rummet i ordning igen.

Den sårade var vid medvetande. Han följde varje hennes rörelse, beundrade det vackra huvudet med det glänsande svarta, i pannan benade håret, de fina dragen och den välvuxna, smidiga gestalten. Hon bar en klänning, som enligt modet vidgade sig nedåt men ändå inte var av en krinolins omfång. Hennes händer voro fläckade av blod, och hennes kinder hade fått förhöjd färg av ansträngningen.

Vilken öm omsorg hon ägnade honom, med vilken rörande godhet och barnslig naturlighet hon tvättade och förband hans sår! Medan han förtvivlad släpat sig genom skogar och vatten, hade hon väntat på honom, hade lyckan väntat. Han ensam av alla på slagfältet hade blivit kallad till henne...

Vilken omätlig nåd som efter övermänskliga lidanden hade beskärts honom av Gud!

Han brast ut i snyftningar.En brännande feber skakade honom. Han slöt ögonen och sjönk tillbaka på kuddarna.

Spökskepnader flockade sig kring honom — ohyggliga stämmor ljödo. Han såg sig omgiven av jättestora träd, av rasande vidunder. Vilda hästar jagade fram över honom och trampade honom under sina hovar.

Hans armar voro tunga som bly.

Händerna tycktes honom hänga högt i luften som hade de klamrat sig fast vid grenar. Benen slängdes hit och dit som stockar i ett sågverk, och hans huvud var som ett glödhett städ, på vilket jättehammare dråsade ned. II.

Leende sken solen in genom fönstret. Dess gyllene strålar dallrade på golvplankorna, som tvättade rena från gårdagens blodfläckar redan voro torra. På stället där vattenbaljan hade stått i går glindrade det, än svagare, än starkare, som i jubel. Den sjuke såg på solfläckarna och gladde sig åt deras spel. Den unga flickan trädde in. Hon bar en liten tallrik med någon rykande rätt och hade en silversked i handen.

»Ser ni, nu är natten över och med den alla faror», sade hon småleende och nickade åt patienten.

»Är det verkligen så?»47

»Naturligtvis. Och nu skall ni genast äta er korngrynssoppa.»

»Korngrynssoppa. Samma som i går? Å så gott!»

»Ja ni måste hålla till godo med den, för vi har ingenting annat att bjuda er på. Men vad som kommer av gott hjärta och så vidare... Om man åtminstone hade litet mjöl, litet socker eller mjölk. Men korngryn, bara korngryn och aldrig annat! Det skulle själva hönsen bli leda vid, eller hur ?»

»Ack nej. Insurgenterna ratar inte ens vad hönsen ratar. Bara den inte är lika brännhet som i går?»

»Nej då! Men så tarvlig föda smakar er nog inte?»

»Om den smakar! I fält har det aldrig vankats annat än korngryn och då och då en och annan potatis. Men i går brände jag mig så otäckt på läpparna.»

»Inte nog med såren, utan det skulle komma till också!»

»Förlåt mig...»48

»Vad har jag att förlåta er? Men vad korngrynen beträffar, så ville jag säga det, att en säck med korngryn är det enda vi har. Och till och med det är en djup hemlighet. Om de finner detta sista förråd och tar det ifrån oss, få vi svälta ihjäl.»

»Var gömmer herrskapet säcken då?»

»'Herrskapet' — vi är inget herrskap. Stefan, gamle kocken, har grävt ett djupt hål i höet på logen, och där förvarar vi säcken ombunden med ett rep att hissa upp den i.»

»Men säg mig, var är jag egentligen? Vad heter det här stället?»

»Vet ni inte det en gång?»

»Nej, jag är en främling här.»

»Det här är herrgården på Niezdoly. Och Niezdoly är en egendom, som tillhör Ru-deckis, mina släktingar och beskyddare.»

»Och ni — förlåt mig att jag frågar.»

Hon smålog intagande.

»Mitt förnamn är Salomea. Men tro inte därför, att jag är en judinna, jag heter49

Brynicki och är av den släkten Brynicki som förr ägde Mieranowice.»

»Det skulle inte fallit mig in att tänka. Salomea är ett mycket vackert namn.»

»Tycker ni? Hon skakade förargat på huvudet. »Alla människor undrar över att man kunnat ge en flicka ett sådant namn. Salusia, Salcia och usch! — Salcze...»*

»Salce betyder vide på italienska. Det är ett vackert träd och ett vackert namn.» »Italienska? Talar ni italienska?» »Litet. Jämnt så pass att jag kan göra mig förstådd. Jag lärde mig det, när jag var i Italien.»

»Har ni varit i Italien?» »Varför suckar ni?»

»Av avund. Så härligt det måste vara under Italiens himmel!... Är himlen där verkligen annorlunda?»

»Nej, precis likadan som här.»

* Diminutivformer av Salomea. 4 Den trogna floden.50

Den sårade slöt ögonen. Plågorna ansatte honom oavlåtligt. Efter några ögonblick bemästrade han sig och sade:

»Ni vet inte alls vern jag är och har ändå så vänligt tagit er an mig och hjälpt mig.»

»Jag vet att ni är en insurgent.»

»Jag heter Odrowaz,* Josef i förnamn — furst Josef Odrowaz...» tillfogade han sakta.

»Furst?» upprepade Salomea ofrivilligt och gav honom ett halvt tvivlande, halvt beundrande blick.

»Jag är mycket förmögen», fortsatte han, »och i går...»

»Å i går kunde man visserligen inte känna igen er på stövelskaften, för de var händelsevis avskurna, men dess mer på magnatpälsen», skämtade hon uppsluppet.

Den sjuke slöt ögonen av blygsel. Allt inom honom reste sig.

»Jag skall... försöka... stiga upp ge-

* Läs Odrovonge — »onge» med franskt uttal.51

nast... och . .. vända åter .. . till min avdelning», stammade han fram. »Jag vet ju, att jag på längden måste bli er besvärlig.»

»Å den där hotelsen! Det är väl bra mycket bättre, om ni förhåller er lugn och ligger stilla tills vidare. Och så skall jag tala om för er, att under ert beskydd har jag sovit i natt för första gången på länge.»

»Hur? Under mitt beskydd?»

»Ja visst. Ers furstlig höghet skall veta, att det inte finns en människa i det här huset utom gamle döve Stefan och jag.»

»Men var är de andra då?»

»Var de är? Borta! Herr Rudecki, min släkting och beskyddare, har de kastat i fängelse. Det är nu två månader sedan. Av hans fem söner slöt sig tre genast till insurgenterna. De båda yngsta går i skolan i Krakau. Julius stupade i ett slag någonstans i närheten av Miechow... och stackars Gustav...» Fröken Salomea grät bittert. Efter en liten stund torkade hon sina ögon och fortsatte :52

»Xaver är inte heller i livet. Faster gav sig av för att söka efter sina söner i lägren. I fyra veckor har hon nu varit borta. En jude, värdshusvärden här, som handlar med hästar eller rättare sagt är hästtjuv, lär ha sett faster på väg från Sandomir. För bönderna, som fångar in upproriska och utlämnar dem till regeringen, har han uppgivit, att hon nu är i Opoczno och försöker utverka farbrors befrielse ur fängelset. Det sägs också, att hon har funnit Xavers lik i en lada.»

»Varifrån har ni fått de nyheterna?»

»Kusken Skowron, som körde för faster, har berättat det. De for med ett fyrspann, och kusken kom tillbaka ensam till fots. Vagn och hästar hade faster sålt, för hon behövde en massa pengar till mutor för att kunna befria farbror.»

»Och vad berättade han mera?»

»Alla de stupade skall ha varit iförda fotsida säckvävsskjortor och haft kokarder53

vid halsen. Så låg de före begravningen i en lada. Xaver var ibland dem.»

»Skjortor! Kokarder! Vilken lyx! Vilken nåd!» skrattade Odrowaz bittert.

Han vände bort sitt ansikte och stirrade upp i taket. Salomea återtog:

»Och tänk er så det har gått Gustav! Under ett slag flydde han till häst. Han råkade komma in i en kreatursfålla vid en by, men skulle ändå ha kommit undan med livet, för han red ett under till häst, en fux, som vuxit upp här på gården. Men så ville olyckan, att en kalv kom och ställde sig i vägen och bragte fuxen på fall. Dragonerna, som förföljde Gustav, kastade sig över honom och högg löst på honom med sina sablar, så att fuxen till sist, då han skenade i väg, hade en huvudlös herre i sadeln. Miltal skall han ha galopperat med den döde och släpat honom efter sig på marken, när han föll ur sadeln och blev hängande med foten i stigbygeln. Och det en sådan häst! Vem skulle ha kunnat tänka sig det!. , , Alla här var vi54

så förtjusta i den, brukade rida på den, var så lyckliga, då vi fick sitta upp på den. Att störta så oskickligt, inte sätta över kalven — svika en sådan herre! Arma Gustav! Han var så god, så levnadslustig!»

Hon snyftade. Odrowaz teg.

»Allt tjänstfolket har rymt ifrån oss. En natt kom insurgenter under Jezioranski hit. De barrikaderade sig i bränneriet och sköt där från fönster och gluggar på de fientliga trupperna. Bränneriet lades i aska. En lycka var, att vinden drev gnistorna utåt ängen till, annars hade andra ladan, stallet och huset också tagit eld. Allt vad stjälas kunde stals: matförråd, linne, hästar. Sen flydde alla från den här gården. Och när så också min far drog i fält, blev bara Stefan kvar.»

»Lever er far ännu?»

»Ja, min far har varit förvaltare på Niez-doly hos farbror Rudecki i hela tjugutvå år, ända sen han kom tillbaka från Sibirien. Se pappa var fältväbel vid de ridande jägarna55

under första revolutionen/ och för det kom han till Sibirien.»

»Och er mor ? Lever hon ännu ?»

»Mamma dog, när jag var ett år. Det är nu tjugutvå, nej tjuguett år sedan...»

»Aha, ni gör er yngre?»

»Skulle jag kanske göra mig äldre?»

Efter några ögonblick tillfogade hon litet dämpat, som man brukar tala om familjeangelägenheter, vilka blott i den egna kretsen äro av betydelse och för främlingen sakna intresse:

»Min far har bara tre fingrar på ena handen.»

»Hur kommer det sig?»

»I slaget vid Dlugosiodlo slet en kula bort de andra, just som han stod och siktade med karbinen.»

»Och er far har lämnat er så här allena ?»

»Ja. En polacks första plikt gäller fäderneslandet, familjen kommer i andra rum-

* 1830—31 års revolution.56

met.. .» Hon uttalade orden i en ton av hänförd övertygelse.

»Men hur kan ni reda er, om det kommer militär hit?»

»Å Stefan är ju också kvar här.»

»Den där gamla gubben?»

»Om han än är gammal, så är han inte god att tas med, han lurar dem allihop med sin bondslughet. Så fort jag kallar på honom, är han till hands. Och han kommer att försvara mig till sitt sista andedrag. Förresten, i nödfall har jag än en beskyddare.»

»Var ?»

»Här», svarade hon småleende och drog upp en dubbelpipig revolver ur klänningsfickan.

»Varifrån har ni fått det där vapnet?»

»Av min far.»

»Är det det enda skydd han har lämnat er kvar?»

»Pappa har inskärpt i mig, att en polskas värdighet kräver, att hon försvarar sig in i det sista.»57

»Hur var det ni sade? En polskas värdighet...»

»Tror ni kanske, att den inte betyder något? Jag skulle kunna anföra många exempel, som kanske övertygade er .. . Men nu skall jag anförtro er en hemlighet, så att ni skall bli betydligt lugnare för er säkerhet i det här huset. Jag har nämligen en liten bundsförvant — men det får ni inte förråda för någon — och utan henne skulle det vara illa beställt för oss.»

»Jag skall tiga som muren.»

»Alltså: en fjärdedels ver st härifrån, vid ett - vägskäl, ligger en krog. Ägarn är en jude. Det påstås att hans huvudaffär är hästtjuvnad. Ofta står det hästar utanför porten — och så försvinner de med ens. Frågar man efter dem, så heter det, att insurgenterna ha stulit dem, för nu för tiden skylies allt på upproret. På den där krogen

finns en liten anskrämlig judetös, Ryfka heter hon, högst fjorton eller femton år gammal. Vid dagsljus är hon en syn att se. På58

åratal har hon väl inte tvättat sig, hennes kläder är i trasor, och hon själv bara smuts från ovan till nedan. Då Sapsia, förre krogvärden, hade herrgårdskorna på arrende, kom Ryfka i dagbräckningen hit för att mjölka och mäta upp mjölken. Av brist på annan förströelse brukade jag ibland språ-ka med henne; ofta om sommarkvällarna gick jag också och hämtade henne, och då smög vi oss tillsammans ner till floden och gick barfota i det oslagna gräset. Ers furst-lig höghet finner det väl förskräckligt, att jag inlät mig så där med en judeflicka...»

»Nej för all del.»

»Riktigt förtrolig var jag ju aldrig med henne, men hon hade en rörande tillgivenhet för mig och följde mig som en skugga. Då jag berättade något för henne, hörde hon andäktigt på. Allt vad jag gjorde, gjorde hon efter. Vad jag tyckte om, tyckte hon också om. Började jag sjunga, sjöng hon efter, ord för ord, ton för ton, och då var hon så lustig ibland, att man kunde skratta sig sjuk.59

Nog av, den där Ryfka blev min vän, och min verkliga vän.

Då nu militär rycker an om nätterna, varifrån den än kommer och vart den än beger sig, måste den förbi den där krogen. Frågar de då där efter vägen till herrgården Niezdoly, rusar Ryfka en bakväg, över askhögar och gödselstackar, genom smuts och över diken, till mig. Är det insurgenter som nalkas, knackar hon tre gånger på det här fönstret. Är det militär, fyra gånger. Då springer jag ut i köket och väcker Stefan, och vi gör våra förberedelser i mörkret och väntar. Först när de dunkar med gevärskolvar på porten, öppnar vi. Vi vet då åtminstone vilka vi har framför oss. Ers furstlig höghet förstår mig?»

>:>Ja> jag förstår. Men furstetiteln lägger vi bort en gång för alla.»

»Alltså är ni demokrat på sätt och vis?»

»På sätt och vis ja.»

»Gott, då talar vi med varann utan alla ceremonier. Ni inser alltså, att nu, då ni60

ligger här, är Ryfka en mycket viktig person.»

»Ja, det tycks hon vara.»

»För när trupper tränger in, är ingenting i huset säkert för dem. Till och med i min säng rafistuleras det. Allt kastas huller om buller. Det finns soldater som lyser i varenda vrå.»

»Och hur skall det gå, om de nu kommer ?»

»Av knackningen förstår vi vilka det är. Så snart Ryfka knackar fyra gånger, måste Stefan ta er på ryggen och bära ut er ur huset. Bäst är väl till ladan.»

»Men det blir nog svårt.»

»Å skräp! Gubben ordnar alltsammans och hittar nog på något lämpligt gömställe åt er. Furstetiteln kommer att göra sitt till. Jag skall upplysa Stefan om att ni är en furstlig höghet — och har omänskligt mycket pengar .. .»

»Det må vara hur det vill med den saken,61

men nog skall min familj rikligt belöna honom.»

»£a ira.»

»Aha, ni talar franska.»

»Vad jag kan har jag lärt i Ibramowices pension. Men jag pratar och pratar, och ni har ännu inte fått någon mat. Jag skall hämta in ny soppa, den här har blivit alldeles kall.»

Hon gick. Då hon kom tillbaka, fann hon sin gäst försjunken i feberslummer. Hon närmade sig honom på tåspetsarna och granskade förbanden. Här och där hade blodet blött igenom bandagen. På flera ställen voro kuddar och lakan blodfläckade. Hon satte sig i en vrå av rummet och väntade, tills han vaknade; då tvang hon honom att svälja några skedar soppa. Han bad henne om förlåtelse för allt besvär han förorsakade, men det ville hon ej höra på. För att göra slut på hans ursäkter föll hon honom hastigt i talet:62

»Jag har ju redan sagt er, att jag först nu under ert beskydd kan andas fritt.»

»Ni skämtar — och jag talar allvar.»

»Gör ni verkligen? Om ni visste vad som försiggår här om nätterna, skulle ni förstå mig.»

»Vad är det som försiggår?»

»Det är inte så lätt att berätta. ..»

»Talar ni om de nattliga överfallen?»

»Det är inte bara de--men...»

»Vad då?»

»Har ni sett hur stort det här huset är?»

»Ja, flyktigt.»

»Vi ha här aderton rum. Större och mindre. Det största sträcker sig över husets hela bredd.»

»Och där är ni rädd?»

»För er som man är det lätt att inte vara rädd, men ni vet ju heller inte vad det är frågan om.»

»Nå vad är det?»

Hon makade sin stol tätt intill hans bädd och började med viskande röst:63

»Efter revolutionen bodde här två bröder vid namn Rudecki. De skötte de nio gårdarna tillsammans. På den tiden var domänerna ännu mycket vidsträckta. Den äldre brodern Dominik var kär i min faster och det långt innan farbror Paul gifte sig med henne. Det är en mycket viktig omständighet i min berättelse. Farbror Dominik hade uppsikten över stallen, kvarnarna, brännerier och skogar, och farbror Paul förvaltade godsen. Så bodde de här, under samma tak, men var för sig och i ständig strid med varandra. Pappa har berättat, att farbror Dominik hela livet sörjde sin förlorade brud och blev besynnerlig av det. Han kunde inte förlåta brodern hans gifte med den han avgudat och frågade inte mer efter något i världen utom möjligen sina hästar och hundar. Jämt och ständigt var han ute på jakt, och hemma sköt han till måls på skottavlor med bössor och pistoler. En gång råkade han i ett häftigt gräl med farbror Paul om bränneriet. Farbror Paul påstod, att det gick illa och64

inbragte nästan ingenting och att det till sist skulle bli godsets ruin. Då stängde farbror Dominik bränneriet, körde bort arbetarna, och alla de väldiga, järnbandade karen och tunnorna lät han släpa in i stora salen, som låg bredvid hans arbetsrum. Nå och så en afton — kan ni tänka er! — band den stackars mannen ett laddat gevär vid salsdörren, satte sig framför mynningen och sköt sig.»

»Är det länge sedan ?»

»Tio år. Jag var i pensionen då. Men detta är början.»

»Självmordet?»

»Ja. Först sörjde man farbror Dominik, reste en gravvård över honom och lät läsa själamässor för honom. Men så . ..»

»Vad kommer det åt er? Vad är ni så rädd för?»

»Han går igen i huset...»

»Vad säger ni?»

»Han går igen i huset. Hela trakten vet det...»

»Men det är ju löjligt...»65

»Ni slutar nog upp att skratta, när ni själv får höra honom.»

»Höra? Vern?»

»Honom.»

»Farbror Dominik?»

»Ja visst. Han tar de stora järnbandade karen, häver dem i luften som om de vore av lera och kastar dem i golvet. De tomma karen studsar, en, två tre, fyra gånger. Man hör det alldeles tydligt: bum... bum . .. bum...»

»Har någon sett honom i färd med den där sysselsättningen?»

»Ack! De gick dit med lyktor och ljus, de försökte med byprästen och en from munk. Alla hörde alldeles tydligt hur han kastade karen, men då de trädde in i stora salen, såg de dem stå där i rader, det ena bredvid det andra, som om ingenting hänt. Det till och med låg tjockt damm och spindelväv över dem som om de stått där sen urminnes tid.»

»Sade jag er inte genast, att alltsammans var inbillning?»

5 Den trogna floden.66

»Inbillning? Vänta bara! I början sade alla så, men snart tordes de inte sova mera. De andliga stänkte vigvatten över karen.»

»Och ni själv, har ni också hört spökeriet ?»

»Om jag hört det! Väl tjugu gånger. Ibland skakar hela huset, då han börjar gå an. Han strövar trappa upp, trappa ner. Alla ser honom: i en snusbrun jaktrock med hornknappar, åtsittande benkläder och damasker. En gång i skymningen gick han så tätt förbi faster, att han snuddade vid henne. Hon svimmade.»

»Jag skulle gärna vilja tro er, men jag kan inte.»

»Då skall jag berätta er ännu något, som skall övertyga er. Farbror och faster ha offrat mycket pengar på själamässor för farbror Dominik. Byprästen, han är gammal nu och en klok präst, har berättat oss alltsammans själv, och hans händer skälvde av förskräckelse, då han talade om det.67

Han satt alltså en kväll tillsammans med adjunkten i prästgården, och de talade om vilka mässor som skulle läsas dagen därpå. Som flera mässor var beställda, beslöt de att skjuta upp mässan för farbror Dominik, fast den var utsatt till dagen därpå. Samtidigt blev de eniga om att det lästes för många mässor för den där självmördaren och att fromma själar, som också behövde förböner, blev lidande på det. Prästen anmärkte också, att mässan för farbror Dominik ännu inte var betald ens. Inte en själ fanns i rummet utom de två. Men när så adjunkten ville ta pennan i handen och föra in ett namn i mässboken, föll en gulddukat klingande på bordet, rullade runt ett par varv och blev liggande mellan prästens händer i ljusskenet. Så hämnades farbror Dominik på de andliga! By-prästen bar genast dukaten till kyrkan, lade ner den på altaret och bad en brinnande bön för farbror Dominiks frälsning. Dagen därpå läste de båda dödsmässan.»

»Så besynnerligt! Nå har ni inte hört68

eller sett något den tiden ni nu varit ensam här ?»

»Nej, nu har det blivit lugnt. Bara en gång, men det vill jag inte tala om...»

»Varför inte det då? Berätta!»

»Ack, ni förstår väl själv! Soldater kommer hit, skriker och larmar och skrämmer en, och när de äntligen lämnar

gården och man skulle kunna andas ut, då är jag ensam och börjar bli rädd för den andre. Men nu, när ni är här, känner jag ingen fruktan mera. Det vill säga, för soldaterna är jag ju alltjämt rädd. Men där har man åtminstone med människor att göra.»

»Med människor ? Verkligen ?»

»Jag menar, att man kan ju sätta sig till motvärn — med tänder och naglar.»

»Och i natt? Har ni inte varit rädd i natt ?»

»Inte en smul. Jag har sovit som en stock, fast jag annars sover mycket lätt och lyss efter Ryfkas knackningar.»

»Var ligger ni egentligen?»69

En blygselrodnad steg på den unga flickans kinder.

»Här bredvid. I rummet intill.»

»I den kalla salongen?»

»Jag har lagt en halmmadrass framför tröskeln till er dörr, för jag måste vara i närheten av fönstret, så att jag hör, om Ryfka knackar på rutan.» III.

Salomea bävade för att man skulle spåra upp den sårade och sökte finna ut ett gömställe för honom. Efter långa rådplägningar med Stefan valde hon en avsides liggande lada, som var fylld med f jolårshö. Där hade Stefan sin säck med korn gömd, och i nödfall skulle han föra dit även Odrowaz.

Längst bort i ladan grävde han ett skor-stenslikt hål i höet, sju till åtta alnar djupt. Som höet hade packat sig under vinterns lopp voro väggarna i gropen fasta som murar. På botten av den anbragte han ett rör, som mynnade ut i ladans baksida och tillförde nödig luft. I bränneriets ruiner fann han en gammal järnbeslagen dörr, och med den71

täckte han öppningen och bredde hö över. Även för den sjukes beklädnad sörjde han. I ett skåp letade han rätt på en respäls tillhörig herr Rudecki, några tjocka björn-skinnsfällar och ett par fodrade stövlar. Dessa persedlar lade han i beredskap, för den händelse någon överraskning, som troligt var, skulle komma.

Salomea sov till en början i den kalla salongen, som gränsade till hennes förra sovrum, där nu den sjuke låg. Men oron för att inte höra varningssignalen tvang henne att lämna dörren öppen till rummet, där det avtalade fönstret befann sig. Dessutom var det så outhärdligt kallt i den oeldade salongen, att hon i längden ej kunde stå ut. Att elda upp salongen var en ren omöjlighet, ty sedan länge högg Stefan upp alla staket, och den veden räckte knappt för köksspisen och kakelugnen i sovrummet.

För fröken Salomea, i familjen också kallad Mia, återstod alltså intet annat än att om nätterna flytta in i sin sjuke gästs rum. Här72

lade hon sig på soffan, blott till hälften avklädd och med en fäll över sig. Var kväll då hon gick att lägga sig glödde hennes kinder av blygsel, och hon pinades av ängslan, att man skulle tänka något ont om henne. Men fruktan att furstens vistelseort till sist skulle uppdagas tvang henne att sätta sig över alla dylika hänsyn. Tredje natten hon halvvaken tillbragte inne hos den sjuke, som yrade och stönade, knackade det fyra gånger på fönsterrutan. Den unga flickan störtade upp och sprang att väcka kocken.

»De kommer!» skrek hon i hans öra, rusade tillbaka och började kläda på Odrowaz så fort hon någonsin kunde. Med tillhjälp av gubben, som ögonblickligt infann sig, drog hon på honom benkläder och stövlar, svepte in honom i den tjocka respälsen och knöt ett rep om hans knän och armar, och den kraftige gubben ställde sig på huk som för att ta emot en havresäck. Hon lade den sjuke på hans rygg, öppnade en dörr, som från förstugan förde till baksidan av trädgården, och73

reglade den så efter honom. Gubben pulsade i snön och kippade efter andan under den väldiga bördan. Då han äntligen uppnått ladan, kröp han genom en sidogång, som han redan på förhand gjort i ordning, upp på hö-berget

och skred till verket. Han lyfte undan dörren och släppte försiktigt ner den sårade i det svarta gapet. Därpå täppte han igen gömstället, bredde hö över och trampade hårt till det. Sedan hasade han sig snabbt ned igen, stängde ladan och smög sig tillbaka till boningshuset. I mörkret ilade han igenom köket och förstugan och in i sovrummet, i avsikt att bädda om den sårades säng. Men Salomea hade redan börjat med det. Kuddarna voro på flera ställen genomvåta av oskickligt anlagda förband, och på madrass och täcke syntes blodfläckar. Hon bytte hastigt om örngottsvar och lakan. Just då hon slutat sitt bestyr, hördes hovslag. Ett vilt larm kringbrusade herrgården. Snart ljödo starka slag på porten och de stängda fönsterluckorna, man dundrade och röt, att det skul-
74

le öppnas. Stefan åtlydde inte genast befallningen. Han bar först bort de blodiga våren och lakanen och stoppade undan dem i ett hörn av köksugnen, där inte den lede själv skulle ha funnit dem. Först när bultandet på dörrar och fönsterluckor blev så våldsamt, att de hotade att brista, gick han till huvudingången och öppnade. Han fick ett mottagande efter förtjänst... i

Salomea tände lyktan och väntade uppe i trappan. Officerare inträdde. De buro höga stövlar och patronkök ovanpå pälsarna. I spetsen för dem skred en major, en äldre herre med gråa mustascher. Han vände sig till den unga flickan och frågade på bruten polska:

»Vem är ni?»

»En släkting till ägaren av det här huset.» »Och var är ägaren själv?» »Herr Rudecki lär sitta i fängelse i staden, och hans fru har rest dit för att försöka utverka hans frigivande.» »Och var är sönerna?»75

»Somliga är i skola...» »Var då? Och vad för skola?» »I Krakau.» »Och de andra?»

»De andra är bortresta, jag vet inte vart.»

»Ni vet inte var de är ?»

»Nej.»

»Vad heter ni?» »Salomea Brynicki.» »Är er far förvaltare här?» »Ja.»

»Och var är han nu?» »Bortrest.»

»Men vart är han bortrest ?» »Det vet jag inte. De har stulit alla hästar för oss. Pappa har väl rest för att försöka få rätt på hästarna. Tjuvarna lär ha flytt ända till preussiska gränsen.»

»Till preussiska gränsen? Såå. Är det länge sedan han gav sig ut att söka efter de där hästarna?»

»Ja, det är länge sen.»

»Det vill säga hur många veckor ?»76

»Det minns jag inte så noga. Fyra eller fem.»

»Bra länge han letar efter de där hästarna — och vi för vår del vet mycket väl, att han inte alls är så långt borta. Vi vet också, att ni gömmer en insurgent här i huset. Vem är den insurgenten? Er far kanske?»

»Här i huset finns ingen utom jag och den här gamla kocken, Stefan Podkurka.»

»Vi får väl se — och jag råder fröken att tillstå var den där insurgenten är och frivilligt visa hans gömställe. Jag är en gammal man och tycker inte om att straffa. Men om jag finner den sårade uppviglaren, så kommer det att gå er själv lika illa som honom. Alltså, fram med det! Var är han?»

»Här finns ingen sårad. Var så god och sök!»

»Det behöver ni inte be mig om, det gör jag ändå. För några dagar sedan kom en sårad man hit upp på gården. Hela byn såg honom, men sedan har han inte uppenbarat sig igen. Var är han?»77

»Det kan ju hända han är här, det driver minsann så mycket folk här; staketen är nedrivna, byggnaderna rasade. Hur kan jag veta ?»

»Alltså vill inte fröken visa gömstället?»

»Nej. För jag vet ingenting om det. Här i huset finns ingen.»

Majoren vinkade åt en underofficer, som stod vid dörren, och strax därpå inträdde en skara soldater försedda med lyktor. Somliga undersökte soffa, skåp och kakelugn, andra gingo in i det angränsande rummet, kastade omkring sakerna därinne och knackade på väggar och golv. Två yngre officerare vände sig till Salomea med uppmaning att öppna dörren till stora salen. Hon sade till Stefan att hämta nyckeln. Gubben gick in i rummet bredvid och letade så länge efter nyckeln, att det väckte misstankar. Då han äntligen kom med den, röt en av officerarna till honom:

»Fördömda hund! Marsch — öppna!»78

Gubben blev stående som fastvuxen och räckte honom nyckeln mumlande:

»Den dörren rör inte jag vid. I det rummet får ingen in mig.»

»Vad understår han sig! Öppna, säger jag!»

»Öppna själv!»

»Varför vill du inte öppna den där dörren, min gubbe?» frågade majorn vänligt.

»För att det inte är min sak att gå in där.»

»Varför inte det då?»

»För det är herrns rum.»

»Vilken herres?»

»Salig herrns. Gud vare honom nådig! Vill ni gå in, så gå .. . jag gör det inte.»

»Varför det?»

»För att salig herrn inte tål, då man kommer in till honom och stör hans frid...»

»Vad är det du pratar, gamla åsna ?»

»Jag säger bara vad som är sant.»

»Varför vill han inte gå in i det där rummet?» vände sig majoren till Salomea.

»Han säger sant», svarade hon lågmält.»Vad menar ni?»

»I de där rummen bor ännu herr Rudeckis för längesen döde bror, Dominik.»

Officerarna skrattade. Majoren frågade:

»Har ni kanske sett, att den döde bor därinne?»

»Sett har jag inte, men hört, hur han rumsterar därinne, bullrar och kastar karen om varandra.»

Officerarna blinkade åt varandra. En av dem gav Stefan en knuff och befallde honom gå förut och lysa med lyktan. Men kocken skrek erbarmligt:

»Neej... inte om ni så slår ihjäl mig...»

»Tig och marsch bara!»

»Ni ger er strax i väg igen — men jag måste stanna kvar här — med honom...»

»Med vem? Fårskalle!»

»Med Dominik, husbond.»

»Har du känt honom?»

»Om jag har känt salig husbond? Måtte väl ha tjänat honom i många år. Och ge mig80

i krakel med honom — det gör jag inte... Det aktar jag mig för . ..»

»Han är ju död, din gamla åsna!»

Man öppnade dörren. Köld och fukt slog de inträdande till mötes. Lyktor hämtades, och skenet från dem belyste de järnbandade karen, tunnorna och faten uppställda i rader. Gesimsens förgyllda stuck glänste matt, och en bleknad takmålning skimrade spöklikt. På ena väggen hängde ett porträtt av en man med stränga men vackra drag och ett elakt leende kring läpparna. Med undantag av detta porträtt var rummet alldeles blottat på möbler och inredning. De uppradade karen ökade intrycket av vanvård och tröstlöshet. Officerarna gingo fram till dem och tittade ner i hopp att upptäcka insurgenten på botten. Efter sorgfällig undersökning måste de dock konstatera, att alla dessa kar voro tomma. Därefter begåvo de sig in i angränsande rum, där Dominik Rudecki bott och där han berövat sig livet. Rummet var långsträckt och tomt. Utefter väggarna stodo81

några rottingstolar, på golvet lågo sönderrivna papper kringströdda. Stefan, som man med våld knuffat in i rummet för att han skulle lysa, darrade i hela kroppen. Sedan man även här noga undersökt golv och väggar, fönster och dörrar och övertygat sig om att det varken fanns någon utgång eller någon lönndörr, vände officerarna om. Rummet verkade beklämmande, alla genomilades av rysningar. Inte voro de rädda, men en känsla av obehag hade kommit över dem. Det var verkligen som om i dessa sedan åratal stängda rum någon hade trätt de främmande gästerna till mötes och hälsat dem med ett hånfullt grin. Dörrarna stängdes åter. Alla lämnade fortast möjligt dessa kus-liga gemak.

Dess omsorgsfullare undersökte man de bebodda rummen. Det vändes upp och ner på allt, allt vräktes huller om buller, men ingenting misstänkt upptäcktes. Särskilt noga genomsöktes Salomeas sovrum. Många möbler fanns det inte heller där, men desto

6 Den trogna floden.82

ivrigare kastade soldaterna sig över sängen och soffan, som de vände upp och ner på. Det visade sig lika lönlöst, och man stod just i begrepp att bege sig till köket, då en av soldaterna upptäckte blodfläckar på undersidan av sängmadrassen. Han anmälde det ögonblickligt för sin överordnade.. Några officerare granskade madrassen. Salomea stod bredvid dem. Hennes ansikte var blekt, ögonen hade hon sänkt mot golvet.

»Vad betyder de här blodfläckarna?» frågade majoren.

Hon teg.

»Jag vill veta varifrån blodet kommer.»

Hon gav intet svar.

»Vad betyder det här?» röt en av officerarna och höll den blodiga madrassen för hennes ögon.

»Blod», svarade hon dröjande.

»Från vem ?»

»Från mig.»

Hon blev blodröd av blygsel.

Officerarna knuffade varandra i sidan och83

fällde några för tillfället lämpade anmärkningar.

Den unga flickan aktade ej på det. Hon slog upp ögonen och gav dem alla en blick av outsägligt förakt...

Majoren, far till vuxna döttrar, började nervöst stryka sitt skägg. Han vände sig till den visiterande under officern.

»Sök vidare! Marsch! Här finns ingenting misstänkt.»

Därpå gick han in i angränsande rum. Där lågo officerare utsträckta, somliga på soffan, andra på golvmattan, och styrkte sig ur sina fältflaskor.

Undersökningen fortsattes i andra ändan av herrgårdsbyggnaden, i kök och skafferi, i magasin och vedbod. En underofficer uppenbarade sig och anmälde, att man ej träffat på något misstänkt och att han i skafferiet funnit varken bröd eller mjöl. Officerarna svuro och jämrade sig.

Salomea var bliven ensam i sitt rum och stod försjunken i djupa tankar. På bordet84

bredvid henne brann lyktan och belyste hennes fina ansikte och graciösa gestalt.

Officerarna inne i salongen iakttogo från sina platser den intagande unga flickan och kunde ej taga ögonen ifrån henne. En långskranglig löjtnant sparkade till en kamrat med foten:

»Det är en kvinna det där du — eller vad ?»

»Fabulös!» instämde den andre.

»Syperb!» inföll en tredje.

Efter några ögonblick började de på nytt:

»En praktkvinna! — Magnifik!»

Majoren, som kastade sig av och an på soffan, avbröt svärmarna:

»Seså, mina herrar, låt det vara nog beundrat nu.»

»Å, våra betraktelser är av rent platonisk art...»

»Till det behövs inga ord .. . Jag skulle gärna vilja ta mig åtminstone en kvarts lur.»

En dragonofficer vid namn Vjesnitsin, högrest och smärt som en tall, trädde in och85

anmälde, att han befallt noggrann undersökning av en lada full med hö. Alla hästarna voro förda dit. Halva dragonskvadronen hade lägrat sig i höet, och vakt var utställd överallt.

Majoren tackade för rapporten och vände sig åt andra sidan.

Salomea övertänkte innebörden av dessa ord. Hennes hjärta krympte samman. Dragonofficern satte sig i en mörk vrå av salongen och såg genom den öppna dörren på flickan, som stod i bakgrunden.

Om ett sådant återseendets ögonblick hade han drömt i snöstormarna under de ändlösa strövtågen genom regndrypande skogar, på eländiga vägar, över frusna fält. Detta ansikte, denna gestalt hade levat i hans minne och väckt begär, vällustrysningar, lidelsefull längtan. Han hade sett henne en av de första dagarna efter upprorets utbrott, och sedan dess hade han inte mer kunnat glömma henne. Dag och natt voro hans tankar hos henne. Hur han längtat efter att än en gång86

komma till de här trakterna, än en gång till den här herrgården! Att få se henne om så blott på avstånd! Och nu hade ett nådigt öde än en gång fört honom i hennes närhet. Där stod hon framför honom —ensam och övergiven av alla. En storm rasade i den unge mannens bröst.

I dörren som ledde ut till förstugan stod en soldat med laddad karbin. Salomea kunde inte komma ut i köket för att rådslå med Stefan. Hon satte sig på sängen och väntade. Hjärtat slog inom henne som en klocka. Hon hade en känsla, att dessa hennes hjärtas larmslag måste väcka de sovande, förråda allt. Varje buller var för henne en förkunnelse om olycka. Hur ändlöst lång var icke varenda minut av denna fruktansvärda natt!

Stefan, som man släpat med för att visa byggnaderna i trädgården, bränneriets ruiner, källaren och potatisgroparna, åsåg nu förberedelserna för soldaternas inkvartering i ladan. Han såg hur man ställde in hästar-
87

na där och drog ut hela travar av hö åt dem. Han ansträngde sig för att höra allt med sina döva öron. Soldaterna

klättrade upp i höet, bredde ut täcken och lade sig att sova. Odrowaz på sitt gömställe bad till Gud om befrielse från sina kval, halvt från sina sinnen av blygsel och smärtor.

Under tiden överlade Stefan vad som var att göra, ifall ladan stacks i brand, och grubblade på utvägar att rädda den sårade. Då äntligen den tjocke sergeanten kastat sig ner på sitt läger, kröp Stefan ihop i en vrå och spejade i mörkret. Man hade glömt bort honom. Från alla håll hördes soldaternas snarkningar. Gubben började försiktigt krypa uppför höet, tills han kom till gömstället. Där lade han sig ned och lyddes med återhållen andedräkt. Inte det ringaste buller hördes nerifrån djupet. Hästarnas stamp, höets knastrande, stigbyglarnas klirrande, karlarnas snarkningar — det var som ekot av ett alltuppslukande hav.

Den gamle reste sig. Han sörjde över yng-88

lingen, som han med sådan möda släpat hit blott för att han så ömkligt skulle omkomma.

»Det eviga ljuset lyse över honom!» suckade han. Därpå äntrade han upp till en taklucka, som blott han kände till, och klättrade ned för en stege. Som en skugga smög han sig genom trädgården, över ris och inhägnade trädgårdsland, tog en omväg förbi vakterna och smet obemärkt in i köket. Trevande tog han sig fram till förstugan. Genom ett nyckelhål trängde ljussken ut i mörkret, Stefan gläntade på dörren och såg Salomea sitta på sin säng. Som en hund lade han sig att vaka över henne, hopkrupen på hennes tröskel. IV.

Tidigt på morgonen gjorde truppen uppställning och avtågade från herrgården. Ett tätt snöglopp föll, vinden ven. Soldaterna voro hungriga och uttröttade, ännu innan de satt sig i marsch. Den halva rytteriskvadro-nen, som under natten varit inkvarterad i ladan, bröt upp sist.

Fröken Salomea stod i portvalvet och såg efter soldaterna, som långsamt försvunno i morgongryningen. En invärtes frossa skakade henne. Hon skalv av iver att så fort som möjligt befria den sårade ur hans gömställe. Då hörde hon plötsligt Stefan hasa utefter marken och ilade till honom. Gubben hade krupit in i en glugg i stenfoten och iakt-90

tog den borttågande militären. På hennes uppmaningar att inte bry sig om så onödiga försiktighetsmått svarade han med föraktfull tystnad. Även hon trängde sig då in i öppningen för att se vad det var för viktigt han såg borta i fjärran. Men ingenting märkvärdigt kunde iakttagas. Infanteriet rörde sig i kvadratformiga grupper på vägen över ängarna mot byn till — i samma riktning följde dragonerna. Hästarna hade smält samman med sina ryttare till en enda massa. Med sina efter den genomvakade natten svidande ögon stirrade Salomea på det svarta myllret, då kocken med ett grin knuffade henne i sidan och pekade med handen i en bestämd riktning. Nu varseblev hon, att de sista dragonleden löste sig från de andra och åter började trava i riktning mot herrgården.

»Vad betyder det?» frågade hon förvånad.

»Vad det betyder? De vill förstås lura oss och komma på oss på bar gärning. Men vi skall allt lura dem,»91

»Tror du att de kommer hit igen?»

»Visst!»

»Men de har ju redan genomsökt allt.»

»De fördömda rackarna — jag känner deras finter jag.»

Stefan begav sig skyndsamt ut i köket, gjorde upp eld och började skura pannorna. Man hörde ljudet av de metodiska, sedan oräkneliga år invanda tagen och en entonigt gnolad visa.

Salomea satte sig vid fönstret med ett handarbete. Redan hördes hovslag. Dragonerna kommo stormande. Strax därpå ryckte löjtnant Vjesnitsin upp porten, ilade igenom gången och uppenbarade sig på tröskeln till rummet. Med flammande blickar mätte han den ensamma invånarinnan i huset. Hon reste sig upp och såg frågande på honom. Han behöll mössan på/ Från hans kartusch-rem och stövlar droppade vatten. Soldaterna, som stodo bakom honom, gav han tecken att företaga en ny husundersökning. Så blev92

han ensam med Salomea. Han såg på henne som förhäxad.

»Ni hade inte väntat sådana gäster ?» frågade han osäkert.

Hon ryckte på axlarna utan att svara.

Det gjorde honom än mera förvirrad. Han visste inte vad han skulle säga och väntade på resultatet av den nya undersökningen. Efter en stund förklarade han förläget:

»Jag har inte kommit av egen drift... Det är på order... Man måste lyda.»

Hon tog ingen notis om hans förklaring. I officerns ögon läste hon tydligt det intryck hennes skönhet gjorde på honom, och hon begagnade detta vapen till sitt skydd. Hon satte sig i ett soffhörn, började obekymrat sticka och gnolade halvhögt som hade hon varit ensam i rummet. Den unge officern stod orörlig och stirrade på henne.

»Är jag under arrest härinne?» framkastade Salomea likgiltigt.

»Nej.»93

»Jag fryser. Jag skulle gärna vilja hämta en schal från rummet bredvid.»

»Var så god.»

»Kanske ni vill skicka en soldat med för att se efter, att jag verkligen bara hämtar en schal?»

»Det är inte nödvändigt.»

»Vilken nåd!»

Hon gick in i sitt rum, satte sig där vid fönstret och blickade ut. Löjtnant Vjesnitsin såg för stulet på henne. Det kulna dagsljuset föll över hennes svarta hår, som glänste likt siden, de rosiga kinderna, de tjocka, mörka ögonbrynen och den friska, röda munnen. Det var en så betagande syn, att hans blod började sjuda i vilt uppror. Då hon suckade, kände han ett styng i sitt hjärta. Då hon sände honom en kall blick, grep honom blygsel. Den värld, där hennes tankar rörde sig, den mark varur hennes smärta växte upp fick över sig ett skimmer av hennes skönhet. Han rörde sig ej ur stället. Då hans soldater anmälde, att undersökningen varit94

resultàtlös, vände han sig om, gick utan att säga ett ord ut på gården, svingade >sig upp i sadeln och red därifrån i spetsen för sin trupp.

Salomea bekymrade sig inte om honom. Hon grät, grät bittra tårar vid tanken på allt sitt elände. Hon fruktade, att han som var gömd i höet hade kvävts eller dött av blodförlust. Hon tänkte på sin far, som måste smyga omkring i lägren, och på sina båda lekkamrater, som så i förtid skördats av döden. Hon tänkte på alla de sorger, all den kväljande ångest, som lurade på henne om dagen och slogo sina klor i henne de ändlösa, svarta nätterna... Hon tänkte på ödets obevekliga grymhet, som inte stod att avvända, inte att mildra. Vad skulle hon taga sig till, om också Stefan övergav henne? Om de dödade honom, ifall Odrowaz blev upptäckt? Om ingen av hennes släktingar mera återvände till detta olycksaliga hus, där sedan endast Dominik skulle härska oinskränkt? Tröstlös förtvivlan stirrade emot95

Tienne ur alla vrår. Hon ville inte tänka vidare, inte röra ett finger vidare. Hon hade tillbragt för många sömnlösa nätter, var förbi av trötthet, full av inre tvedräkt. Hon snyftade och fann ingen lindring i tårarna. Dörren knarrade. Gubben trädde in. Förargat sneglade han på den gråtande Salomea och mumlade mellan tänderna:

»Nu gäller det att göra nytta och inte sitta och lipa inte.»

»Vad är det nu som skall göras då?»

»Vi måste ju hämta honom från ladan för böveln!»

»Men tänk om de kommer tillbaka en gång till?»

»Ja, vet jag om de inte har ställt någon spionrackare nånstans.»

»Vi måste ha ögonen öppna.»

»Gör sig något ärende i trädgår'n och gå ett par slag omkring. Det kan ju hända, att någon av uslingarna har gömt sig bakom buskarna uppe på kullen.»

»Jag skall se efter.»96

»Men låt bara inte märka något. Där upp» ifrån kan man se allt.»

»Gott, gott.»

Hon smög sig ut ur huset och låtsade taga en promenad, som Stefan rått henne. Långsamt gick hon uppför kullen, som reste sig strax bakom trädgården. Uppe på höjden började snön smälta. Ack vilken ohygglig syn hela herrgården framför henne erbjöd! Nedbrända byggnader, nerrivna staket, förkolnade träd — en ödemark. Allt övergivet och öde, som nedtryckt av skam.

Och detta var Niezdoly, där i åratal hela trakten hade samlat sig, där man rasat och skrattat natten i ända och hela nästa dag och så hela nästa natt till nästa morgon... utan uppehåll. .. utan ände . ..

Salomea spejade ut över nejden, men såg ingen. Intet mänskligt väsen syntes till. Soldaterna voro för längesedan försvunna i skogen. Skymd av buskarna iakttog hon noga allt. Äntligen! Stefan kom ut ur köket97

och gick i riktning mot floden, därpå vände han om och styrde kosan mot ladan.

Några ångestfyllda minuter förgingo. Hennes hjärta bultade. Det föreföll henne som om timmar förgått sedan gubben öppnat ladudörren. Hon härdade inte ut längre. Nedhukad sprang hon ned för kullen, ilade igenom trädgården, trädde in i ladan och kröp upp på höet. Stefan hade redan kastat undan dörren över gömstället och försökte fira upp den sårade. Men ensam förmådde han det ej. Så snart han fått fursten halvvägs upp ur gropen, föll denne tillbaka på rygg. Salomea kom till hans hjälp. Den sjuke kved. Detta ljud gjorde dem överlyckliga, de fördubblade sina ansträngningar, och med outsäglig möda lyckades det dem till sist att få upp Odrowaz. Han levde ännu, men var sanslös. Stefan rådde Salomea att än en gång gå upp på kullen och hålla utkik. Själv hämtade han en kärra, lade den vanmäktige i den, bredde hö över honom och knogade åstad mot köket. Där klädde

7 Den trogna floden,98

han av honom och bar honom sedan i säng igen.

Då Salomea kom tillbaka, fann hon redan patienten i sitt rum. Han hade ännu inte återkommit till sans. Hans ögon voro blod-sprängda, kinderna blåaktiga. Såren hade öppnat sig, och förbanden voro så genom-dränkta av blod, att man måste breda grova kökslakan över kuddarna, för att inte blodfläckarna återigen skulle väcka misstankar. Bandagen hade glidit, och på många ställen lågo såren blottade. Hon anlade nya förband. Därvid hade hon en sällsam förnimmelse, en aldrig förr erfaren inre upplevelse :

Varje sår hon blottade smärtade henne själv, kände hon i sitt eget väsen. På hennes hjässa, under ögat, mellan revbenen, i skuldran föreföllo hennes skyddslings fem sår att blöda. Nu visste hon för vem hon kämpade, nu förstod hon meningen med sitt liv. Utan vedervilja såg hon på det sipprande blodet och den söndersargade kroppen.99

Då hon slutat sitt arbete, sänkte sig redan vinteraftonen, tung och mörk. Den sjuke somnade in i hög feber.

Hon kastade sig på soffan och försjönk i djup sömn.

Hur lycklig hon kände sig, då hon vid uppvaknandet blickade ut i den strålande morgonen. Natten hade gått utan husundersökning, utan spökerier och maror. Tänk att som i ett andetag ha sovit igenom den!

Kanariefågeln sjöng i fönsternischen och blinkade mot solen. Han bar det mystiska namnet Puppinetti. På huvudet hade han en hätta av mörka fjädrar, medan hans övriga fjäderskrud var bjärtgul. Salomea hälsade honom med det vedertagna tillropet, som, Gud vet hur, hade insmugit sig i deras sammanlevnad :

»Ä bas la calotte!»

Puppinetti sänkte sitt lilla huvud och purrade upp bröstkråset. Därpå gav han sig till att sjunga med full hals. Men då han så varseblev, att hans härskarinna nalkades ho-100

nom, började han hoppa från den ena pinnen till den andra. Här pickade han upp ett korn, där nafsade han till sig en bit av ett blad, drack vatten och hälsade sin goda vän med en jublande drill. Han fruktade varken för hennes myndiga befallning: »Ä bas la calotte!» eller för handen, som sträcktes in i hans bur. Han blott böjde huvudet tillbaka, liksom hade han varit rädd om sin lilla svarta hätta. Hon tog honom i handen och kysste den gula näbben.

Odrowaz öppnade ögonen, som voro halvt blinda av febern. Han vände sitt glödande ansikte emot beskyddarinnan. De uppsvällda läpparna stammade något. Hon stod lutad över honom, strök Puppinetti och visade Odrowaz den lilla fågeln.

Han smålog sorgset. Den lille sångaren flög upp på sängkarmen och uppstämde den gladaste och mest smattrande av sina visor.

Den sjuke glömde sina kval för sången och lyssnade, som fylld av nytt hopp och nytt liv. v.

De följande nätterna förflöto lugnt. Ingen uppsökte den övergivna herrgården. Den sårade sov oavbrutet i brinnande feber. Svullnaden på kinden gick ner, den svarta färgen på grund av blodutgjutningar-na började vika. Ögonlocket kom till synes och under det ett friskt öga. Småningom uppenbarade sig ett alldeles nytt ansikte. Den fina, välformade näsan tecknade sig annorlunda, den höga, välvda pannan lyste vit över de svarta ögonbrynen. Fortast läktes blessy-rerna i huvudet. Det inte på länge klippta håret, som Salomea med vissa dagars mellanrum försiktigt redde ut, föreföll att likt charpi torka såren, som ännu lyste röda. Vär-102

re var det med höften. Där hjälpte inga tvättningar och inga rengöringar. Odrowaz kunde ej göra den minsta rörelse, utan att de olidligaste smärtor inställde sig. Kulan hade tydligen trängt allt djupare in mellan senor och ådror, såret förblev öppet och varade sig oupphörligt.

En natt väcktes Salomea av knackningar på dörr och fönster, som ej härrödde från Ryfka. Man knackade och hamrade även på fönstren till de obebodda rummen och på dörren, som förde ut i trädgården. Stefan, som genast hämtats in, kunde inte bära ut den sjuke, ty efter vad det tycktes var hela huset redan omringat. I svarta mörkret buro de honom så fort ske kunde in i Dominiks sal och gömde honom i ett tomt kar. Därefter öppnade Stefan dörren. Det var landsmän, en liten återstod av en avdelning, som efter det fruktansvärda nederlaget vid Miechow i dagar och nätter irrat omkring i skogar och moras, oavbrutet förföljd av ryssarna, som anfördes av Czernicki och Ostrowski. Sedan103

två anförare efter varandra hade flytt, var den lilla skaran utan befälhavare. Den bestod av uthungrade, förfrusna, fullständigt utmattade män, andligen och kroppsligen brutna. Varken som »fysiljärer», »liemän» eller »påkmän» kunde man beteckna dem. Det var en liten skara olyckliga människor, hjälplösa, värnlösa och förkomna. Knappt hade de funnit tak över huvudet, förrän de kastade sig ner och snarkade. Några av dem kravlade sig åstad att leta efter mat och brännvin i huset. Men förgäves. De funno skafferi och kök tomma. Kvalda av hunger började de hota i sin förtvivlan. En av dem ryckte som i vansinne en revolver ur bältet och riktade mynningen mot Salomeas panna. Hon uthärdade med likgiltig uppsyn hans blick och väntade på skottet, men den olycklige förmådde ej fyra av pistolen och stod där, blek och som fastvuxen, med vapnet riktat mellan Salomeas lysande ögon.

»Varför skjuter ni inte?» frågade hon lugnt.104

»Fråga inte en gång till!»

»Skjut — eller sluta med den här komedien.»

»Var är kornet?»

»Vi har bara helt litet.»

»Fram med det!»

»Stick först in er pistol, som ni skulle rikta på fienden och inte mellan ögonen på en värnlös flicka.»

»Tig! Jag frågar var kornet är.»

Stefan, som stod strax bakom Salomea, föll här in:

»Kornet räcker inte åt alla. Jag skall hämta in potatis.»

»Var är potatisen?»

»Den är i gropen.»

»Hur mycket?»

»En halv skovel kan man väl raka ihop.»

»Är den kanske frusen?»

»Frusen? Inte! Den har varit väl täckt.»

»Var är den? För tusan i våld, var är den ?»

»Var? Det slipper ni allt veta. Jag skall105

ta hit den. Alltihop får ni min själ inte sätta i er.»

»Vi äter så mycket vi vill!»

»Och om det kommer andra, vad skall vi ge dem då?»

»De får äta murbruk.»

»Och sätta pistoler för näsan på oss igen?»

»Förbannade hund!» röt insurgenten och grep gubben i kragen. Stefan slet sig lös. Salomea kom till hans hjälp och stötte angriparen åt sidan. Denne stirrade på henne med blickar som ej bådade gott. I vilken minut som helst kunde han draga fram pistolen och fyra av. För att ge hans tankar en annan riktning och blidka honom försökte hon anslå en skämtsam ton.

»Hör på», sade hon, »jag skall berätta er en lustig historia om den här gamla kocken. Har ni märkt, att han har två framtänder utslagna ?»

»Jag skall slå ut resten på honom!»

»Ja, ja, men nu skall ni först höra historien om dem som är borta.»106

»Vad angår mig hans tänder?»

»Är det gentilt att tala i den tonen till ett fruntimmer?»

»Så tala då, ifall det är något viktigt.»

»Men ni hör ju inte på. Hur skall man då kunna tala?»

»Jag hör på nu, men ni hör inte hur hungern sliter i mina inälvor.»

»Nå, historien är inte lång, men ni glömmer hungern, medan ni hör på. Jo ser ni, det var som så: då gubben ännu var ung, så tjänade han här på herrgården som kökspojke under kocken. En vacker dag kom de och ville ta honom till krigstjänst. Men han ville inte skiljas från köket och köttgrytorna och alla de goda sakerna. Det kom över honom en ryslig ångest för den stränga tjänsten. Tjugufem år som soldat det är inte litet det. Fogden kom för att hämta honom till mönstringen. Men kökspojken kröp bakom kolsäckarna, tog en sten och slog ut de båda framtänderna, som, det vet ni ju, är oundgängliga för att man skall kunna bita107

av laddningarna på flintlåskarbiner. Fogden drog fram honom ur hans gömställe och tog honom i kragen och

ville binda honom med ett rep. Pojken flinade emot honom och visade honom den blodiga gluggen.»

»Vad menar ni med allt det där ?»

»Ingenting. Bara ett bevis att man inte skall oroa sig onödigtvis. Förresten har han gjort många sådana där streck, men det få vi tala om sen, när vi skalat potatisen. Primum edere, deinde philosophari. Vet ni vad det betyder ?»

%

»Nej, men det är väl något om mat. Seså, var är potatissäcken ?»

Han knuffade Stefan framför sig. Strax därpå kommo de tillbaka med potatisen.

Man gjorde upp eld och matade den med pinnar av det sönderhuggna staketet. Alla grepo sig an med att skala. Det befanns att truppen också hade kommit över en bit späck någonstädes. Stefan gick och hämtade en kruka korngryn från gömstället. Därefter108

började han att med suverän konst anrätta potatis, korngryn och späck. Då och då sprang han ut att lyss i natten, om inte marken dånade under anryckande fienders tramp. VI.

Såret i furstens höft blev farligt. Nedanför skottsåret började det bilda sig en svulst, som vållade honom de mest olidliga plågor. I timmar hörde man hans jämmer, och inte ens tanken på att han satte husets trygghet i fara kunde bringa honom till tystnad. Salomea fick inte längre en blund i sina ögon om nätterna. Hon lade sig icke ens, av fruktan för ett oväntat överfall. Det lönade sig icke längre att gömma fursten i högropen, ty han jämrade sig hörbart därnere. En gång genomsökte en truppavdelning under sin officers ledning hela ladan efter att han hört stönandet därinne och stack i höet med sina bajonetter. Blott tack vare en lycklig110

slump upptäckte man icke gömstället, och endast hänsynen till ladans och dess innehålls oumbärlighet för trupperna avhöll löjtnanten från att låta sätta eld på den.

Det var klart att kulan hade trängt ända in till skenbenet och satt sig fast där. Salomea såg ingen annan utväg än att hämta en kirurg. Men hur skulle det gå till? Hon hade varken pengar, häst eller släde. Att hyra ett åkdon i byn skulle ha varit farligt, eftersom bönderna voro fientligt sinnade och den sjukes vistelse på herrgården därigenom kunde förrådas. Vad var att göra alltså, vad skulle man taga sig till för att skaffa lindring?

En dag fann Odrowaz själv på bästa utvägen. Då Salomea stod vid hans bädd, drog han plötsligt pistolen, som hen en gång hade visat honom, ur hennes klänningsficka. Salomea grep hans hand och ryckte ifrån honom vapnet. Men sedan dess bad han ofta i timtal, marterad av plågor, att hon med ett skott skulle göra slut på hans eländiga liv.111

Så snart han lyckades komma åt hennes händer, slöt han sina feber heta fingrar om dem likt glödande tänger och bönföll kvidande om döden.

Varför kunde inte han få dö ? Massor av soldater stupade ju. Hästhovarna stampade ned dem i slagfältens moras. De dogo av sina sår, utan vård, utan ära — för ingenting. Den heliga idén hade störtat från altaret. Efter nederlaget vid Miechow förrådde de polska bönderna de sårade för regeringen och utlämnade dem i bödlarnas händer. De rikas fruktansvärda andliga slaveri och de fattigas fruktansvärda, svarta okunnighet räckte varandra händerna... Vilket oförnuft,-vilket tyranni att mitt i sådana fasor och faror vårda en hopplöst bortdöende. Å att få dö! Dö! Slippa veta vad som sker och har skett! Glömma! Slippa fördra förnedringens helvetetskval, skammen att nödgas gömma sig för fientliga soldater.

»Förbarmande!» ropade han. »Döda mig! Jag vill inte leva längre. Ni kan gräva ner112

mig någonstans om natten, vid floden, som kylde mina sår den gången. På våren kommer ni och lägger några blommor på min grav. Jag blir befriad...»

* Salomea visste i sin förtvivlan ej vad hon skulle göra. Slutligen sprang hon en kväll till sin vän Ryfka. På krogen var det redan mörkt. Dörren var stängd. Fönstren voro förspikade med bräder, som dock hade breda

springor, så att litet ljus släpptes in. Salomea gav sig på ett av fönstren; hon började vrida spikarna fram och tillbaka, riva loss murbruket, som skulle skydda för kölden, ända tills en bräda gav vika litet. Då stack hon en medförd käpp i springan och började på måfå treva i den riktning, där Ryfka brukade ligga på en brits. Den lilla judinnan, som så ofta blev väckt om nätterna, sov tungt. Då hon slutligen fick klart för sig vem det var, som kallade på henne, sprang hon till fönstret. De båda flickorna började viska vid varandra. Salomea lät henne i korthet veta vad det var fråga om.113

Hon måste för en natt ha ett par hästar och en släde, så att hon två gånger kunde fara in till staden. Vad var att göra? Ryfka blev helt förfärad. Ett par hästar och en (släde, två gånger fram och tillbaka till staden på en natt... Oj... Vad var att göra? Hon rev sig i sitt rufsiga huvud och smackade med tungan. Hennes röst darrade av ångest och köld, tänderna skailrade.

»Råd mig då!» besvor Salomea.

»Jag vet ingenting.»

»Har jag kommit hit för att få höra det av dig?»

»Jag vill ju så gärna, men vad skall jag göra?»

»Varför darrar du så? Är du rädd?»

»Ja.»

»För vad?»

»Det finns hästar här... tre... vagnshästar...»

»Vem rår om dem?»

»Det vet jag inte.»

»När kom de hit?»

»I går.»

»Är de stulna?»

»Det vet jag inte.»

»Du vet inte! Du vet inte! Jag frågar dig, din gås, om de är stulna.»

»Ja, vad skulle de annars vara? Skänkta?»

»Var är de där hästarna?»

»I stallet.»

»Hålls de gömda här?»

»Vad vet jag...»

»Du säger mig inte sanningen. Jaså du är bliven sådan nu för tiden, ditt falska stycke!»

»Säger jag inte sanningen? Jo det gör jag. Där uppe på löftet sover han som kom med hästarna.»

»När skall han fara vidare?»

»I morgon natt.»

»Åt vilket håll?»

»Det vet jag inte.»

»Ge mig ett par av de där hästarna!»

»Oj oj, jag är så rädd!»

»Ryf ka!»115

»Jag kan inte. De slår ihjäl mig.» »Vern?»

»Far — och den andre där uppe.»

»De får ju ingenting veta.»

»Visst får de veta det.»

»Har ni någon släde här?»

»Ja en, men bara en liten, vår bondsläde.»

»Så kom då! Hit med nyckeln! Kryp ut!»

Ryfka stod innanför fönstret och grät.

»Ger du mig den inte?»

»Vem skall fara då?»

»Jag själv.»

»Vet ingen om det?»

»Bara du och jag.»

»Men om de får tag på det, då får jag stryk...»

»Liksom du inte finge stryk i alla fall!» »Han där uppe på löftet... han har en så'n väldig piska...» »Hit med nyckeln!»

Ryfka försvann och kom ej tillbaka på länge.116

Salomea befarade redan, att hon inte skulle komma tillbaka alls. Kylan höll i sig. Det blåste en bitande vind. Natten var svart och ingen stjärna syntes. Till sist öppnades sakta bakdörren, (som förde ut på gården, och Ryfka uppenbarade sig. Hon blev stående och lyssnade, om ingen följde efter henne. Då hon övertygat sig om att allt var stilla, ilade hon till stallet och grep sig med utomordentlig energi verket an. Hon ryckte upp stalldörren, och så dörren till vagnslidret. Salomea gick in och löste hästarna. De voro fullständigt påselade, redo för en brådstörtad avfärd. Under tiden hade Ryfka dragit ut den lilla släden ur vagnslidret, och hästarna spändes i hast för. Då Salomea redan satt sig upp i släden, kom Ryfka ut med ett fång hö och kastade det bak i släden, så att djuren skulle ha något att äta på färden. Därefter stängde hon brådskande stall och vagnbod och flög likt en flädermus tillbaka till sitt sovrum.

Salomea lät hästarna försiktigt sätta sig117

i gång. I sakta skritt åkte hon från kroggården upp på landsvägen. Då hon uppnått herrgården, band hon hästarna vid en stolpe och gick in i huset. Hon gav Stefan i uppdrag att vaka hos den sjuke, satte skyndsamt på sig varma ytterkläder, tog en fot-sack och en filt att sitta på och rusade så tillbaka ut till hästarna. En klatsch med piskan, och de satte i väg i raskt trav. Släden slängde hit och dit i den höga snön.

Två vägar förde till staden: den längre, byvägen och sedan allmänna landsvägen, den kortare genom skogen. Denna senare var farlig för vargarnas skull. Men nu var hon mindre rädd för vargarna än för människorna. På kreatursstigar styrde hon alltså i riktning mot den svarta skogen. Rysningar genomilade henne, där hon for fram över de ödsliga markerna och framför sig såg de höga, stumma träd jättar na. Hon satte sig tillrätta på höknippan, tog spjärn med fötterna mot slädkanten, piskade på hästarna och jagade vidare i galopp. Den118

isande kölden trängde genom märg och ben och kom hennes hjärta att stelna. Hon lystrade till: hovslag! Vem kom bakom släden? Trupper, som bitit sig fast i varandra i rasande strid, rövare, som ej akta några lagar, eller

vilda djur, som sönderslita människorna? Hon visste ej, hon sporde ej... Blott en känsla behärskade henne: tron på makten i hennes unga själ och förtroendet till de galopperande hästarnas krafter. Likt en stormvind flögo de framåt. Salomea var förvånad, att hon så snart hade skogen bakom sig. Nu var det inte ens en mil kvar till staden. Hon lät hästarna vila ut litet och körde långsammare. På andra sidan skogen måste hon taga omvägar förbi små byar, broar och inhägnader, vika åt höger och vänster. Ögonen, som vant sig vid det djupa mörkret, funno sig lätt till rätta i trakten. Nu varseblev hon ljusen i staden. Försiktigt körde hon förbi slakthus och kaserner, tog vägen utefter baksidorna av trädgårdar, allehanda lider, magasin, tegelbruk, väder-119

kvarnar och vek så in på en stenlagd gata. Hon hoppade ur släden, spände ifrån hästarna, bredde filtarna över dem och gav dem hö. Tömmarna band hon vid ett staket. Därpå skakade hon snön av sig, ordnade sina kläder och ilade igenom några mörka gator, tills hon stod utanför huset, där den berömde läkaren, guvernementets stolthet, doktor Kulewski bodde.

Det var ännu inte så sent. Husporten stod öppen, och i trappan brann ljus. Hon ringde. En gammal krokryggig piga öppnade dörren. Hon förklarade, att herr doktorn gått och lagt sig. Salomea gav henne sitt sista guldmynt och blev insläppt, men måste vänta länge. Det dämpade skenet från ett vaxljus belyste den gamle ungkarlens luxuösa rumsinteriör: sidenklädda soffor och fåtöljer, bibeloter, broderade kuddar, tavlor i dyrbara ramar. Slutligen uppenbarade sig doktorn, påtagligt missnöjd över att bli störd så sent, och mätte fröken Salomea med en onådig blick. Han var en femtio års man, stor-120

växt och kraftig, en väl bibehållen goddagspilt, känd i hela omnejden både som fruntimmerskarl och gastronom. För flera år sedan hade Salomea varit hans patient, ty vid svåra sjukdomsfall hämtades han alltid till Niezdoly. Det dröjde länge om, innan han erinrade sig henne, men frapperad av hennes ovanliga skönhet blev han en smula älskvärdare. Han närmade sig henne med en bugning och bad henne taga plats. Hon satte sig i en fåtölj. Doktorn blev allt artigare och tjänstvilligare. Utan omsvep framförde hon sitt ärende och bönföll honom att följa med henne. Doktorns ansikte mörknade : en insurgent, två mils färd, redan tio på kvällen. Nej. Han beklagade, att han ej på villkor kunde komma med. Han var patriot, sade han, och kände det sorgliga i läget kanske smärtsammare än mången annan — men resa — omöjligt. Hans plikter, otaliga patienter i staden...

Salomea lyssnade först tåligt, men så grep hon plötsligt doktorns hand och tryckte den121

till sina läppar. Därefter gled hon ner på golvet och slog armarna om hans knän.

Han gjorde sig lös. I det han tog några steg tillbaka, sade han skrattande:

»Aha! Kärlek således... Ni älskar den där sårade?»

»Nej. Jag bara gör min plikt.»

»Verkligen? Men varför brinner då en sådan ängslig bön i era ögon?»

»Därför att det gäller att rädda ett människoliv.»

»Insurgenterna», anmärkte doktorn, »har utmanat monarkien. De vansinniga! Tusentals människor går under. Överallt mord och brand... ett krigs fasor. Förstår ni vad det innebär?»

»Ja.»

»Nå då förstår ni också, att under sådana omständigheter kan man inte tänka på en enskild.»

»Men jag bönfaller er ändå om det. Sätt på er er päls, tag era instrument och kom med och hjälp! Det brådskar.»122

»Och ni tror att jag följer med?»

»Jag går inte härifrån utan er.»

Doktorn såg småleende in i hennes ärliga, vackra ögon, såg på den vita pannan, som lyste fram under pälsmössan, på de fina kinderna, som hade färgats av en rodnad inne i det varma rummet. Han överlade...

»Nej, det är omöjligt. Man iakttar mig. Spionerar antagligen på mig. Jag kan verkligen inte.»

»Ni måste!»

»Verkligen? Måste jag?... För att ni befaller mig?»

»Inte jag utan Gud befaller er att rädda den arme. Vad jag själv har kunnat göra har jag gjort. Nu behöver jag er hjälp. Därför har jag rest hit, för det är er sak som kirurg att finna kulan.»

»Har man nå'nsin hört sådana argument! Och vad får jag för honorar?» frågade han och såg henne fast i ögonen.

»Inget alls.»

»Såå, det var ju uppmuntrande.»123

»Kom nu, herr doktor!»

»Nå gott, jag kommer, men på villkor att ni låter mig själv välja mitt honorar.»

Hon uthärdade tappert hans cyniska blick och upprepade:

»Låt oss gå nu, det är brått.»

Doktorn ryckte på axlarna och gick in i sitt arbetsrum. Där stökade han en god stund, lade in sina instrument, låste lådor, ordnade. Slutligen uppenbarade han sig på nytt, iförd päls och höga stövlar.

»Om man överraskar oss på vägen, är jag förlorad», sade han.

»Då säger jag, att jag hämtar er till en sjuk flicka på judekrogen. Ingen kan väl förmena en läkare att fara till en patient.»

De gingo tysta ut och smögo sig genom bakgatorna bort till släden. Lyckligtvis hade hästarna ej upptäckts och bortstulits.

Salomea spände för, bredde filten över sätet och bad doktorn taga plats.

»Var är kusken?» frågade doktor Ku-lewski.124

»Jo här är jag», svarade hon leende.

»Vad för slag? Da far jag inte.»

»Varför det?»

»Inte kan väl ni köra ?»

»Det skall ni strax bli varse.»

Hon steg upp i släden, och han följde motsträvigt efter. Först körde hon i skritt, tvärs över ängarna i riktning mot förstaden och därefter rätt ut på fälten. Här piskade hon på hästarna och jagade genom skog och ödemarker den välbekanta vägen tillbaka. Ku-lewski försökte utnyttja den ovanliga situationen, men han bemödade sig förgäves. Han föregav, att han ville skydda sin vackra körsven för kylan, men hon återförde honom till ordningen med hotelsen att låta släden stjälpa. På knappt halvannan timme uppnådde de herrgården. Salomea undvek försiktigt krogen och spejade uppmärksamt, om där ej voro några gäster i huset. Lyckligtvis var det mörkt överallt.

De höga popplarna susade sina gamla vi-125

sor, som hon kände sedan sin spädaste barndom.

Hon knackade på fönsterrutan. Stefan öppnade, ledde de löddriga hästarna till stallet, stängde dörren och återvände till upp till huset.

Doktorn undersökte den sjuke. Han fann en varig bulnad i höften och grep sig genast an med operationen. Salomea måste hjälpa honom, hålla sondskålen, hämta varmt vatten, linne och förband. Doktor Kulewski skar upp bulnaden och började med sonden söka efter kulan, men hur han än grävde, stod den ej att finna. En, två, tre,

fyra — tio gånger försökte han, men förgäves. Fursten föll i vanmakt av smärtan. Då han åter kom till sans, började han sätta sig till motvärn. Doktorn måste uppge saken. Sängen var överhöljd av blod, likaså golvet och alla föremål omkring dem. Doktor Kulewski anlade förband och förklarade, att man måste se tiden an.

Salomea tillsade Stefan att hämta hästar-126

na. Hon var outsägligt sorgsen. Alla hennes offer hade alltså varit fåfänga. Hon sprang upp i släden, och då doktorn tagit plats, jagade hon tillbaka till staden.

Hur bitter denna färd var, hur grymt hennes förhoppningar hade svikits! Till på köpet plågade henne doktor Kulewski, som envisades att vilja inkassera sitt honorar. Utpinad av att oupphörligt ha nödgats värja sig, full av vrede, äckel och själskval uppnådde hon äntligen staden.

Långt utanför tullen steg doktorn ur släden och begav sig av försiktighet till fots hem till sin bostad. Salomea bjöd honom farväl och for åter hemåt. Tidigt på morgonen, men ännu i djupt mörker lämnade hon hästar och släde tillbaka till Ryfka.

Under hennes bortovaro hade Stefan tvättat den sjuke, bytt sängkläder och skurat av golvet. Odrowaz stönade i sömnen. Salomea lade sig ned, utmattad till kropp och själ. Feberrysningar skakade henne, och hennes hjärta var bräddat av bittert förakt. VII.

En av de följande nätterna hade efter alla sinnesrörelser och vedermödor en bly-tung sömn övermannat henne. Fursten låg i halvslummer, och sällsamma drömbilder och feberfantasier föregycklade honom...

Plötsligt väcktes han upp av hästtramp. Alldeles tydligt hörde han hur någon sprängde fram till herrgården, fortsatte utefter husväggen och därpå gjorde halt och hur hästen stampade tätt utanför fönstret. Varje hovslag gav eko i den sjukes öron och hjärna. En sakta knackning ljöd, försiktig, men ivrig. Fursten ropade på Salomea, men förgäves. Hon andades regelbundet, försänkt i djup sömn. Han måste stiga upp,128

släpa sig fram till hennes bädd och upprepade gånger skaka henne i armen. Till sist vaknade hon och satte sig yrvaken upp i bädden. Han viskade i hennes öra, att någon knackade. Hon förstod och började lyss. Odrowaz begrep att någon fara hotade, ty med skall-rande tänder började hon sakta bedja. Därpå sprang hon upp, satte ett ljus i lyktan, öppnade porten och sprang jämrande ut på gården. Fursten, som inte längre förmådde hålla sig uppe, kastade sig på sin bädd och lyddes spänt ut i natten. Plötsligt hörde han ett glädjeskri, och efter några ögonblick såg han i rummet näst intill, vid det svaga skenet från lyktan, sin vårdarinna med armarna om halsen på en gammal man. Stumma höllo de varandra omfamnade och kysstes innerligt. Den gamle var högväxt och såg helt ståtlig ut med sina vita mustascher; han var iklädd pälsrock, fårskinnsmössa och höga stövlar. Det var Salomeas far. Han talade viskande till henne och strök hennes hår. Skenet från lyktan föll in i sovrummet,129

där Odrowaz låg. Då gamle Brynicki vid en blick ditin varseblev den främmande mannen i sin dotters bädd, gjorde han en häpen åtbörd. Salomea började i flygande hast, nästan andlöst berätta honom den sjukes historia, skildra hans ankomst efter slaget vid Malagoszcz — alla tilldragelser och omständigheter, husundersökningarna och sin nattliga färd in till staden.

Gamle Brynicko lyssnade med mörk uppsyn, misstrogen och otålig. Han trädde in i sovrummet, tog av mössan, och med lyktan lyft i vädret mönstrade han den sårade. Fursten reste sig på armbågen och hälsade med ett uttryckslöst småleende.

»Var har kamraten blivit sårad?» frågade den gamle.

»Vid Malagoszcz.»

»Ja där kände ju vår tappre Dobrowolski Golubow och Czengiery på pulsen. Det gick er inte så värst bra där . ..»

»Ack nej!»

9 Den trogna floden.130

»Och såren är så svåra, att det är nödvändigt med en jungfrulig bädd?»

»Fröken Salomea har varit så god och tagit in mig här.»

»Vad är det för sår? Jag är en gammal praktikus och förstår mig bra på sådant där.»

Han började undersöka blessyr er na i huvudet och under ögat.

Därefter kastade han av täcket för att se på såren i rygg, bröst och höft. Det skedde dock ej i avsikt att hjälpa utan för att komma sanningen på spåren.

»Om de finner kamraten här», sade han barskt, »så kommer de att sticka allt i brand och göra processen kort med honom själv. Det vore rådligare, att han gömde sig i skogen. Furu drar ut feber, träskmark läker skottsår. Till och med kulan skulle bulna ut, för den fuktiga jorden drar den.»

»Kunde jag bara stå på benen, skulle jag för längesen ha gjort det.»

Brynicki sträckte ut sig på soffan och såg131

på fursten, röd kring ögonen. Salomea satte sig bredvid fadern och kysste hans händer.

»Stövlarna är alldeles trasiga. Släpper in vatten överallt. Stefan får leta rätt på det andra paret och grundligt smörja in dem med talg.»

»Med talg...» viskade hon sorgset,

»Finns det ingen?»

»Inte en srnul.»

»Nå då sätter jag dem på mig osmorda. Men skjortor måste du leta rätt på åt mig, barn. Hit med första bästa du finner och sen — adjö!»

»Du store Gud — bort igen med detsamma ?»

»Annat hade du väl inte väntat dig, älskling?... Ja ja, det går illa för oss. Det är onda tider. Och än värre kommer. Men det allra värsta är redan över. I Sibirien, barn. Nå det betyder ingenting. Huvudet högt!»

»Och jag har väntat så länge och längtat så efter dig...»

»Precis som jag, barn. Då min avdelning132

drog åt våra trakter till, rent darrade jag. Vid en bild av den heliga Katarina gjorde vi halt. Det sades, att vi skulle tåga till Samso-nowskiskogarna. Då kunde jag inte hålla mig längre. Sporrarna i hästen och i väg till dig!»

Stefan trädde in och blev tillsagd att hämta de torra stövlarna. Han stirrade på sin gamle husbonde som om han såg honom för första gången, trots att de i så många år levat vid varandras sida.

»Varför glor du på mig så där ?» frågade Brynicki. »Nå håller du ett öga på allt?»

»Nog gör jag det — bara här funnes något att hålla ögat på!»

»Å alltid finns väl något kvar.»

»Något kvar? Gud förbarme sig! Jag-spår, att snart kommer plogen att gå över den här marken.»

»Kan ju hända, frågan är bara vilka som kommer att plöja. Vänta får du väl se.»

»Ja, var lugn, jag väntar nog. Bara synd att jag är den siste.»133

»Nog nu med sådana där funderingar, de är inte din sak. Har jag någonsin gjort dig någon orätt?»

»Vet jag vem som har gjort mig orätt?... Neej, neej, inte ni i alla fall.»

»Koka nu litet soppa åt mig och stek en bit kött...»

Gamle Stefan suckade.

»Var skall jag ta't utan att stjäla... Blir det nå'nsin en ände på det här!»

»Inget pip. Det kommer att ta en ände», sade Brynicki barskt.

»Och herrskapet är inte hemma. Vet ingen besked om dem ?»

»Nej ingen. Granarna susar i skogen, men något nytt hör man inte.»

Brynicki vinkade åt Stefan och gick ut med honom i förstugan.

»Vad är det för en som ligger därinne?» skrek han i hans öra.

»Kan jag lukta mig till det? Fröken kallar honom 'fursten'.»

»Furste eller inte det ger jag pocker. Är134

han en kanalje eller inte, det är vad jag vill veta.»

»Ser inte så ut, om jag får säga min mening.»

»Hör på du, du förstår vad det är jag vill fråga dig?»

»Förstår, förstår.»

»Nå hur förhåller det sig med det?»

»Hur det förhåller sig? Som så att han inte har rört henne, tänker jag.»

»Säg sanningen!»

»Vem kan veta vad kvinnfolk för i skölden? Vem kan hindra ett kvinnfolk från att gå och förgapa sig? Men min tro är, att allt är som det skall vara. Han ligger där ju också som ett träblock. Och tung är han den rackarn — en tusan att vara tung! Det är så svetten rinner av mig, när jag släpar honom till ladan.»

»Stefan!» »He?»

»Håll ett öga på barnet!» stönade den gamle förvaltaren i kockens döva öra.135

»Mina ögon har jag i behåll. Jag skall hålla dem öppna.»

»Om hon själv... Fördömda tanke!... Men om du skulle märka, att han med våld... eller med list försöker förföra henne, släpa då hit sista staketpålen och krossa skallen på honom, som om jag själv förde din hand...»

»Skall ske, skall ske!»

De återvände in i det oeldade rummet. Med en njutningsrik känsla ömsade Brynicki underkläder. Stefan hämtade in korngryns-soppan, ställde den stora skålen i den sjukes rum och delade ut träskedar. Därpå ville han draga sig tillbaka, men Brynicki stack en sked i hans hand och nödgade honom att äta med. Den gamle kocken muttrade för sig själv något om konstiga nya mod. Att en ann* skulle äta ihop med herrskapet — slikt hade en väl aldrig sett så länge världen stått. Han hukade sig ned bredvid stolen, på vilken soppskålen stod, och började högtidligt, för sagt och med en viss andakt sörpla i sig136

den ena skeden efter den andra. Den sjuke fursten lutade sig ur bädden över den rykande skålen.

Efter kvällsmaten kastade sig Brynicki ned på soffan i Odrowaz' rum. Salomea knäföll bredvid honom, och den gamle lade armen om sin dotter. De viskade — slumrade till — och började så åter berätta varann om alla gångna dagar och nätter. Rådplägningar flätade sig in i berättelserna, fingervisningar, förmaningar. Sedan bådo de, tyst, med brinnande andakt, och så började den gamle soldaten på nytt berätta om marscher, nattliga strövtåg, nederlag. Han nämnde platser, dränkta i blod, Wachock, Suched-niow, Swietykrzyz...

Fursten lyssnade till hans berättelser och flickade då och då in något om sin avdelnings upplevelser. Så viskade de i mörkret natten i ända. Det led redan mot morgonen, då förvaltaren ropade till Stefan att hämta hans häst, som var inställd i ladan. Därpå slöt han sin dotter till sitt bröst i en lång,137

stum omfamning, och så tillsade han henne att bära ut ett litet knyte och binda det vid sadeln. Då hon avlägsnat sig, räckte Bry-nicki fursten sin hand.

»Så ja, kamrat, nu är det tid att bryta upp. Hoppas ni kryar till er, och give Gud vi finge återse varandra i frihet!»

»Ja det give Gud!»

»Och när ni blir frisk, stå då min dotter bi!»

Odrowaz nickade.

»Men om ni skulle göra barnet något ont», bröt det fram i en snyftning ur den gamles bröst, »då Gud nåde er! Jag når er — levande eller död!»

Med dessa ord försvann han genom dörren.

Salomea hördes sakta gråta. Så dova, fasta hovslag. viii.

En marskväll höll utanför Niezdolys herrgårdsbyggnad en bekväm droska, och två resande stego ur. Den äldre, en man på omkring femtio år, bar en större läderväska i en rem över axeln och såg ut som en resande köpman. Den yngre gjorde intrycket av en sekreterare. Vagnen körde vidare, så fort de båda männen försvunnit i portgången. Då de ej träffade på någon i huset, satte de sig vid bordet i salongen.

Allt detta skedde så fort, att man varken hann bringa den sårade i säkerhet eller gå främlingarna till mötes. Först efter en stund trädde Salomea in till dem. Gästerna bugade sig artigt och bådo om nattläger,139

litet mat och hästar till nästa dag. Salomea svarade, att huset var fullständigt utplundrat och att hon blott kunde bjuda dem en rätt obekväm bädd på soffan. Främlingarna tackade och gjorde sig försynt intresserat underrättade om förhållandena på stället. Van vid pock, grovheter, hotelser och knutna nävar kände hon sig helt förvånad över dessa gästers hänsynsfulla beteende. För att visa sin erkänsla erbjöd hon dem även litet föda: den dagliga grynsoppan.

Nu började de båda främlingarna begära uppgifter på ägarens namn och förnamn, de personer som vistades i huset, noggranna upplysningar rörande överfallen, de brända byggnaderna, förhållandet till bönderna och tjänstfolket, de st-ridandes genommarscher, ståndkvarter, soldaters och landsmäns sätt att förhålla sig. Den äldre av de två gjorde ett ytterst sympatiskt intryck på Salomea. Hans ögon voro ärliga och utomordentligt kloka och skarpa, trots att hans drag röjde trötthet till döds. Storväxt och bredaxlad,140

litet framåtlutad och med det kortklippta håret lätt gråsprängt erinrade han henne om hennes far, vilket kom henne att genast känna sig förtrolig med honom. Då hon på frågan vilka som bodde här på herrgården svarade, att hon bodde här ensam med en gammal kock, försjönk han i djupa tankar. Ett lugn, som av intet tycktes kunna rubbas, var utmärkande för honom. Den andre främlingen var mindre älskvärd och tålmodig. Stum och misstrogen såg han sig omkring, och han följde Salomea med lurande blickar.

Under förevändning att göra i ordning gästernas nattläger gick hon in i den sårades rum. Dörren blev stående öppen. På bordet framför främlingarna stod en lykta. Odrowaz vinkade Salomea till sig, böjde ned hennes huvud mot sina läppar och viskade i hennes öra:

»Den långe, äldre är nationalr eger ingens kommissarie, Hubert Olbromski.»

Salomea vände sig om, och i skenet från141

lyktan betraktade hon mannens profil. Han höll det trötta huvudet stött mot handen och lyssnade uppmärksamt till den yngre, som lågmält tycktes utveckla något för honom.

»Och vem är den andre ?» frågade hon.

»Det vet jag inte, men jag har sett ansiktet förr.»

»Den äldre gör ett gott intryck.»

»Han är en inflytelserik personlighet.»

»Känner ni honom?»

»Till utseendet mycket väl. Jag har ofta mött honom i Paris.»

»Vad gjorde han där?»

»Han var verksam som emissarie.»

Trots deras lågmäldhet blevo gästerna uppmärksamma. Båda förstummades och spejade in i mörkret. Plötsligt grep den yngre lyktan och flög som en pil bort till det angränsande rummets tröskel. De varse-blevo båda den sjuke. Den yngre drog upp sin revolver ur fickan.

»Vem är det där?» frågade han skarpt.142

»Jag är en insurgent och heter Odrowaz.»

»Från vilken avdelning?»

»Rytteriet under Langiewicz' befäl.»

»Vad gör ni här?»

»Jag blev sårad i slaget vid Malagoszcz och inväntar här mitt tillfrisknande, med denna unga dams nådiga tillåtelse.»

Olbromski och hans följeslagare mönstrade fursten med stränga blickar. De gjorde honom växelvis ytterligare frågor angående olika detaljer, och sedan de övertygat sig om att han var sanningsenlig, mumlade de något till varandra och återvände in i salongen. Utan att vänta på den utlovade soppan drogo de fram en brännvinsplunta, litet bröd och flott ur en kappficka. Samtidigt bådo de Salomea om bläck och penna, och så började de arbeta. Den äldre dikterade med spänd uppmärksamhet, därpå genomsågo de en del papper, satte kråkor i långa register och gjorde med en passare mätningar på utbredda kartblad. Deras ögon voro som fastlåsta vid arbetet, deras ansiktsuttryck blev kallt143

och stenhårt, och i deras uppsyn kunde man läsa vikten av vad som sysselsatte dem. Då de slutat, undersökte de sorgfälligt dörrar och fönster. Den yngre tog lyktan och gick ut för att besiktiga hela byggnaden och särskilt baksidan av corps de logiet, varifrån man kunde komma ut i trädgården. Hubert Olbromski slog sig åter ner i salongen. Han tände ett vaxljus, som han tog fram ur sin läderväska, och med handen stödd mot huvudet började han ivrigt läsa. Salomea kom in för att lägga varmare täcken på soffan. Olbromski vände sig till henne:

»Ursäkta, att jag gör er än en fråga. Ni nämnde nyss ert namn — Brynicki om jag inte misstar mig?»

»Ja.»

»Har ni inte en släkting, som var soldat under revolutionen?»

»Min far tjänade i fält under revolutionen.»

»Storväxt, kraftig, med stora mustasch-144

er ? Ovalt ansikte... ordkarg... Anton i förnamn?»

»Min far heter Anton i förnamn.»

Olbromski smålog eftersinnande. Hans ögon blevo fuktiga.

»Ser ni... när jag var liten pojke, tio år ungefär, före sista revolutionen, blev min far arresterad på grund av föregående förbindelser med Machnicki. Jag var i skolan då och ensam i staden, som jag tyckte var stor som hela världen. De ridande jägarnas kasern låg i närheten där jag bodde. Jag blev bekant med en soldat, som hette Anton Brynicki. Han kom till mig och tröstade mig, där jag grät över min far, som hölls fången i en långt avlägsen fästning. Han tog mig med till kasernen och satte mig på sin häst och på de andra kamraternas hästar, på så

många jag någonsin ville, han visade mig sablar, karbiner, kulor och krut, laddstockar, sadlar, betsel och sporrar. Han tog mig på sitt knä och berättade mig de härligaste stridsäventyr... Så många år som har gått145

sedan dess! Så man har flackat omkring, så mycket man har genomgått — och ändå, vartenda ord han sade står levande i mitt minne. Var är er far nu?»

»Hos de upproriska.»

Olbromski nickade och frågade full av intresse :

»Anför han någon liten avdelning? Under vilket namn?»

»Far är bara menig man.»

Han såg småleende på henne och teg.

»Och var är er far?» frågade hon uppmuntrad av det goda uttrycket i hans ögon.

»Under galiziska bonderevolutionen blev han på ett ohyggligt sätt mördad av de uppviglade rebellerna. Då han kom tillbaka från Frankrike för att i trakten av Stoklosy vid Visloka kämpa för friheten, sågade de itu honom levande...»

Olbromski vände för ett ögonblick bort sitt ansikte. Därpå återtog han:

»Så ni är alltså Anton Brynickis dotter. Det finns till och med likhet. Ni har hans

10 Den trogna floden.146

ögon, draget kring munnen är också detsamma. Vi höll mycket av varandra på den tiden, fast han var en stor, grov soldat och jag en liten skolpojke.»

Han grep Salomeas hand och tryckte den hjärtligt.

»Gud vare med er! Må han skänka er allt gott!»

Salomea ville tacka honom, men hon visste inte hur. Orden fastnade henne i halsen. Hon såg blott forskande på honom med sina rädda, ärliga ögon.

»Hur är det?» frågade han. »Är det något ni vill säga mig?»

»Jag är ensam. Min far var här för några dagar sedan men har dragit bort igen.»

Hon brast ut i häftiga snyftningar.

»Sådant är vårt öde.»

»Ja, sådant är vårt öde. Men vem har frambesvurit det?»

»Vem som har frambesvurit det ?» »Ni!»

Han såg uppmärksamt och sorgset på hen-147

ne. Hon kände, att hon begått en stor taktlöshet, att hon hade varit grym. Hon gled ned från stolen och föll plötsligt på knä för honom. Han ville resa henne upp, men hon grep hans händer och såg honom in i ögonen.

»Herre!» bröt det fram över hennes läppar likt ett förtvivlans skri.

»Tala öppet,..»

»Vad är det ni gör ?»

»Förklara er.»

»Det här upproret...»

»Upproret?»

»Säg mig uppriktigt och på samvete vad jag som en enkel, okunnig flicka inte kan begripa.»

»Jag skall svara er.»

»Uppriktigt och på samvete?»

»På samvete.»

Hon blickade honom stadigt i ögonen och förstod, att hon nu skulle få höra sanningen. Orden bröto sig fram ur hennes ångestfulla hjärta:

»Vem av er vågar påstå, att ni kommer148

att besegra de vilda horderna, som faller över oss värnlösa människor om nätterna? Och om ni inte kan besegra dem, varför släpper ni lös raseriet och mordlustan, som kommer stormande över oss från snöslätterna och nedgör allt? Känner ni kraft inom er att hejda deras barbari och raseri?»

Olbromski teg, och kvidande och snyftande fortsatte hon:

»Soldaterna bränner hus och gårdar, de mördar de sårade på slagfälten. Bönderna fängslar de upproriska...»

Han avbröt henne, och hans stämma ljöd hård och främmande:

»Föredrar ni deras barbari framför sår och död? Då kommer ni evigt att få ha det barbariet — under det moskovitiska oket...»

»Det har vi i alla fall, trots alla såren...» »Polska folket har råkat in mellan två kvarnstenar, mellan Ryssland och Tyskland. Det måste själv bli kvarnsten, annars blir det söndermalt och ett byte för Tyskland och149

Ryssland. Det finns inget val. Allt ordande 0111 det är gagnlöst.»

»Men vad skall man tro på? Var skall man hämta kraft att leva vidare?»

»Ett modigt hjärta är vad som kräves.»

»Vad gagnar ett modigt hjärta?» klagade hon förtvivlat.

»Tiden är oss inte given för att fråga och svara.»

Den yngre återkom nu in efter att noga ha undersökt uthus, stigar och trädgård. Salomea uppsökte sitt viloläger, och de båda revolutionärerna klädde av sig och lade sig att sova med laddade revolvrar under huvudkuddarna.

Natten var mild — en förvårsnatt. Ljumma, doftande fläktar drogo över jorden och flödade in i rummet.

Den sjuke var orolig. Främlingarnas närhet enerverade honom, och det förvärrade plågorna. Från det angränsande rummet hördes de båda kommissariernas regelbundna andetag. Salomea kunde ej somna på150

länge. Det låg som en blytyngd över hennes hjärta. Längtan efter fadern hade stegrats genom samtalet med Olbromski. Ett outsägligt vemod kvalde hennes själ, en förlamande ångest bemäktigade sig henne... Gång efter annan satte hon sig upp och lyssnade. Denna beständiga fruktan för fientliga nattliga överfall hade förstört hennes nerver, förgiftat hennes sinne med äckel för människorna. Alltid måste hon vara på sin vakt för dem, alltid vaka, lura och värja sig mot deras list och grymhet. I natt stegrade sig hennes ångest till det yttersta. Från första ögonblicket hade hon känt sig dragen till den äldre av de båda främlingarna, och en obestämd oro att något ont skulle hända honom lämnade henne nu ingen ro. Som i feber kastade hon sig av och an på bädden och blott längtade, att denna kvalfulla natt skulle få ett slut. Hon försökte somna, men fåfängt. Åter och åter måste hon lyssna i dödlig skräck, och hon hörde ljud, som kommo henne att bäva i sitt innersta.151

Det tycktes henne, att Dominiks ande åter irrade omkring i huset. Hörde hon inte tydligt hans steg i de angränsande rummen? Något stönade i hennes närhet, något suckade och varnade i den djupa stillheten... De gamla golvplankorna knarrade. Ett avlägset knarrande. Var det i den fernissade dörren? Det föreföll henne som om någon velat skrika, men ej fått ett ljud över läpparna. Snart skulle karen börja dunsa... Stödd på armbågen lyddes hon. Till och med fursten låg försjunken i djup sömn. De båda gästerna voro förstummade...

Salomeas vidöppna ögon stirra ut i tomheten och tycka sig skåda Dominiks anletsdrag. Han står i den öppna dörren med fingret på läppen. Hon vill ropa men kan inte röra sig. Ett kallt luftdrag sveper genom rummet, fläktar håret ur hennes panna. Hon kastar en duk över huvudet och borrar ner sig i kuddarna full av fasa...

Hon föll i en plötslig sömn, som skänkte henne några timmars lycklig glömska.152

Det var som ett uppstigande ur ett nattsvart svalg. Ännu för ett ögonblick sedan gömde hon skälvande sitt ansikte för att slippa se spöket i den ogenomträngliga natten — och nu lyste klar, strålande dag henne till mötes. Kanariefågeln sjöng sin morgonvisa.

Men vad är detta? En knall! Ett dån! Dominik kastar karen... Återigen! Himmel !

Hon satte sig upp. Än en knall! Nu vaknade hon alldeles. Nu förstod hon. De slogo med gevärskolvar på framsidans fönster. På dörren! Hon sprang upp. Vad var att göra? Vem skulle hon kalla på? Alla sovo. Knallarna ljödo från alla sidor av byggnaden. Ett rop hon kände till blott alltför väl och som kom blodet att stelna i hennes ådror:

»Otpiraj !»*

Köksdörren knarrade sakta. Stefan kom in på tåspetsarna, blek, darrande. Han peka-

* Ryska: öppna.153

de på fursten och störtade in i salongen att väcka gästerna, drog dem i håret och slog dem för bröstet med knytnäven. De sprungo upp och lyddes. Larmet på gården gjorde dem klarvakna. Blixtsnabbt drogo de på sig byxor och stövlar. Den yngre hann till och med kasta på sig rocken. Den äldre kunde inte hitta sin. Han grep hastigt efter läder-väskan — i detsamma föll det inslagna fönstret krasande i golvet, och soldaterna trängde sig den ena över den andra in i salen. Alla ingångar voro besatta. Stefan knuffade kommissarierna före sig mot andra ändan av huset, där Dominik hade bott. Han låste upp dörren och sköt båda in i den stora salen med karen. Därifrån togo de vägen in i det mindre rummet och öppnade ljudlöst fönstret. Halvvägs från marken sköt här stenfoten ut ett stycke från väggen. Då de slogo upp fönsterluckorna, varseblevo de två soldater, som just hade klättrat upp på utsprån-get för att nå fönsterramen. Olbromski och hans följeslagare kröpo ihop i en vrå och154

höllo pistolerna till reds. Stefan ilade tillbaka. Med Salomeas hjälp bar han den sårade på sin madrass genom förstugan och lade ner honom i ett stort kar i salen. Därefter skyndade båda in i Dominiks rum. Här funno de den yngre kommissarien stående och lurande på soldaterna i en fönsternisch. Plötsligt uppenbarade sig i fönsterramen mössan på den dragon, som just ämnade klättra in. Olbromskis följeslagare fyrade av ett skott mellan ögonen på honom. Mannen störtade baklänges till marken. Ett nytt skott bragte nästa soldat på fall. Under tiden hördes vilt larm och skrän i husets inre, soldater snokade överallt. Man måste fly ut i det fria. Sedan de nedskjutit de två dragonerna, var vägen fri för de båda kommissarierna. De svingade sig ut genom fönstret, gledo hållande sig fast vid fönsterblecket ner på utsprånget och nådde lyckligt marken.

Bredvid den inslagna husporten stodo några bundna hästar, bevakade av en enda soldat. Olbromskis följeslagare lade an på155

denne och sårade honom, så att han försattes ur stridbart skick. Med ett språng svingade han sig upp på närmaste häst, vände den helt om, piskade den obarmhärtigt och jagade bort. Olbromski kom ilande efter. Han ville följa sin följeslagares exempel, men det var redan för sent. Då soldaterna hörde skotten, rusade de till hästarna och gensköto honom. Han sprang över det nerfallna staketet och rusade blint genom trädgården nerför vägen som förde till floden.

Salomea, som stod som fastvuxen vid fönstret, iakttog hela händelseförloppet, som utspelade sig tio gånger snabbare än det kan skildras. Hon såg hur den yngre av kommissarierna i en sky av uppsprutande smuts och halvsmält snö nådde bron över floden, satte över den, jagade bort över fälten och i allt mera rasande fart stormade fram över den jämna slätten. Han lutade sig ner och bokstavligen lade sig över hästens hals så att han knappt kunde urskiljas mera. Hästen såg allt lägre och allt längre ut i den svind-156

lande galoppen. Likt en sällsam fågel flög han över den flacka jorden. Sex dragoner förföljde honom. Tid efter annan stego små blåaktiga rökmoln i luften ovan dem. De sköto efter den flyende — men förgäves. Han susade vidare i riktning mot skogen. Snart var han försvunnen.

Salomea lutade sig ut och sökte med ängsliga ögon efter den äldre.

Men Stefan bände loss hennes fingrar från fönsterposten och släpade bort henne. Han tillät henne heller inte att stanna vid den sårades gömställe, utan drog henne genom förstugan ut i trädgården, och därifrån bar det oförmärkt uppför kullen.

Brummande något mellan tänderna drog Stefan Salomea upp på krönet av kullen. Bakom ett tätt busksnår kröp han ihop som en räv och gav henne tecken att göra detsamma. De hörde skott — ett djuriskt vrål. I ljuset från den rosiga morgonen sågo de inte långt från floden något fruktansvärt. Salomea började skälva. Hon tog ett kramp-
157

aktigt tag om de vassa buskgrenarna, vacklade och föll i vanmakt. Stefan gav sig till att gnida hennes tinningar med den ännu inte fullständigt smälta snön.

Under tiden kämpade Hubert Olbromski sin sista, ärorika kamp.

Dragonofficern Vjesnitsin — densamme som redan en gång förut gjort husundersökning på Niezdoly och hade gripits av en våldsam lidelse för Salomea — förföljde på sina förmäns order nationalr eger ingens bägge kommissarier från plats till plats.

Taga dem bägge levande, om möjligt medan de lågo och sovo någonstädes, löd den uttryckliga ordern. Han gjorde sitt bästa att efterkomma den och hade nu kommit just i rätta stunden. Den ene hade visserligen lyckats rädda sig genom flykten, men den andre måste han bemäktiga sig. I det han hack i häl efter soldaterna sprängde ned mot floden, ropade han med full hals:

»Håll honom! Tag honom levande! Skjut158

inte! Tag honom! Håll fast honom! Inte skjuta! Kringränna!»

Olbromski hörde dessa befallningar. Han kände döden i sina hälar. Läderväskan han bar var full av dokument, nationalregerin-gens viktigaste hemligheter — i den så att säga slog det kämpande Polens hjärta, flöt hans fäderneslands levande blod. Han kunde varken gömma väskan eller kasta den ifrån sig, ty bakom honom kommo hans förföljare. Han flög framåt i jättelika språng, satte över buskar, murkna trädstammar, uppblötta åkrar, ett dike, som ännu varit fyllt med snö. Så uppnådde han ängarna, blev varse en hop snår och ville gömma sig i dem. Men plötsligt greps han av förfäran. Framför sig såg han floden. Dess av snösmältningen svällda bräddar spärrade vägen för honom i en vid halvkrets. Han hörde dess brus. Floden föreföll honom som en jättestor, blänkande orm, en hånande djävulsk makt, som grymt avskar hans enda utväg till räddning. Hans hittills klara tankar159

förvirrades. Sista strålen av hopp slocknade. Det blev svart för hans ögon av förtvivlan.

Då öppnade floden mystiskt sin dunkla famn. Han förstod. Ett stönande banade sig fram ur hans bröst. Han ryckte remmen från axeln, och med all sin kraft slungade han läderväskan — fäderneslandets hemlighet — i djuphet. Floden skummade upp — till stumt svar. Brusande slöto sig böljorna om den anförtrodda skatten, och evigt desamma och evigt nya fortsatte de sin färd långt långt hän.

Olbromski drog en lättnadens suck. Soldaterna hade varsnat hans rörelse. De stormade fram och omringade honom. Han vände sig emot dem. Löjtnant Vjesnitsin, som kom tätt efter, upprepade sin befallning:

»Tag honom levande! Levande! Ingen understår sig att döda honom.

Olbromski fattade mod. Ett långvarigt fängelse, döden på schavotten syntes honom ett ömkligt öde. Han blev stående. Den förste soldaten som anföll honom sköt han ned,160

grep sabeln, som fallit ur handen på den döde, och gav den andre i ordningen ett hugg med den över hjässan. Med vänstra handen ryckte han den andra pistolen ur bältet och fällde en ny angripare till marken. Bakom sig hade han floden, framför sig sju soldater. Han försvarade sig likt en inringad tiger. Efter officerns förnyade befallning att taga flyktingen levande gjorde soldaterna knappt något bruk av sina vapen. Olbromski drog fördel av befallningen, högg omkring sig med sabeln och spejade efter något ställe utefter stranden, där han skulle kunna ge sig ned i vattnet och nå över till andra sidan floden. Då officern märkte, att redan tre man lågo stupade och de övriga fåfängt kämpade mot denne ende, ville han själv kasta sig över honom. Olbromski varseblev honom bakom ringen av soldater och ropade full av förakt till honom:

»Fega usling!»

Löjtnant Vjesnitsin ryckte till. Han sprang in i kretsen av soldater för att slå värjan ur161

Olbromskis hand. Klingorna stötte rasslande ihop.

Med vänstra handen höjde Olbromski sin pistol och krossade hjässan på en soldat, som ville fatta hans armar. Därpå susade hans sabel ned på officerns skuldra.

»Grip honom!» vrålade Vjesnitsin.

Dragonerna rusade på. Olbromski högg omkring sig. Den ända till vansinne uppretade officern gav honom en sabelstöt i halsen — så en i ansiktet, och nu stod soldaternas raseri inte längre att stävja. De tänkte inte längre på ordern, utan kastade sig över sin fiende och började blint hugga in på honom. Vapnet föll ur Olbromskis hand. Han vacklade och störtade till marken. De klövo hans hjässa, så att hjärnan sprutade ut, de höggo sönder hans armar, bröst och revben, tills sista droppen blod sipprat ut. Det strömmade ur hans ådror, färgade gräset rött och dränkte den rajuka, giriga vårmarken.

Mörkt och högmodig! blickade löjtnant Vjesnitsin ner på den döde och stack den

11 Den trogna floden.162

bloddrypande värjan i skidan. Han hade hämnats som en soldat, men illa utfört befälets order. Han befallde soldaterna att genast börja leta efter läderväskan i floden. Men vattnet var djupt och iskallt och strömmen stark. En soldat klädde av sig och dök i. Han blev stel av köld. Likaså en andra och en tredje. Då började man undersöka botten med stakar, men förgäves. Officern lät uppbåda folk från byn och lovade hög belöning, om väskan skaffades tillrätta. Bönderna samlade sig nere vid stranden, överlade, gåvo varandra kloka råd, grälade om sättet att gå till väga och knöto nävarna åt varandra.

Floden, förklarade de för dragonofficern, var bottenlöst djup på sina ställen. Det var riktiga avgrunder i den. På botten låg det sedan urminnes tid trädstammar, som strömmen Gud vet varför hade packat ihop just här. Mellan dem slingrade sig en skog av vattenväxter. Vattnet var stritt, iskallt och farligt. ..163

Några sprungo dock frivilligt i och döko ner — men de kommo genast i land igen och sprungo med skallrande tänder upp mot byn.

Andra kommo släpande med störar och båtshakar och försökte sin lycka från stranden. Fisket pågick ända till eftermiddagen, utan resultat.

Floden lämnade inte ut hemligheten som anförtrotts den.

I uppretad sinnesstämning återvände löjtnant Vjesnitsin till herrgården, sedan han befallt byfogden att ofördröj ligen skaffa åkdon för de sårades transport till staden. Han hade två stupade, tre svårt och två lindrigt sårade. Dessutom hade han förlorat en häst. Han hade dragit ut att uppspåra två insurgenter av största betydenhet, som han skulle avleverera levande. Den ene hade han låtit undkomma, den andre hade han dödat, utan att ha avpressat honom några hemligheter, utan att ha räddat handlingarna som den stupade haft med sig. Den unge officern var164

förtvivlad. Vid hot om strängaste straff förbjöd han bönderna att begrava den döde. Som han låg på fältet fick

han ligga där och ruttna, fåglarna skulle få hacka sönder hans lik och sprida det åt alla väderstreck.

Då de sårade och dödade soldaterna hade lagts i de med hö bäddade vagnarna och det lilla tåget långsamt satte sig i rörelse, befallde löjtnant Vjesnitsin, att hästarna skulle fodras och hela herrgården såväl som dess närmaste omgivning genomsökas. Han kände ett brinnande begär att urladda sitt raseri, hämnas för sitt misslyckande på någon. Den unga flickan, som bodde här i huset och som han aldrig, inte ens under de mest händelse-fyllda dagar, kunde glömma, skulle få känna hans makt. Det var ju hon som hållit de bägge kommissarierna dolda: deras bäddar i salongen voro ett ojävigt bevis.

Officern gick igenom hela det tomma huset, snokade i varje vinkel och vrå och tog reda på alla gångar och trappor. Sålunda vandrande från rum till rum kom han in i165

den stora salen med faten. Därifrån fortsatte han in i det angränsande rummet, där Dominiks ande sades hålla till och därifrån de båda flyktingarna på morgonen hade hoppat ut i trädgården. Rummet var långsträckt och utan möbler, det inbjöd till vandring, och löjtnant Vjesnitsin kände ett behov av att vara ensam. Han började mekaniskt gå fram och tillbaka. Kväljande tankar och sällsamma känslor kommo över honom. Detta ödelagda, förstörda hus erinrade honom om hans födelseort i det innersta Ryssland. Vad han upplevat i förföljelsen av och striden med de upproriska trädde för honom, hämndtörst och en olycklig kärleks naggande kval kämpade i hans själ. Han föraktade sig själv.

Han, som omringad av soldater halvklädd hade stått där nere vid floden, hade slungat honom i ansiktet ett ord, som hade svidit värre än knutslag. Det ordet gjorde honom utom sig, brände honom ända in i märgen. Därför hade också den uslingen lämnats lig-166

gande i beteshagen, ett rov för korparna. Men ännu ett annat ord dök upp i minnet och kretsade och kretsade likt en rovfågel över rovet. Alexander Herzens ord slungat in i det ryska samvetet till Polens försvar: »Antingen bort härifrån eller sönderslit våra lik som en korp.» Ett hest skratt, som ej tycktes komma från honom, skar genom den djupa tystnaden. »Kluj voronom naschi trupi.»

Det var inga ord längre, det var som själva synen av blodet droppande från den dragna sabeln. Meningen i dem klibbade sig fast vid minnet av sista tidens händelser, torkade ihop till en rödbrun skorpa.

Den unge officern sprang fram och tillbaka i rummet. Han rasade som en kedjad varg, då och då snyftade han till, utan att det kom en tår i hans öga. Ack för ännu inte länge sedan hade han samman med unga vänner läst den där geniale emigrantens invektiv, hade inte blott känt med dessa män, hade själv stått på deras sida. Och nu, »gri-
167

pen av pliktkänsla» hackade han som en korp ut ögonen på liken. Han visste, att ingenting inom honom skulle resa sig mot denna »pliktkänsla», som århundradena hade smitt fast i den ryska själen — på stupstock och med bödelsyxa. Han grät...

Rummets nakna väggar föreföllo att drypa förtvivlan i hjärtat, dödligt gift i ådrorna. Det var något i det här rummet som hånade självkänsla och självmedvetande, själens kraft och kroppens styrka och själva livet. Ett något sällade sig här till en, ett något som var alldeles likt en själv och ändå så helt annorlunda; det omsvävade löjtnant Vjesnitsin i ensamheten likt en väsenlös skugga och stirrade med döda ögon in i hans levande känsla. Då den unge officern blickade omkring sig, såg han sopor och damm, som i tjocka lager täckte allt. Vid anblicken av all denna förödelsens styggelse började hans tankar kretsa kring mannen, som i livet ej hade förmått bemästra sig själv och som ännu efter döden kämpade med livet. Löjtnant Vjesnit-168

sin hade vid sina förra besök hört Dominiks lidandes historia. Så överfölls han åter av leda vid livet, äckel för de bragder han utfört och skulle komma att utföra, en insikt om det oäkta i allt som i denna strid kallades tappert, karaktärsstyrka, krigiskt sinne, förstånd och medvetna syften. Efter så många vedermödor och lidanden stod han där med tomma händer, otillfredsställd i sitt innersta bjärta. Efter tappra strider, efter mödosamt arbete och kvalfulla, genomvakade nätter blickade han den ryska frågan in i ögonen: vadtjänar det till?

Medan han sålunda kvald av sina tankar rastlöst gick av och an i Dominiks rum, hörde han plötsligt en sakta, utdragen jämmer. Han stannade och lyddes. Jämmern började på nytt och fortsatte med outhärdlig monotoni. Vjesnitsin märkte, att den kom från den angränsande salen, och smög sig på tåspetsarna till stället den kom från. Med händerna stödda mot karets kant svingade han sig upp och blickade ner i dess inre. Ur dju-169

pet stirrade insurgentens ögon emot honom likt två eldslågor. Vjesnitsin brast ut i ett rått skratt. Äntligen hade han funnit något, som han kunde urladda sitt raseri på! Han drog en pistol ur bältet och riktade dess mynning mellan ögonen på fursten, som låg på botten av tunnan.

»Vem är du?» frågade han.

»En insurgent», svarade Odrowaz.

»Hur har du kommit hit ?»

»Jag är sårad.»

»Var har du blivit sårad?»

»I ett slag.»

»Vad för sår har du?»

»Jag har ett skottsår i höften.»

»Vem har gömt dig här?»

Fursten teg. Vjesnitsin nickade med huvudet. Han hade förstått. Det lade sig en dimma över hatis ögon. Med darrande röst frågade han:

»Är det fröken som håller dig dold?»

Odrowaz svarade ej.

»Jag arresterar dig!» skrek Vjesnitsin.170

»Vad skall det tjäna till? Döda mig! Du har en laddad pistol i handen. Är du en officer, så döda mig! Det är ju er specialitet att mörda sårade.»

Vjesnitsin såg honom i ögonen. Handen slappnade, han lät pistolen sjunka. Vad detta polska hjältemod var honom vidrigt!

Han mumlade:

»Jag arresterar dig.»

»Tar du mig med, dör jag på vägen. Skulle jag leva, kommer jag inte att bekänna det minsta. Jag är en vanlig soldat. Skjut ner mig!»

»Jag gör vad det behagar mig.»

»Om du inte skjuter ner mig, handlar du som en feg stackare.» »Tig!»

»Kunde jag stå på benen, skulle jag döda dig som en hund. Döda alltså du mig som en hund! Vi är dödsfiender.»

»Du är ingen motståndare som är mig värdig. Ligg kvar där du ligger, du den sköna frökens älskare!»171

Han vände sig bort med vedervilja och hoppade ned från karet. I detsamma återkom dragontruppen, som hade förföljt den flyende kommissarien. Soldaterna kommo sprängande på sina löddriga hästar. Deras bemödanden hade varit fåfänga. Sergeanten anmälde, att insurgenten hade uppnått skogen på dragonfuxen, vikit av vägen och sedan antagligen gömt sig i mossar och moras, ty de hade ej kunnat återfinna hans spår.

Den andra avdelningen, som hade letat efter fröken Salomea, kom likaledes tillbaka med oförrättat ärende. Man frågade byfolket, snokade överallt, men tydligen hade det lyckats henne att undkomma.

Officern åhörde stum de båda rapporterna. Han tyckte sig stå i ett gravkapell, så isade honom luften i detta hus. Allt kom på ett ut för honom: fyra av ett skott mellan ögonen på den sårade där i karet eller ge sig ut i vilda skogen. Han överlade... Så gav han order, att hästarna skulle sadlas och soldaterna göra sig marschfärdiga. Men172

alltjämt dröjde han kvar i förstugan. Han hoppades, att Salomea skulle komma tillbaka. Han ville bereda henne glädje, med ett leende förklara för henne, att han skänkte henne den där i karet. Han ville säga henne, att han upptäckt honom och inte arresterat, inte dödat honom. Han ville se en glimt av tacksamhet i hennes ögon, en gnista av rörelse, av ångestfull bävan — ville se en rodnad stiga på hennes kinder, fånga en enda blick av henne. Ingenting gav vid handen, att hon skulle återvända, och ändå väntade han med den tillförsikt som blott förälskade äro mäktiga av.

Soldaterna hade redan länge suttit i sadlarna. Han svingade sig upp på sin häst. Med slutna ögon sprängde han därifrån — med natt i själen, djupare natt än den han jagade ut i. IX.

Mot aftonen — dragontruppen hade redan för flera timmar sedan försvunnit i skogen — återvände Salomea i sällskap med Stefan från sitt gömställe. De skyndade båda till den sårade för att befria även honom ur hans gömma. Sedan de lagt honom i säng begåvo de sig omedelbart ned till floden. Från Olbromskis döda kropp hade flutit så mycket blod, att ett stort stycke mark var genomdränkt av det. Salomea sjönk på knä bredvid den döde. Hon kunde ej gråta. Mannen som ännu i går sett på henne med goda, kloka ögon, mannen hon fattat ett sådant förtroende till låg livlös och stympad vid hennes fötter. Hon fattade varken alla dessa174

ohyggliga händelser eller det fruktansvärda kaos, vari hon själv slungades omkring likt en vattendroppe i ett kvarnhjul. Hon visste icke, att även hon själv var en liten orsak till det stora hjulets kretsande. Ingen kunde förklara allt detta för henne, varken hennes far, en enkel, plikttrogen soldat, eller den sårade fursten eller någon av alla dessa som drogo genom huset. Hon kände blott, att många kastade sig i stridens fasor av en förblindelse som varken räknar eller väger, medan andra läto sig ryckas med av drömmen om den gyllene friheten eller, lydande order, av feghet eller rädsla för den offentliga meningen sällade sig till hjorden. Denne ende, som övernattat här i går, visste vad hela virrvarret i grunden betydde, han skulle ha kunnat upplysa henne, ty klokhet och rättskänsla hade lyst ur hans ögon. Men just han var för alltid förstummad.

Hon kunde ej gråta. Hennes strupe var som sammansnörd. Hon tillsade Stefan att hämta en spade och kasta upp en grav. Den175

gamle kocken satt på en murken trädstam och tuggade på ett stycke svart bröd, som en soldat hade lämnat kvar på köksbordet. Då hon upprepade befallningen, började han brumma:

»Jaså, gräva heter det nu! Aldrig hör man annat än släpa och bära och sopa rent, gör det och gör det. Och nu gräva!»

»Tyst, gubbe! Se då själv...»

»Skall jag nu också titta på eländet?»

»Stefan!»

»Arbete — nej se det passar inte för adliga mussjöer. Vill en så’n där slåss, ja då slåss han, och sen ska vi gräva ner’en.»

»Tyst med dig, tyst!»

»Står jag kanske inte i från morgon till kväll, så länge bena bär mig?»

»Om Stefan inte vill, gräver jag själv graven.»

»För all del var så god — där ligger spaden.»

Efter en stund reste han sig dock från sin trädstam och såg ut en plats i närheten176

av kullen bredvid trädgården. Han stötte med foten ner spaden i den mjuka jorden, märkte i gräset ut en rektangel av mansstorlek, spottade i händerna och grep sig verket an. Han grävde tigande och likgiltigt. Hela tiden satt Salomea vid den dödes huvud. Hon märkte ej, att småningom hela byn hade samlat sig, att gamla och unga trängdes, gestikulerade och viskade och på något avstånd bildade en krets av nyfikna åskådare. Stefan grävde ej alltför djupt. Det började redan skymma, då han fattade liket vid fötterna och släpade det till graven. Salomea skred bakom den döde. Han sänktes i den fuktiga, vattendränkta jorden, och snart var han täckt av svart mylla. Långsamt återvände de båda till herrgårdshuset. En tung vandring. Tröstlös tomhet i hjärtana. Med en rysning blickade de på det svarta taket, som gömde så mycken jämmer och ofärd. Motvilligt överskredo de tröskeln. Deras första åtgörande blev att röja undan de båda gästernas nattläger i stora salongen. Salomea177

tände lyktan och ville börja arbetet. Men då hon lyfte på lakan och täcken ryggade hon full av vämjelse tillbaka. Båda bäddarna voro översållade av löss. Från judiska härbärgen, från bondstugornas britsar, från smutsiga asyler hade denna ohyra släpats hit, ett bevis på hur de polska ledarna nödgades hålla till i det polska eländets djup. Lössen voro kvar, de båda männen hade försvunnit likt skuggor.

12 Den trogna floden. X.

Första hälften av april var förbi — förbi den långa, hårda vintern med sina melankoliska, sollösa dagar. Från berget bakom herrgården runnö de smältande snömassorna ned och bildade vårbäckar, som glittrade i solen. De togo bergssluttningen i besittning, förstörde vägar och grönsaksland, bröto ner inhägnaderna och forsade tvärs igenom trädgården i riktning mot floden. Endast herrgårdsbyggnaden fortfor att spärra deras väg. Överallt sköt det upp ljus, späd grönska.

Vid denna tid började också furstens hälsotillstånd förbättras. På det sönderskjutna benet, i närheten av knäet, hade det bildat sig en stor bulnad, och en natt brast179

den, liksom hade den sprängst av den sårades krampaktiga skrik. Hur stor var inte de tres förvåning, då en bly kula följde med varet, som rann ur bulnaden. Efter denna händelse förbättrades Odrowaz synbart, trots att han ännu var mycket kraftlös och av-magrad. Såren i huvud och rygg voro läkta. Skåran under ögat hade vuxit igen, och ögat självt var alldeles friskt. Det tjocka håret dolde ärren i huvudet. Fursten gick redan uppe, han linkade själv i väg, då det blev att gömma sig i ladan, medan fientliga trupper marscherade igenom.

En vårdag stod han jämte Salomea vid fönstret i sovrummet. Puppinetti sjöng med huvudet på sned. Då solen bröt fram genom molnen, kvittrade fågeln dess klarare.

Mitt på gräset, som i lysande vårglans bredde sig framför herrgårdsbyggnaden, stod en smärt ung björk. Skira bladknoppar täckte dess fina, smidiga grenar och kommo den att te sig som höljd i en vajande, genomskinlig grön mantel. I all den skimran-180

de vår pr akten tog sig den lilla björken ut som en ängel, som stigit ner från de förbidragande molnen och för en kort tid ville rasta på denna arma jord. De genom trädgården ilande bäckarna hade spolat bort stigar och land och allt som mänsklig tanke och vilja skapat, röjt varje hinder ur vägen. En sprudlande levnadslust, ett jubel över att vara till i varje nyckfull vindling, varje plötslig sats av vattnet, som med rasande fart störtade ner mot dalen. En av de små bäckarna slingrade sig över de förra parkvägarna och flödade ut över gräsmattan utanför Salomeas fönster, där den lilla björken stod och lyste. Porlande slog den en ring kring dess fot, björken drack det kalla vattnet, och ett underbart leende strömmnade ner från den över bäcken — förenande dem båda.

Samma leende sprang upp på Salomeas läppar och speglade sig i den unge furstens ansikte. Efter så många kvalfulla veckor kom för första gången en befriande glädje-181

känsla över dem. Äntligen var den hårda, fruktansvärda vintern förbi. Åter fläktade ljumma, blida vindar, och genom den döda mullen flöto åter livgivande safter. Denna gångna vinter föreföll dem som en mörk avgrund, full av kval och fasor. De sågo på gräsen, på molnen och de spelande bäckarna och så på varandra med en stråle i ögat.

»Månne också Dominik ser våren?» frågade Salomea mindre sitt sällskap än den blommande våren.

»Det finns ingen Dominik», svarade Odrowaz.

»Visst finns han! Jag måtte väl själv ha sett honom här...»

»En dröm — liksom min sjukdom.»

»Var er sjukdom också en dröm?»

»Ja en elak dröm.»

»Och kulan som kom fram ur såret, var den också en dröm ?... Å det är sant, det är något jag vill be er om.»

»Be mig? ’Mitt halva kungarike’...»182

»För tillfället bara om kulan, men hela. Ge mig den!»

»Mycket gärna.»

»Tack.»

»Men vad skall ni med den till?»

»Vad jag skall med den till? Kämpa...»

»Mot vem?»

»Har jag då så få fiender?»

»Vad är det för fiender?»

»Skall jag räkna upp dem för er?»

»Nämn en som ett exempel.»

»Snart kommer ni att försvinna som allt har försvunnit. När jag så åter är så där mol allena och det vill komma för mig, att också ni bara var en dröm, då skall jag se på den här kulan och den skall säga mig, att ni verkligen har varit här.»

Odrowaz förstummades. Hans huvud lutade sig kraftlöst möt fönsterposten. Han tänkte efter . .. Obeskrivliga, gräsliga kval hade han utstått i det här lilla rummet, i det här huset, som var lika herrelöst som Polen. Och nu, då han blev påmind om att han183

skulle lämna det, att han måste ge sig av härifrån, »försvinna», genomilade honom en brännande smärta, som var hundra gånger våldsammare än alla fysiska han hade lidit. Från sidan, utan att vända på huvudet, kastade han en blick på Salomea. Trots all ångest och alla mödor, trots alla sömnlösa nätter och alla umbäranden stod hon där blomstrande frisk. De första vårfläktarna hade färgat de bleka kinderna i skiraste rosa och dragit som ett skimmer av guld över panna och hals. Bakom de röda läpparna glänste de bländvita tänderna, då hon dröjande sade:

»Judarna på krogen vet redan, att det finns någon här i huset. Ryfka har varnat mig. Folk från byn såg er, när ni släpade er till ladan. Jag komprometteras genom er vistelse här.»

»Politiskt?»

»Inte bara det.»

»Om två dagar skall jag ge mig av till min avdelning, och då är det slut med pratet.»184

»Bevars vad ni är rask i vändningarna! Kan ers furstlig höghet verkligen gå nu då.»

»Ni körde ju för ett ögonblick sedan själv lit mig.»

»Ni med ert ’köra ut5! Jag bara tänker över hur det vidare skall bli.»

»Med vern?»

»Med allt.»

»Jag förstår inte...»

»Herre Gud!. .. Ni har legat här dödssjuk, ännu kan ni knappt stå på benen, och så vill ni ge er av härifrån... Man har väl viktigare saker att tänka på än allt det.»

»Allt vad?»

»Ack börjar ni nu fråga ut mig igen? Alla frågar ut mig! Vem och hur och var och på vad sätt? Vet ni vad, sådant blir man trött på i längden. Nu är det ers furstlig höghets tur att också ge ett råd en gång.»

Allt vad Salomea yttrade var i grunden endast ord, som skulle dölja hennes verkliga känslor. En för henne själv oförklarlig förändring* hade ägt rum inom henne. Hon var185

inte längre densamma, inte längre den fria, självständiga unga flickan från fordom. Och ändå, vad hade skett egentligen? Den sårade krigaren hade blivit omhändertagen och vårdad. Ingenting kunde vara självfall-nare, enklare. Men nu greps hon vid tanken, att han kanske skulle draga sina färde, av kval, som ställde allt det utståndna ohyggliga i skuggan, voro bittrare än döden själv. Om Odrowaz gav sig av, tänkte hon åter och åter, skulle döden synas henne som en befriare, ja hon skulle kalla på den för att slippa leva längre. Att åter bli lämnad ensam i det här dystra, öde huset, med endast den hemska vålnaden och den döve, knarri-ge Stefan till sällskap. Åter under sömnlösa nätter bäva för soldaternas råheter, deras överfall och visitationen vara prisgiven åt svält och umbäranden av alla slag. Nej de utsikterna voro tusenfalt värre än döden. Blott om fadern gjorde det henne ont. Hur skulle det bli, om han en natt kom tillbaka hem, knackade på fönstret och fick endast186

tystnad till svar? Han skulle vända om och falla för fäderneslandets förlorade sak, liksom han hjältemodigt levat för den. Ofta drömde hon om stora, härliga bragder. Hon såg dem som något verkligt, blev ett med dem. Vid allt detta var Odrowaz som borta. Blott då och då erinrade hon sig, att det var för hans skull de måste utföras — och först när han inte längre var hos henne. Samtidigt kände hon något likt motvilja för honom. Hon beskyllde honom för allt möjligt, gjorde honom tysta förebråelser och var alltid frånstötande och ovänlig i sitt sätt emot honom. Men med vilken innerlighet hon i gengäld i smyg såg på honom, särskilt då han sov. Han hade mjukt, glänsande hår, som i svarta lockar låg ner över den höga pannan. Anletsdragen voro fina och skarpa, skuggade av ungdomligt skäggfjun. Där han lugnt slumrande låg framför henne, tänkte hon på alla de stunder hon tillbragt vid hans bädd. Hur hans smärtor och sår levde i hennes kropp, hennes själ, hennes187

drömmar! Ofta såg hon honom naken och hänrycktes över gestaltens manliga skönhet. Då såren läktes och han blev allt vackrare, växte beundran i hennes hjärta. Under sin fortskridande förbättring blev han småningom åter sig själv, återvände till sina aristokratiska vanor och ovanor. Varje hans rörelse tog hon till sig och bevarade i sitt minne. Vad han tyckte om tyckte hon om, vad han avskydde avskydde hon. Hon försökte göra allt så bekvämt som möjligt för honom, om hon än inte var i stånd att tillfredsställa hans furstliga anspråk. Men varje hennes steg, varje hennes tanke aktade på hans vink, gällde hans bästa. Hon ville ej, att han skulle märka det. Hon blygdes för dessa känslor som för något orätt och dolde dem under yttre ovänlighet. Förut hade de sovit i samma rum. Då nätterna nu blevo varmare, bar hon in sin bädd i salongen. Så länge hon inte varit medveten om sina känslor för honom, hade hon kunnat tillbringa nätterna i samma rum som han,188

utan att bry sig om vad folk tänkte och sade, ifall de nu visste det. Men nu då hon blivit medveten om dem, då hon beständigt förföljdes av fruktan att förlora honom, nu blygdes hon för människorna, som ej kunde se det — blygdes för sig själv. Hon måste ju tillstå för sig, att det ofta steg upp en het åtrå inom henne att kyssa hans lätt uppåt-böjda läppar; hans av långa ögonhår skuggade ögonlock. Ofta om nätterna lät hon med flit lyktan stå kvar vid hans bädd och smög sig på tåspetsarna in i rummet bara för att se på honom.

Kyssen var inte främmande för hennes läppar. Fostrad tillsammans med uppväxande gossar, i ett hus där släktingar och vänner beständigt hade gästat, hade den vackra unga flickan alltid varit ett föremål för beundran och försök till närmanden. Det hade varit henne omöjligt att värja sig för all tilltagsenhet. Då och då en stulen — mången gång också en frivilligt given — kyss, en för stulen omfamning i något halvskumt rum189

— en betydelsefull handtryckning — på så vis hade hon lärt känna det hemliga behaget i en harmlös kurtis. Men ingen av de tillfälligt favoriserade hade kunnat berömma sig av att ha väckt en djupare känsla inom henne. Alltsammans hade endast varit oskyldigt koketteri av en omsvärmad ung flicka, som av sina framgångar hade låtit förleda sig till en och annan liten obetänksamhet.

Umgängeslivet och tonen på Niezdoly utmärkte sig för övrigt ej för någon överdriven finhet. Man tog livet lätt där, som seden är bland den förmögnare, litet lantligt opolerade szlachtan. Konversationen var trivial, sättet och tonen gentemot det vackra könet kunde kallas frivol och nästan plump. Salomea hade genom tjänstfolkets samspråk sinsemellan kommit underfund med åtskilligt, hade i herrummet snappat upp än mera, som ej var lämpat för en ung flickas öron, och hela hennes tankekrets hade helt naturligt kommit att röra sig på Niezdolvs nivå.190

Först nu, i umgänget med furst Odrowaz, lärde hon känna något annat: en utsökt ridderlighet, en äkta förnämhet, en finhet i uttrycken som hittills varit okänd för henne. Och denna tillbakadragenhet han iakttog, trots att deras samlevnad nödtvunget var så intim!

Om hans familjeförhållanden visste hon nästan ingenting. Under sjukdomen erfor hon genom hans feberfantasier, att hans mor ännu var i livet. En annan gång hade han vid medvetande nämnt om en långvarig vistelse i Paris i studiesyften. Av en del antydningar slöt hon, att han levat i stora, lysande förhållanden och hade tagit del i upproret emot sina närmastes önskan. Alla dessa omständigheter spredo ett tjusande, mystiskt skimmer kring honom. Då hon måste avlägsna sig ur konvalescentens rum, överfölls hon genast av en obetvinglig längtan tillbaka. Då hon fick återvända till honom, kände hon sig som buren av vingar. Allteftersom han tillfrisknade, vaknade nya191

krafter också inom henne. Hon fördubblade sina omsorger om hans säkerhet.

Denna vårdag blev undan för undan allt henne klart. Vårens fläktar tycktes komma toner att klinga som hittills hade legat slumrande inom henne. Fursten lutade sig ut genom det öppna fönstret, blickade ut i trädgården och smålog.

»Om inte ni varit, skulle jag för länge sedan ligga under den här våta jorden», sade han, »och ungt gräs skulle nu växa över mig.»

»Då vore ni åtminstone nyttig till något. Nu vållar ni bara bekymmer.»

»Antagligen... Åtminstone kunde någon svulten rysshäst få sig ett mål på min grav. Som det nu är, är jag ju verkligen bara till besvär. Men jag har ju så ofta bett, att det skulle göras slut på mig. Ingen har velat. Inte ens dragonofficern.»

»Men tala då inte om döden, han vill ju inte veta av er.»192

»Om ni jämt skall skydda mig för döden, så kan den ju inte göra något åt mig.»

»Jämt... Det där jämt kommer kanske att räcka en två tre dagar, kanske en vecka eller två. Hur skall jag kunna skydda er, när ni rymmer ifrån mig?»

»Ni stöter ju beständigt bort mig — i ord åtminstone.»

»Herre Gud!... Ja, jag är nu en gång en sådan ogästvänlig husfru! Skafferiet är tomt — snart blir det att äta murbruk. Och så en oväntad gäst till — en furste till på köpet.»

Odrowaz lyfte på sitt tunga huvud och vände sig bort. Hon visste, att det stod tårar i hans ögon. Hennes strupe sammansnördes. Hennes egna oförsiktiga ord sargade henne i bröstet likt en såg. Hon smålog förläget, såg rådlöst på honom och visste inte vad hon skulle göra. Plötsligt, i en oemotståndlig impuls, lade hon handen på hans skuldra. Han försökte återhålla sina tårar. Då kunde hon inte längre behärska sig, utan strök meddarrande hand hans tjocka, glänsande, svarta hår. Hon lugnade honom likt ett gråtande barn och viskade förskräckta, ömma ord. Till sist lutade hon sig emot honom, och förvandlad till ett enda leende började hon kyssa hans vita

panna. Hon kysste den sakta och varsamt som en blomma, vars fägring man inte kan se sig mätt på, vars doft man inte nog kan andas till sig, med självförgäten, hängiven kärlek. Han höjde ej på länge blicken till henne — varken förvånad eller rörd över hennes överströmmande ömhet. Hans hjärta var fullt av bly tungt vemod. Då han slog upp ögonen, stodo de ännu fulla av tårar. Genom dessa oavbrutet kvällande tårar blickade han in i hennes ögon och grät över landets fruktansvärda olycka, över nederlagen, offren, strömmarna av utgjutet blod. Han talade om deras folks tillförsikt, som så grymt hade gäckats, om sin tro och sina förhoppningar, och han snyftade, emedan endast förtvivlan var lämnad honom övrig. Hon smög sitt huvud intill hans skuldra ochviskade glada, ömma, tröstande ord i hans öra. De visste inte själva längre, om det var kyssar eller blott ord och blickar. Deras själar funno varandra, togo varandra fångna och svävade likt två vårmoln bort över jorden. XI.

En ljum vårnatt kom ett skyfall, som tycktes på väg att fördränka jorden. Regnet piskade på taket och slog mot de stängda fönsterluckorna. I rummen härskade ogenomträngligt mörker.

Salomea låg sedan flera timmar sömnlös på sitt läger i salongen. Dörren till furstens rum stod på glänt. Alla osälla tankar, som vuxit fram ur hennes kärlek, skuggade över henne likt svarta vingar denna kulna natt. Vad skulle hon göra ? Vad taga sig till ? Hur rädda sig ur all denna tvedräkt och finna på råd? Genom vilka medel stilla hjärtats ångest, kväva snyftningarna och de inre kvalens blinda hetsjakt?196

Tusen tankar korsade hennes hjärna. Fly med honom? Stupa vid hans sida i striden, i en vild, djurisk, äkta rysk strid? Dö tillsammans med honom här eller annorstädes, blott inte bli kvar allena här på detta hemska ställe, utan honom!

Hur skulle hon kunna bära det ? Inte veta vart han tagit vägen och inte veta vad som vederfarits honom.

Vänta på underrättelser från honom. Kanske aldrig mer få höra något om honom. Hur kunna leva, då han inte längre var i hennes närhet? Leva på samma plats och minnas vart ögonblick, beständigt på nytt genomleva det förgångna — och vänta förgäves — vänta på någon torftig underrättelse. Varje sak skulle upphöra att vara saken själv, skulle förvandlas till en bild och ett minne. Eller kanske få höra, att han vistades någonstädes, att han levde, men tillsammans med en annan kvinna bodde här eller där. I det nattliga dunklet såg hon ett främmande ansikte, ett par kvinnoögon som blickade in i hans,197

och vid den synen genombävade henne ett ve utan gräns. Ack hur skulle ett sådant liv kunna uthärdas?

Hon sprang upp och försökte uttänka något som skulle återge honom åt henne. Han var ju ännu här. Här bakom den halvöppna dörren. Hon behövde bara sakta ropa hans namn, och han skulle vakna. Hon skulle få höra hans tysta, ömma viskning, skulle få se honom, röra vid honom, tala till honom och höra honom. O fröjd, fröjd! Hon genomlevde sin lycka och smekte förnimmelsen som en mor smeker sitt barn. Hon försökte hålla visionen fast och bönföll, att den skulle vara länge, oändligt länge.

Plötsligt dök minnet av hennes far upp inom henne. Med oförfärad blick mätte hon sin kärlek till honom och kände, att den vägdes upp tusenfalt av hennes nya, osaliga lidelse. Denna allom ofattliga makt, detta intet blev allt och slukade allt. Hon hörde röster: »Nej, men tänk den Mia! Att hon skulle sluta så! Ge sig av med en insurgent.198

Ingen höll ett öga på henne och hon begagnade tillfället.» — Denna kärlekens gränslösa, ofattliga, fruktansvärda makt — och så det där grymma, tomma sladdret — vilken vansinnig sammanställning! Hennes huvud brände. Hon snyftade i kuddarna. Vad alltså skulle hon göra ? »Tiga och glömma», som äldre kvinnor plägade råda. Hon visste, att hon ej skulle kunna glömma. Då de dagar kommo, som hon bävande såg nalkas, skulle hon kvävas av kval. Hur skulle hon kunna glömma dessa drag, dessa ögon, detta småleende, hans stämmas klang? Var fanns kraften, möjligheten att glömma? Kunde hon slita ut hela världen ur sin själ? Och allt som gav denna värld innehåll? Åter fattade hon beslut. Fantastiska, ogenomförbara beslut, som för ännu ett ögonblick sedan kommit hennes blod att stelna, men nu föreföllo henne helt enkla och naturliga, Men ännu innan en minut gått reste sig verklighetens mur i höjden. Porten till höger slöts, och porten till vänster, porten199

till livets mörka fängelse gapade emot henne.

Vad skulle hon göra med sin fars kärlek? Trampa den under sina fötter, stöta den ifrån sig? Om han kom hem en natt och inte längre funne henne här? Stefan skulle underrätta honom, att det förhöll sig så och så: Fienden hade inte dödat henne, soldaterna hade inte förgripit sig på henne, hon hade frivilligt flytt med insurgenten... Och denna fader liga kärlek, denna heliga, djupa, naturliga känsla tedde sig nu för henne som något ont, som ett våld, ett tyranni. Å detta förtvivlade virrvarr i hennes hjärta! — Så länkade sig hennes tankar i andra banor. Sagolika utsikter öppnade sig. Hon reste med honom — sin make — till fjärran, främmande, lyckliga länder. Försvunnet var allt det fruktansvärda, som om nätterna drog omkring på vägarna, i husen och i bygderna, klappade på fönstren och förjagade den barmhärtiga sömnen. Försvunna förödmjukelsens gissel ochblygselns kval/den kvinn-
200

liga nakenhetens bävan inför djuriska soldaters ögon. Hon sträckte i mörkret ut händerna mot lyckan, som gömde sig innanför den halvöppna dörren.

En lätt halvslummer bar henne in i drömmens rike, där ouppnåeliga ting blevo salig verklighet. Hon såg främmande länder, ljusomflutna städer. Människor, som talade ett främmande språk, drogo förbi henne, upplevelser, som voro helt och hållet nya för själen, kringgycklade henne — problem, som hennes tankar aldrig hade rört vid. Hon såg anleten, gestalter, brokiga dräkter, byggnader, färgskimrande slätter, alléer och lundar i en solig, fantastisk nejd. Och där borta i det gyllene fjärran vandrade hon säll vid sin furstlige herres sida.

In i denna halvslummer bröt sig ett plötsligt buller som om någon skjutit av ett skott eller med all sin kraft slungat de tomma karen i salen. Därpå följde en än djupare stillhet. Håret på hennes huvud reste sig, hon blev stel av skräck. Den överretade hörseln201

förnam ett nytt dovt dån. — Dominik! — Ännu en bävande sekund, och så drog något genom rummet, ett kallt luftdrag, som om dörren till stora salen ljudlöst hade öppnats. Å Gud! Han står på tröskeln. En svart gestalt, ansiktet kritvitt...

Hon betäckte ansiktet med händerna, kröp ihop till ett nystan, tryckte huvudet mot kuddarna, men uppenbarelsen kunde hon ej förjaga. Hon härdade ej ut längre, sprang upp och gav till ett genomträngande anskri.

Från rummet bredvid frågade Odrowaz viskande:

»Vad är det? Slår soldater på porten?»

Regnets plaskande mot fönsterrutorna och forsandet på taket förtog ljudet av hans röst. Salomea visste i sin ångest inte mera vad hon gjorde. Hon rusade i nattdräkten in i furstens rum och stirrade med vidöppna ögon mot salongsdörren, där hon såg Dominiks uppenbarelse i nästan handgriplig påtaglighet. Först då hon stod vid hans bädd, kom hon till medvetande om vad hon gjort. Då202

han skymtade hennes vita gestalt i mörkret, sträckte han ut sina armar mot henne och rörde vid hennes hopknäppta händer.

»Vad har hänt?» frågade han.

»Dominik...» flämtade hon och vacklade.

»Var ?»

»Där borta — bakom mig.»

»Men där är ju ingen.»

»Han står bakom dörren.»

»Det är bara inbillning.»

»Men han kastade karen...»

»Det bara tyckte ni...»

»Har ni inte hört något?»

»Så barnsligt! Karen är torra och står i den dragiga salen, och nu i regnet suger de till sig fuktighet och spricker sönder.»

»Tala inte så!»

Han strök smeksamt hennes händer för att på det sättet lugna henne. Hon ville lösgöra dem, men han släppte dem ej och tryckte dem innerligt till sina läppar. Dragen av honom måste hon luta sig ned och kände hans andedräkt på sin kind. Hon kunde ej slita203

sig lös. En namnlös lycksalighet genombä-vade henne, då hans armar omslingrade henne och drogo ner henne i bädden. Förnuft, minne, medvetande, förnimmelsen av mörker — allt slukades av känslan av outsäglig fröjd. Med en suck av vällust smög hon sig intill den älskade. Varje hans viskning besvarade hon med en viskning, varje kyss med en kyss, varje smekning med en smekning. Hon blev till ett böljande havssvall, som sjunker i ett annat svall, ett luftigt moln, som förlorar sig i ett annat moln, grenen på ett träd, som vajar för vinden utan att veta varför. Alla tankar förvirrades, ångesten för skilsmässan försvann; och alla de fruktansvärda gåtorna funno en enkel lösning.

Sakta, som i tankar, började hon tala om allt som kvalt henne, där hon ensam kastat sig på sitt läger i det andra rummet. På hans fråga varför hon inte kommit för länge sedan, när hon ängslades och plågades så, fann hon intet svar. I själva verket föreföll hon sig dåraktig och fég. Hon kände detta ögon-204

blick av sitt liv som en lycka utan mått och gräns, utan begynnelse och utan slut. Det var avgörandets ögonblick. Hon slog sina armar om den älskades hals, tryckte honom intill sig och vaggade honom i sin rena famn, liksom hon för ett ögonblick sedan hade vaggat hoppet om kärlekslycka i sitt hjärta.

Då Odrowaz kände hennes jungfruliga, späda och ändå fasta kropp mot sin, grep honom en så brännande åtrå, att han inte längre var sig själv mäktig. Det var honom som måste han dö. Hans jag förlorade sig i henne, löste upp sig i hennes väsen. Han pressade henne intill sig och förvandlades till lyckan själv. Allt obändigare och hetare blevo hans kyssar. Ett skri banade sig över hennes läppar... Smekande ord darrade över mun och ögon, bröst och hår.

Regnet slog dånande mot taket och piskade mot de stängda fönsterluckorna i den mörka, ogenomträngliga natten. XII.

Herr och fru Rudecki, herrgårdens ägare, hade äntligen återkommit till Niezdoly. Tack vare hans makas bemödanden hade man mot en hög borgensumma lössläppt godsägaren ur fängelset, men han var sjuk, gick stödd på en käpp och talade ej med någon människa. Fru Rudecki var också i grund förändrad. Ingenting här hemma, ingenting av vad som tilldragit sig i hennes frånvaro föreföll att intressera henne det minsta.

En bädd iordningjordes för husets herre på hans forna kontor, och han lade sig omedelbart till sängs. Hennes nåd gjorde med Salomea en rond genom alla rummen. Då hon fick se främlingen i fosterdotterns sov-206

rum, visade hon varken förvåning eller ogillande. Hon blott nickade och försjönk i dystert grubbel, då man berättade henne vern han var och varför han låg här. Två söner hade hon förlorat i detta uppror. Den ene hade massakrerats så att hon inte ens kunnat igenkänna hans döda kropp. Den andre hade hon sett i en svepskjorta av säckväv prydd med en trefärgad kokard, hade sett, hur han tillsammans med vapenbröder utan kista hade sänkts i en gemensam grav. Tredje sonen var ännu i fält, man visste ej, om han var levande eller död, oskadd eller sårad. Vad frågade hon efter om en främling fått hägn och vård i hennes hus, medan hennes egna söner, släpade över den vinter liga jorden av skenande hästar, icke hade funnit tak över huvudet, icke ens de eländiga sex kist-bräderna i detta land, som de gått i döden för? I hennes hjärta var allt som utsläckt och dött. Hon nickade och lämnade rummet.

Vid denna tid insjuknade Odrowaz på nytt. En natt, två veckor före herrskapets207

återkomst, hade Ryfka genom en knackning på fönstret varskott om fientliga soldaters annalkande. Innan man hunnit väcka kocken, var huset omringat, och barfota och i blotta nattkläderna nödgades fursten fly en bakväg ut i trädgården. Han sprang upp på berget bakom herrgården och låg gömd där i buskarna, till dess soldaterna avlägsnat sig. Nästa morgon fann man honom där stel av köld och medvetslös. Han fick en häftig feber och yrade dag och natt. Det såg ut som om han skulle dö. Då Rudeckis återkommo, var han visserligen på bättringsvägen, men hans tillstånd var alltjämt oroande. Febern höll i sig. Den sjuke förmådde varken äta eller dricka och stirrade framför sig med glasartade ögon.

Herr Rudecki tillbragte den första natten sömnlös i sitt rum och steg upp tidigt nästa morgon. Trots sin hustrus varningar och böner tog han på sig grova stövlar och sina gamla vardagskläder och lämnade huset. Han tog allt i skärskådan: de förstörda sta-208

keten, trädgården, där ogräset frodades, de nedtrampade ängarna, de brända ekonomibyggnaderna, vilkas förkolnade ruiner stucko upp ur grönskan. Han kastade en blick i de tomma stallen och potatisgroparna, han såg ut över de osådda åkrarna och hela den ödemark, som detta fruktbara stycke jord hade förvandlats till.

Länge stod han så på gården, försjunken i kvalfulla tankar. Därpå återvände han in i huset. Inkommen föll han i en långvarig vanmakt. I betänkligt tillstånd bars han i säng. Fru Rudecki befallde Stefan att till varje pris leja ett par hästar i byn eller hos juden och från staden hämta den ryktbare fältskärn, som hade den största praktiken i hela nejden och åtnjöt ett utomordentligt anseende. Mot aftonen kom han, en åldrig jude, undersökte godsägaren, smackade med läpparna, anbefallde lugn och föreskrev åtskilliga läkemedel. På Salomeas ivriga böner lät han till sist och under stort hemlighetsmakeri förmå sig att se också på den209

sjuke fursten. En svår, farlig sjukdom, förklarade han. Namnet på den ville han inte nämna. Han förbjöd alla att tala med patienten och nalkas honom, varnade för att oroa honom, då varje sinnesrörelse kunde medföra döden. Till sist förklarade han, skelande med ögonen, att med Guds hjälp kanske båda de sjuka skulle tillfriskna. Själv kunde han föga uträtta här. Därpå tog han avsked.

Herr Rudecki överlevde ej den anblick som hade väntat honom på Niezdoly. Efter tre dagar dog han. Begravningen försiggick i stillhet, såsom tidsförhållandena krävde. Byinvånarna visade sig ej. Endast några äldre bönder kommo upp till gården för att se på godsägaren, säkert av nyfikenhet att utröna om han verkligen var död. Kistan förfärdigades av bysnickaren, som försåg traktens invånare med denna sista jordiska boning.

Efter herr Rudeckis begravning på sockenkyrkogården blev det än dystrare på Niez-

14 Den trogna floden.210

doly. Dag och natt strömmade änkans tårar. Leda vid livet och nödvändigheten att för de återstående barnens skull uthärda det, motvilja för allt slags arbete och omsorg och tvånget till oavlåtlig verksamhet stredo med varandra. Åter kommo i växlande följd soldatvisitationer och inkvarteringar av sprängda insurgentavdelningar, med allt av kval, ångest och mödor som därmed var förbundet. Och i all den ödsliga, dova sorgen den eviga förnimmelsen av Dominiks spök-vandringar. Var hon gick och stod hörde änkan hans steg, hans skallande skratt i de mörka, unkna rummen. Det föreföll henne som hångrinade han beständigt över att lyckan så helt hade flyktat från det här huset, den här gården. Hans lidanden, hans livsleda och våldsamma död hade funnit sin vedergällning. Han gick omkring om nätterna, gled förbi husets invånare, kikade genom halvöppna dörrar, lurade bakom pelare och skåp. Niezdolys onde ande såg allt och grinade av skadeglädje. XIII.

Maj stod i full blom, men Josef Odrowaz var ännu inte återställd. Yppig vårgrönska täckte jordens sår. Späda gräs, blad och blommor i skiftande schatteringar sköto fram, och liksom de sögo till sig vinterns fukt och modd, ville de, tycktes det, genom sin växt och blom också suga till sig människohjärtats lidanden, plåna ut minnet av allt som fallit samman och dött. Allt växte och frodades, det nya livet till fromma, döden till avbräck. Näktergalen sjöng vid bäcken intill kullen, där Hubert Olbromski hade funnit sin sista viloplats.

På Niezdolys herrgård började det också bli liv. Fru Rudecki stadde pigor och drän-212

gar, skaffade ny kreatursbesättning och åter-införde ordning och disciplin i gårdens skötsel. Hon funderade redan på att låta åter-uppbygga lador, stall och visthusbodar. Det lagades middag och kväll. Stefan stod åter vid pannor och grytor. Till hjälp hade han en smutsig kökspiga, som plockade höns och diskade. Han skjutsade med flickan, röt och kommenderade henne för att på det sättet taga igen skadan efter sin betydelselöshet under sista tiden. Sin gamla vana trogen pratade han med elden, förklarade och bevisade det ena och andra för den, grälade och motsade den, när den tycktes vara av annan mening, knöt näven åt den och stampade ursinnigt med foten.

Man väntade länge, att Salomeas far, förvaltaren på Niezdoly, skulle återkomma från upproret och återtaga sin befattning, på nytt draga upp det stora gamla urverket och sätta i gång igen. Men man väntade förgäves. En kväll kom en bonde, som letat sig hit från de avlägsna skogarna vid Swietykrzyz, och213

bragte budet, att gamle Brynicki inte längre var i livet. Sårad i ett slag någonstädes uppe i bergen hade han svårt sjuk hållit sig gömd i bondstugor i närheten av S. Katarinaklostret och på soldatvis kur er at sig själv så gott han förmått. Han lade olika sorters salvor på sina sår, bryggde sig medicin av örter han kände till. Men förgäves. Snart kom dagen, då han måste säga sig själv, att det led mot slutet med honom.

Han bad bonden han höll sig gömd hos att underrätta hans dotter och skrev ett brev till henne på en bit gråpapper, som han kommit över någonstädes under sina strövtåg. I brist på penna spetsade han med sabeln sin sista blykula och skrev så sina avskedsord till dottern. Han anbefallde henne åt Gud och släktingarna, med vilka han i så många år hade delat mödor och dagligt bröd. Han besvor henne att bevara sitt goda namn obe-fläckat, leva redligt och arbeta. Om sig själv meddelade han, att han var förlamad och hade ett ständigt hamrande och sus i hu-214

vudet och att hans syn började försvinna. Han skrev också om den djupa sorgen han bar i sitt hjärta. I ett postskriptum fogade han till, att han skickade sin älskade Salomea sina sista återstående pengar, fyrtiosju polska dukater. I det han än en gång anbefallde »sin lilla dotter Mia» åt Gud, »som oförgänglig vakar över världen», sände han henne sin välsignelse och sista hälsning.

Bonden som överbragte brevet tillfogade muntligt, att Salomeas far hade dött kort efter det han skrivit brevet och att byborna nattetid i hemlighet jordat honom på den gamla kyrkogården i närheten av Swiety-krzyz. Bonden knöt upp en duk och lade ärligt de honom anförtrodda fyrtiosju polska dukaterna på en bänk i köksförstugan. Sedan berättade han en mängd detaljer från den avlidnes sista stunder. Mannen var helt olik bönderna i Niezdoly. Han stod på de upproriskas sida liksom alla sina grannar i den trakten. Han var helt förvånad över bönderna som ville »polackerna» illa och215

som han hade mött på sin väg första gången han givit sig ut i vida världen för att bringa sorgebudet till Niezdoly. I hans trakt hade befolkningen förtroende till sina egna landsmän och omfattade Polens sak; de gåvo hjälp vid genommarscherna, gömde sårade, och de yngre togo själva del i upproret.

Tackad och rikligt förplägad rustade han sig till uppbrott. Han måste skynda sig att anträda den långa återvägen och taga sig fram på okända, obanade skogsstigar för att ej riskera att möta militär. Salomea ledsagade honom några verst över fälten. Då han sagt henne farväl, följde hon länge med blicken denne siste budbärare hennes far sänt henne och som nu återvände dit där han låg begraven. Hans gestalt blev mindre och mindre och försvann slutligen i kvällsdunklet. Då grep henne en djup förtvivlan. Detta sorgebud hade drabbat henne fruktansvärt. Full av förfäran fick hon klart för sig, att hennes far hade skilts hädan just vid den tid då hon hängivit sig åt sin älskade. Kan-216

ske hade han dött samma natt som faderskärleken synts henne blott som en boja och en börda! Utan att kunna finna lättnad i tårar ilade hon över de blommande fälten tillbaka hem. Hon kände det som ett vilt smärteskri måste bryta sig väg över hennes läppar. — Och plötsligt, som född på nytt ur det gränslösa lidandet, uppflammade med dubbel kraft och våldsamhet den heta, allt-uppslukande kärleken till Odrowaz. XIV.

Fru Rudecki fattade ett energiskt beslut att handla. Hela familjens väl och ve berodde nu av henne, och hon grep sig an med sina uppgifter. Men allt misslyckades och så att säga föll henne ur händerna. Förhållandena hade

fullständigt ändrat sig. Folket hade blivit annorlunda och dess mera ovilligt, motspänstigt och trot3igt ju djupare det förut krökt ryggen. Allt försvann och stals nästan öppet. Alla mödor voro fåfänga, all omsorg var förspilld.

Salomea som den yngre och friskare måste taga det mesta av arbetet på sig. Hon sov knappast alls numer och åt så gott som ingenting. Oron för fursten drev henne till för-218

tvivlan, och dock måste hon dölja sin ångest bakom en glad uppsyn för att ej väcka misstankar. Hennes sömn förvandlades till en lätt dvala — ett vaket drömmande, som blott älskande kvinnor känna. Tankarna talade, lyfte sig och svävade vitt, vitt över jorden — och samtidigt kretsade de oavbrutet kring den älskade, vakade över sjukdomens förlopp och omgärdade honom med ömma omsorger.

Genommarscher och överfall av fientliga trupper inträffade numera icke så ofta, ty de i skogarna dolda upprorsmännen drogo fiendens uppmärksamhet ifrån invånarna i byar och städer. Dessutom var guerillakriget vid denna tid huvudsakligen förlagt till en annan trakt.

Den gamla herrgårdens båda kvinnliga invånare begagnade så långt deras krafter för-slogo denna lyckliga vändning och arbetade från tidigt på morgonen till sena kvällen. Det var ju så oändligt mycket att göra. De skrattade, skämtade och talade blott om gla-219

da saker för att dölja sina verkliga känslor, kanske också för att öva ett tryck på själen och vänja hjärtat ifrån att gråta. Inte alltid lyckades det dock. En solig dag öppnade man i trädgården koffertarna och kistorna som stått stängda över vintern. De uppackade sakerna hängde de båda kvinnorna upp på långa klädstreck i trädgården. De arbetade ivrigt och kände sig väl till mods under detta bestyr. Men plötsligt avlägsnade sig fru Rudecki, och då hon redan varit borta en lång stund, hörde Salomea ett gällt, krampaktigt skri från det inre av huset. Hon ilade dit och sprang sökande ur rum i rum. Till sist fann hon fru Rudecki hopkrupen i ett hörn av stora matsalen bredvid skänken. Den olyckliga modern hade i en låda funnit en liten kolt som tillhört Gustav, sonen som på ett så ohyggligt sätt hade massakrerats i kriget. Hon tryckte den lilla jackan med de förgyllda knapparna till sitt bröst och jämrade, blind, döv, besinningslös av smärta. Lyft upp från golvet öppnade hon ögonen,220

kom till medvetande, ursäktade sig för sin svaghet och grep sig åter an med arbetet.

Varje budskap, varje buller på gården framkallade bävan och ångest för nya skräckscener. Därför hatade man också på Niezdoly allt vagnsbuller, allt hästtramp och greps av fruktan, då en dag i senare hälften av maj en stor, elegant täckvagn förspänd med fyra välfödda hästar stannade utanför herrgårdsbyggnaden. Fru Rudecki rusade förfärad ut i förstugan, ställde sig bakom porten och blickade i väntan på en ny olycka ut genom ett litet sidofönster. Salomea stod också och iakttog, dold bakom en gardin i salongen. Lyckligtvis steg ej någon man ur vagnen, utan en dam, vilket redan det verkade litet lugnande. Den främmande var lång och smärt och kunde trots det grånade håret ännu kallas vacker. Hon såg sig omkring åt alla sidor, tydligen väntande att någon skulle komma ut och taga emot henne. Men i de där tiderna voro husen ej gästvänliga, och deras invånare längtade ej efter an-221

blicken av nya människor. Husfrun gjorde sig ingen brådska att komma ut och välkomna, i hopp att damen skulle ge sig av lika plötsligt som hon kommit. Den främmande närmade sig emellertid trappan och steg långsamt upp för den. Man måste öppna porten och gå henne till mötes. Då fru Rudecki uppenbarade sig på tröskeln, böjde den okända på huvudet och ville säga något, men vacklade och sjönk som överväldigad av inre rörelse på knä. Hennes ansikte blev likblekt, och de glanslösa ögonen sjönko in i sina hålor. Slutligen frampressade hon med bävande stämma:

»Detta är ju Niezdolys herrgård?»

Fru Rudecki hjälpte henne att resa sig och bejakade frågan.

»Är ni kanske fru Rudecki?»

»Ja.»

»Jag har fått underrättelse, att en sårad har vårdats här i vinter... Sedan tre månader söker jag honom... Man har sagt222

mig... En ung man... mörkt hår, smärt...»

»Vad är hans namn?»

»Familjenamnet är Odrowaz — förnamnet Josef.»

»Är ni hans mor?»

»Ja.»

»Var god och stig in.»

»Är han här?»

»Ja.»

»Lever han?»

»Ja han lever.»

»Å Gud! Här, i det här huset ?»

»Ja här. Var så god och stig på.»

Men det var slut med fursitnnan Odrowaz' krafter. Hennes läppar drogo sig till ett lyckligt leende, därpå sträckte hon ut armarna mot fru Rudecki och föll i vanmakt. Salomea skyndade till hennes hjälp. Kusken, som lyssnat till samtalet, gav hästarna en klatsch med piskan, vände sitt fyrspann och körde bort från gården. De båda kvinnorna223

buro den sanslösa in i ett rum till höger, som låg långt ifrån den sårades rum. Knappt hade hon kommit till sans, förrän hon med en blick på Salomea frågade:

»Är det alltså ni som räddat min son från döden?»

»Hur vet ni det?»

»Genom läkarn...»

»Doktor Kulewski?»

»Ja. Jag har sökt och sökt, varit på alla slagfält, i härbärgen, herrgårdar, byar, har frågat alla människor. Äntligen...»

»Men han är svårt sjuk.»

»Sjuk? Vad fattas honom?»

»Det vet jag inte. Han var sårad...»

»Jag känner till såren. Huvudet, ryggen... ögat... Doktorn har sagt mig allt. Är kulan kvar i höften?»

»Nej, kulan har bulnat ut, men han har angripits av någon svår sjukdom.»

»Min Gud! Var är han?»

»Nu kan furstinnan inte få se honom, för224

han skulle säkert inte överleva sinnesskakningen.»

»Är han så sjuk?»

»Fältskärn som undersökt honom har förbjudit alla sinnesrörelser.»

»Låt oss hämta en doktor!» viskade modern.

»Gärna, om ni vill», svarade den unga flickan likaså med undertryckt röst.

De lutade sig emot varandra, och så tyst som om en lyssnande fiende varit inom hörhåll började de tala om alla farser av sjukdomen, dess symtom, dess utveckling och de medel man måhända skulle kunna använda för att häva den. De glömde världen omkring sig, med ens vordna ett i den gemensamma känsla som besjälade dem. Furstinnan Odrowaz satt i soffhörnet, Salomea på en taburett bredvid henne. Halvt omedvetet strök furstinnan den främmande unga flickans hår. Mitt emot dem satt fru Rudecki tillbakalutad i en fåtölj. Hon smålog förbindligt, var utsökt artig såsom det hövdes225

gentemot en gäst. Med framåtböjt huvud lyssnade hon till samtalet, betygade sitt deltagande i moderns glädje över att efter ändlöst kringirrande ha återfunnit sin son. Men i själva verket voro hennes tankar långt borta, och hon lyssnade knappt till alla dessa detaljer, som så djupt intresserade de båda andra. Hennes blick såg bort över dem — genom fönsterrutan ut över husets svärtade murar, över fält och skogbevuxna dälder — och försökte kanske förväget att pejla den allsmäktiges outrannsakliga öga.

Furstinnan besjälades blott av en tanke, en önskan, den att få se sin son, men hans unga vårdarinna motsatte sig det bestämt. Hon kände alltför väl till den sjukes tillstånd och visste, att åsynen av modern skulle komma att stegra hans feber och kanske döda honom. De underhandlade länge. Den ena bönföll oavbrutet, den andra ville ej ge efter. Till sist kommo de överens om att furstinnan skulle få se på sin son genom dörrspringan. Glömska av fru Rudeckis närvaro gingo de

15 Den trogna floden.226

igenom den långa korridoren och smögo sig på tåspetsarna in i salongen. Salomea gled tyst igenom rummet, trädde in i sovrummet och lät dörren stå på glänt bakom sig. På det sättet kunde man från salongen se den sjukes ansikte. Furstinnan Odrowaz pressade ögonen mot dörrspringan och segnade på knä med en tacksägelsebön på sina darrande läppar. Genom strömmar av tårar betraktade hon det älskade ansiktet. Så förgick en timme och ännu en, och Salomea kunde ej förmå henne att lämna sin plats. Först då skymningen bröt in och svepte den sjukes anletsdrag i dunkel, lyckades det henne att nästan med våld draga furstinnan in i ett avlägsnare rum, där man iordninggjort ett nattläger åt henne. XV.

Det började ett annat liv på Niezdoly.

Furstinnan lät tillkalla flera läkare för sin sons räkning och honorerade dem frikostigt för råd och behandling. Under olika förevändningar anställde hon personal att passa upp honom och strödde pengar omkring sig med fulla händer, allt för den älskade ende sonens skull. Bland andra blev kocken Stefan kungligt begåvad. Då Salomea berättade, hurusom den gamle hade räddat den unge furstens liv — hade försett honom med tofflor och mat och längre fram hade släpat honom till avlägsna gömslen, visste den tacksamma modern knappt hur hon skulle löna gubben. Vad annat kunde hon göra än228

skänka honom pengar? Sedan hon först överhopat honom med tacksägelser, lämnade hon honom därför en späckad börs. Gubben stoppade den i bröstfickan och bevakade den som sin ögonsten. Besittningen av så mycket pengar medförde dock inga yttre förändringar hos honom. Som förr stultade han omkring i sin blaggarnsskjorta, sina gamla träskor och sina trasiga, smutsiga byxor med putande knän. Som förr gick han alltid bar-huvad, ty sedan länge ägde han varken mössa eller hatt. Han fortsatte att laga mat åt herrskapet och tjänstfolket — och för Odrowaz måste han på furstinnans önskan tillreda allting själv och laga de utsöktaste rätter. Besittningen av pengarna var endast något imaginärt för honom.

Då och då stack han handen i bröstfickan och kände på sin skatt, undersam, om inte alltihop var en inbillning och om verkligen han — Stefan kock — var denne penning-furste, ägaren till allt det guld han drömde om dag och natt. Då ingen var inne i köket,229

förde han sitt sedvanliga samspråk med elden. Konversationen rörde sig regelbundet om tjuveri.

»Har han stulit det?» vände han sig med knutna nävar till lågorna. »Och vem har han stulit det från? Ut med det,

om ni vet det! Från vem, hä? Säg det, era lymlar, från vem har han stulit den här pungen? Har någon här haft den eller burit den på sig eller lämnat den efter sig någonstans, va? Era fördömda fän! Den nådiga furstinnan är det som har givit mig den, det är just vad hon gjort det, förty att jag har räddat livet på hennes son. För det har hon gett mig den. Hon strök mig över ansiktet med händerna, gjorde hon, och for med mun över min gamla skalle. Där fick ni veta sanningen, era svinpälsar! Finns det inga vittnen ? Var ingen där? Är jag en lögnare? Så fräckt! Jag visste bara inte vad hon ville, när hon kom utspringande hit i köket. Hade jag vetat det, så skulle jag minsann ha ropat åt er, ert pack: kom hit och gapa! Ni kunde230

ha ställt er här i en vrå och bligat, då hade ni själva fått se, era as, hur det gick till. Här stanna hon, här bredvid spisen. Och hon titta på mig och jag titta på henne. Och så stack hon handen i fickan och tog fram den här pungen. Och så stack hon den i handen på mig... Där har du, kära vän — ja just det sa hon, den nådiga furstinnan, Gud löne henne! Köp dig vad du vill för det. Nå vad säger ni nu då? Är det sant eller är det inte? Hä — usla lumppack! Vill ni jag skall svära på det? Gärna det! Och hon kan också tala om för er, att justament så gick det till. Här stod hon, här bredvid spisen — och jag titta, och hon titta. Och så — har man sett på! — så stack hon handen i fickan och räckte mig pungen. Har han stulit? Han har inte stulit, utan alltihop det blanka guldet är mitt..

Elden trodde honom tydligen inte, utan spottade tvivel och hånlöje i ansiktet på honom, ty Stefan skrek och stampade och slängde till den de grövsta skällsord.231

Mången gång, då han hade någon stund ledig, smög han sig i all hemlighet upp på berget bakom trädgården, och gömd bakom de tätaste snåren drog han där fram börsen ur bröstfickan. Varsamt plockade han så fram det ena guldmyntet efter det andra, lade dem i rad och började räkna. Men en exakt hopräkning av denna penningsumma översteg hans räkneförmåga. Han kunde inte komma på det klara med hur stor hans skatt var. Från tidigare år erinrade han sig dunkelt höga tal och stora räkningar, som slutat med många, många siffror. Han kalkylerade, gjorde överslag och adderade mödosamt, som drängarna då de med högaffeln kasta upp kärvarna i logen. Men så bäst det var kom något mynt av obekant värde och trasslade till alltihop, och han kom inte längre. Slutligen måste han nöja sig med att liggande på magen stirra på de blänkande mynten, som lågo uppradade på de gröna bladen, och saligt leende grina emot dem med sin tandglugg. Av fruktan för bedrägeri,232

stöld och rån vågade han inte bedja någon att taxera värdet av hans förmögenhet åt honom.

Så gingo dagarna. Efter någon tid vaknade en önskan inom honom att vända hem till födelsebygden, d. v. s. en by, som låg ungefär tre mil från hans kök och där han inte varit på över tjugu år, eftersom han dagen i ända varit upptagen av att laga mat i herrgårdsköket. Han drömde om en resa till dessa »fjärran nejder», om ett triumferande intåg i hembyn med guldet i bröstfickan. Han såg byn för sig, smutsen, vägarna, bondstugorna, de flätade videinhägnaderna, han hörde hur hundarna skällde, folket trätte och brunnstången knarrade. Han skrattade högt för sig själv, stirrade in i elden och började berätta för den om det märkvärdiga ögonblick, då han skulle återinträda i sin by med alla pengarna i pungen.

»Vid krucifixet viker jag av åt höger och går så stigen rakt fram, tills jag kommer till Bartels stall. Hundarna där — ja de kän-233

ner mig ju, eller vern vet, de har kanske strukit med på den här tiden. Och Bartels gumma — hä, hä, hon kommer ut och hälsar, käringen... Oj, du min tid, sätt er, mäster Stefan, sätt er! Ni kommer långväga ifrån, och världen är stor, när man är torr i halsen. Satans käring, låta snattran gå det kan du. Jag känner er, ni Bartels, jag känner er nog...»

Men det reste sig alltid något hinder för planerna, ty gubben råkade i ursinnigt raseri, röt och dundrade och knöt näven åt elden. Det var så svårt att passa in resan. Så ofta han allvarsamt tänkte på att ge sig av, kom det alltid ökat arbete och sköt utsikterna långt i fjärran. Han hade till och med diktat en visa, som han vänd mot elden ofta brukade gnola för sig själv. Visan var inte lång och började så här:

»Far nu väl, spis och kök, far nu väl, släp och stök..

Men trots detta släp och stök och trots hembyns lockelser fortsatte Stefan att stöka234

vidare vid Niezdolys spis i samma utstyrsel och med samma flit. Den djärva planen som visan handlade om var rent omöjlig att sätta i verket, ty det blev mer och mer att göra. Åt den sjuke måste lagas kraftiga buljonger på höns och utsökta maträtter. Furstinnan stod ofta själv vid den nerrökta spisen och hjälpte till. Hur skulle då Stefan kunnat lämna henne ensam? Vem skulle laga middagsmaten åt hans egen matmor? Och så beskydda fröken Salomea, som efter gamle Brynickis död bara hade honom att lita sig till?

Furstinnan Odrowaz fick fortfarande inte visa sig för sin son. Nu som förut iakttog hon honom i hemlighet genom dörrspringan. Under tiden beredde Salomea den sjuke så småningom på återseendet med modern. Varje förbättring i hans tillstånd begagnade hon för att tala med honom om henne. Hon frågade honom, om han ej ville skriva till henne, om hon inte i hans namn fick bedja henne att komma hit. Till en början var den235

sjuke ej hågad för det och protesterade. Längre fram samtyckte han och började ofta själv tala om modern. Salomea uppgav, att hon skrivit till furstinnan, och han frågade om det kommit svar, och sålunda rörde sig deras samtal ofta om modern och hennes sannolikt förestående ankomst...

Furstinnan Odrowaz lyssnade bakom dörren till dessa samtal. Icke en blick, icke en gest, icke ett ord av honom undgick henne. På så sätt måste hon snart komma på det klara med den sjukes förhållande till sin vackra vårdarinna. Det leende varmed sonen hälsade den unga flickan var gång hon trädde in, hans ansiktsuttryck, då hon gick, upplyste henne redan första dagen om allt. Men den olyckliga modern hade nu blott en enda åstundan: att bevara sitt barn vid liv. Vilka outsägliga kval hon utstod vid varje buller, varje hästtramp som förkunnade militärs annalkande ! Hon lydde Salomea som ett barn, ty blott hon visste vad som var att göra vid fara, hur han kunde räddas. Furstinnan lär-236

de känna alla finter, alla gömställen, alla manövrer och utförde varje uppdrag med den noggrannaste punktlighet. Den trumpne, smutsige Stefan var vid plötsliga överfall och faror hennes suveräne härskare, vars oförgripliga befallningar ej fingo möta minsta motsägelse. Hon lydde honom likt en tjänstflicka. Hon sprang dit man skickade henne och utförde allt som hittills ålegat Stefan. Under dessa veckor av gemensam oro kommo furstinnan och Salomea varandra så nära, att de smälte samman till ett väsen. De förstodo varandra utan ord, och deras ömsesidiga känslor lågo framför dem som en uppslagen bok. Då den sjuke sov, berättade de tryckta till varandra sina intryck och minnen. Otaliga gånger skildrade Salomea alla detaljer av furstens vistelse på Niezdoly, alla stadier av hans lidande, alla äventyr de haft att utstå, allt sorgligt och glatt de genomlevat tillsammans. För modern var allt detta så intressant och fängslande, att hon ville höra det om och om igen.Hon blev aldrig mätt på att tala om det. Hennes värld var rummet den sjuke låg i, och ju mer hans liv hängde på en tråd, dess innerligare blev kärleken mellan de båda kvinnorna, som bävade för det. Med en handtryckning sade de varandra mera än man kan uttrycka med tusen ord. En blick — och de visste ömsesidigt vad som försiggick inom dem. Så ofta den sjuke hostade eller stönade, ilade de likt två änglar att beskydda honom — den ena synlig, den andra dold, den ena med tröstеord och ömma omsorger, den andra med tårar, längtansfullt sträckta armar och brinnande böner för hans tillfrisknande. XVI.

Febern släppte. Krisen var överstånden, och den sjuke förbättrades synbart. Genom det öppna fönstret strömmade doften av blommande träd och örter in från trädgården. Det var som om månljuset, som dallrade flödade in i sjukrummet, hade helat den unga organismen med sina strålar, som om morgonsolen stärkt honom mer än all kraftig näring och all medicin. Patienten kunde redan sitta uppe i bädden, aptiten återkom, och det kroppsliga välbefinnandet ökade dag från dag. Då beträdde modern rummet för första gången. Intrycket på den sjuke var så starkt, att den erfarne fältskärns varning syntes väl berättigad. Sluten i sin mors ar-239

mar kunde den unge fursten ej hämta sig på länge. Men när den första sinnesskakningen var över, skred hans tillfrisknande än raskare framåt. De båda kvinnorna blevo nu dubbelt oroliga för att en ny militärvisitering skulle följa och på nytt göra allt om intet. Många visste redan om insurgentens vistelse på Niezdoly. Tjänstfolket blev allt talrikare, och det var omöjligt att hemlighålla saken för dem. Hela byn talade om det. Lantbruksskötselns återupptagande förde alla möjliga slags människor till herrgården, och om inte av illvilja eller för egen fördels

skull kunde de blott för nöjet att skvallra när som helst förråda den sårade och prisge honom åt fördärvet.

I händelse av plötslig fara fanns det inte heller mer något egentligt gömställe, ty höet i ladan var redan förbrukat, och något annat gömsle kunde de ej tänka ut. Furstinnan Odrowaz kände blott alltför väl, att hon utsatte detta olyckliga hus och dess redan så prövade härskarinna för nya faror, att hon240

förgiftade hennes dagar och nätter genom sin ångest för sonen. Allt detta drev henne till beslutet att så fort som möjligt föra honom härifrån. Men vart? Överallt lurade samma faror. Hon beslöt därför att trotsande alla risker fly med honom över gränsen, så snart han blott förmådde stiga upp. Även oron att han återställd -skulle vilja återvända till de upproriskas led styrkte henne i detta beslut. Och ännu ett skäl drev henne till det. Furstinnan hade vetskap om sin sons förhållande till fru Rudeckis fosterdotter. De mest stridiga känslor gentemot den unga flickan rörde sig inom henne. Hon älskade Salomea, hon överhopade henne med ömhetsbevis, men blott med bävan tänkte hon på möjligheten, att hennes son skulle komma att gifta sig med henne... En furst Odrowaz kunde dock inte taga en simpel fröken Brynicki till hustru.

Trots den innerliga ömhet furstinnan kände för henne kunde hon dock inte annat än reagera för allt det främmande i uppfostran,241

levnadsvanor och åsikter hos denna flicka från en annan värld. Hon bet ihop läpparna, då hon iakttog uttrycket i de båda ungas ansikten, ty hon förstod, att det här ej var fråga om någon övergående förälskelse från den sjukes sida, utan om en djup, bestående böjelse. Hon kunde ej sova om nätterna, så grubblade hon över en utväg ur detta dilemma. Hon var inte i stånd att tillfoga Salomea en oförrätt. Hon kunde inte ens döma henne hårt för denna kärlek, vars djup hon kunde mäta i sitt eget hjärta. Hon vågade ej komma vid hennes heligaste känslor och göra henne ont. Hon förlorade sig i motsägelser. Många sätt att göra ett slut på saken stodo henne till buds, men för intet av dem kunde hon besluta sig. Hon visste blott, att hon måste slita sonen ifrån dessa känslor och, om så med våld, föra bort honom. Hon längtade efter att vara på andra sidan gränsen med honom. Vore hon bara där, då skulle hon nog ställa allt tiil rätta.

Under tiden levde hon beständigt om-

16 Den trogna floden.242

värvd av faror, i ångest och kval Hon rådgjorde med fru Rudecki, och denna var i allt av samma mening som hon. Nu återstod blott ett: att tala med sonen och Salomea. Men därtill saknade hon mod. Uppgiften var till synes enkel, men den krävde en diplomats klokhet och försiktighet och kanske också en bödels brutalitet... Furstinnan Odrowaz grät bittra tårar, då hon tänkte på Salomeas outtröttliga omsorger om hennes sårade son, på hennes oegennyttiga, lidelsefulla kärlek till honom. Denna kärlek, som den stackars flickan så omsorgsfullt sökte dölja och som dock lyste fram i var blick, var rörelse. Krafterna sveko furstinnan. Hon bävade också för hur hennes son skulle komma att förhålla sig. Hon hade redan upplevat hans hemliga flykt till de upproriska.

Allteftersom unge Odrowaz’ förbättring fortskred, glömde dock modern mer och mer den utståndna sjukdomen och alla de lidanden, omsorger och mödor som varit för-243

bundna med hans vård. Salomeas rörande osjälviskhet och uppoffringar trädde i bakgrunden, hörde till det förgångna — bleknade för framtidens spöke, som furstinnan beständigt såg för sina ögon. För denna framtid stod Salomea hindrande i vägen, och moderns hjärta kämpade redan i tysthet med henne om sonen.

I den närmaste judekrogen hade furstinnan funnit en förslagen, tjänstvillig pojke, som mot hög betalning överbragte ett hemligt bud från henne till några vänner. Till svar kom ett löfte om hästar och vagn, som vid första vink skulle vara färdiga att på utsatt dag föra henne över gränsen. Tack vare dessa vänners mäktiga relationer skulle också gränspass utställas för henne och hennes son under fingerade namn.

En dag anlände en svettig och utmattad budbärare till Niezdoly med de efterlängtade papperen. Fastän han ännu icke lämnat bädden, var Odrowaz nu så pass återställd,244

att man kunde företaga resan. Det måste alltså äntligen handlas.

En juniafton, då redan alla förberedelser träffats och hästar och vagn voro beställda, bad furstinnan Salomea att följa henne ut i trädgården. De styrde stegen mot det gamla lusthuset nere vid floden. Stora träd täckta med friskt ungt lövverk, vildvin, som slingrade sig kring de murkna pelarna och bredde sig över det trasiga taket, spredo ett halvmörker i lusthuset. Knappt hade furstinnan överskridit tröskeln, förrän hon sjönk ner på en bänk och drog Salomea till sig. Hon omfamnade och kysste henne och grät oavbrutet. Hennes tårar flöto så strida, att de formligt överströmmade den unga flickans ansikte.

Salomea darrade i hela kroppen. Sällsamma tankar drogo genom mörkret inom henne likt nattliga blixtar som förkunna ett annalkande oväder. Tårarna som droppade ner på henne blevo förebud till en hotande olycka.245

Furstinnan tryckte Salomea än fastare intill sig och viskade med kvävd röst:

»Barn, du älskar honom. ..»

Salomea teg, men darrningen i hennes kropp gav svaret.

»Och han älskar dig? Inte sant?»

Hennes tystnad var en bekännelse.

»Har han yppat för dig, att han älskar dig?»

»Ja.»

»Och du har också tillstått din kärlek for honom ?»

»Ja.»

»Säg mig hela sanningen, förhemliga ingenting! Vill du säga mig allt?»

»Ja.»

Salomea kände ett tvång att lyda och avlägga bekännelse. Det var henne som om hon berövats sina kläder, ja mer ändå — som om även hennes nakna, skälvande själ låg framför det forskande ögat.

»Har ni kysst varandra?»

»Ja.»246

»Hos honom — om natten?»

»Ja.»

»Har du — hängivit dig åt honom?»

»Ja.»

»Har han lovat dig att gifta sig med dig?»

»Ja.»

»Och därför hängav du dig åt honom?»

»Nej.»

»Svara mig nu på en sak till! Men säger du mig också fulla sanningen?»

»Ja.»

»Svär mig det! Må den där Dominik var natt uppenbara sig vid din bädd, om du säger mig ett osant ord!»

»Ack!»

Salomea lutade sig kvidande mot furstinnans skuldra.

»Säg alltså sanningen! Har du någon gång varit så — tillsammans med någon annan som med honom?»

»Nej.»

»Aldrig ?»

»Aldrig!»247

»Och ingen har kysst dig före honom?»

»Jo...»

»Vern?»

»En kusin.»

»Älskade du honom?»

»Nej.»

»Varför lät du honom då kyssa dig?» »För att jag tyckte om honom.» Denna bekännelse tycktes inge furstinnan säkerhet. Hennes stämma blev fast och beslutsam.

»Hör på mig, barn! Vill du, att Josef skall vända tillbaka till sin avdelning?» »Nej nej.»

»Vill du inte, att han än en gång skall bli sårad i striden?» »Ack nej!»

»Vill du, att han skall bli frisk igen?» »Om jag vill?»

»Nå men vad skall man göra för att han skall bli frisk?» »Det vet jag inte.»

»Tänk efter — med huvud och hjärta!»248

»Jag vet inte.»

»Och vad skulle du vilja för egen räkning?»

»Alltid vara tillsammans med honom.»

»Såå. Men vad tror du? Skulle man inte kunna ordna det på det här sättet... Om det inte är möjligt, så ge något annat råd. Jag skall göra som du vill.»

»Jag vet ingen råd. Jag vill hellre höra på...»

»Nå gott. Jag tänkte mig således, att man måste föra honom härifrån.»

»Föra honom härifrån...»

»Har inte du tänkt dig det också?»

»Jag vet inte.»

»Var skulle man kunna dölja honom här i landet? Vart jag än gåve mig av med honom, skulle de finna honom — arrestera honom — kasta honom i fängelse. Inför mina ögon skulle de hänga honom eller också bakom min rygg. Det enda möjliga alltså är att föra honom över gränsen.» »Gud \r249

»Men han kommer inte att vilja följa med. Man måste lova honom, att så snart han blir frisk igen skall han få återvända till sin trupp. Du måste hjälpa mig att intala honom det...»

»Måste jag det?»

»Naturligtvis — för inte kan han bli frisk här! Säg tror du?...»

»Jo säkert kan han bli frisk här.»

»Men kan han stanna längre här? Vill han själv stanna här, när han blivit frisk?»

»Nej.»

»Alltså vore det väl bättre, att jag förde honom till Italien, så att han inte vänder tillbaka till sin avdelning?»

»Till Italien?»

»Bara där kan han bli helt frisk. Och du vill ju själv, att han skall bli frisk, att han inte går ut i striden igen och blir sårad på nytt. Har jag inte rätt?»

»Jo jo, alldeles rätt...»

»Och har jag orätt — ge mig då ett annat råd!»250

Med en stickande smärta mindes Salomea sin dröm om en färd med maken genom det obekanta, soliga Italien. Hon mindes de drömda städerna, bergen och havet, som hon aldrig hade sett i verkligheten. Hon reste på sig och frågade:

»Finns det ingen annan utväg än att han förs bort — över gränsen och så till Italien?»

»Nej!»

Furstinnans stämma klingade fast och hård. Salomea teg. En iskyla genomlopp henne, och förtvivlan fyllde hennes hjärta likt ett droppande gift. Dröjande kommo orden över hennes torra läppar:

»Och jag?»

Furstinnan Odrowaz tryckte henne lugnande intill sig.

»Du är ännu så ung. Du älskar honom. Har räddat hans liv. Han älskar dig. Ni har tillhört varandra. Jag vet allt och förlåter er. Men han är så sjuk nu. Han måste ha lugn nu — söka hälsa i ett milt klimat, långt borta från de här ohyggliga slagfälten.251

Han måste samla nya intryck, lara sig se tingen med andra ögon... Måste lära sig att av innersta övertygelse fördöma det här lättsinniga tilltaget — det här obetänksamma, vanvettiga tilltaget!»

Mitt i sin gränslösa smärta såg Salomea plötsligt för sig sin fars skugga och skuggan av mannen, som vilade under jorden ej långt från där de sutto. Lidandets stolthet reste sig inom henne. En orygglig känsla, som aldrig förr varit henne så klart medveten, dikterade hennes svar:

»Han kommer aldrig att fördöma det här vansinniga tilltaget.»

»Han måste! Vad som är fördömelsevärt måste fördömas.»

»Nej, vad de här männen har gjort är inte fördömelsevärt.»

»Min son måste erinra sig, att det inte anstår honom att ligga på smutsig halm och hålla sig gömd i lador. Han måste tänka på vad han är skyldig sin ställning, sin furstliga börd.»252

Salomea uppfattade den skarpa tonvikten på de sista orden och förstod den. Något inom henne stängdes till likt en port, till vilken inger mer kan finna nyckeln. Hon teg. Rysningarna försvunno, en stor tomhet bredde sig över hela hennes väsen. Likgiltigt lyssnade hon till furstinnan:

»Du är mitt andra barn. Min älskling! Aldrig kommer jag att glömma dig! På min dödsbädd kommer jag att minnas dina drag, ditt namn. Han också, tro mig, kommer alltid att minnas dig med innerlig kärlek. Aldrig skall jag säga ett ord emot dig till honom. Gud straffe mig, om jag inte talar sanning. Men du har också plikter. Fru Rudecki har fostrat dig och varit dig i mors ställe, ända sedan du blev moderlös. Är det inte så? Har hon inte varit en mor för dig?» »Jo.»

»Och nu är hon själv ensam och övergiven — den arma! En olycklig mor till dräpta söner — ensam och övergiven i det här öde huset. Skulle du ha hjärta att gå ifrån hen-253

ne, nu då hela hushållet vilar på dina skuldror ?» ’

!

Salomea reste sig än en gång upp och frågade i sin hopplöshets vansinne:

»Skulle jag inte kunna användas på något sätt under den där italienska resan?»

»På vad sätt? Hur?»

»Kanske — för uppassningen...»

»Nej, nej mitt barn, hur kan du tänka något sådant! En sådan förnedring skulle jag aldrig tillåta. Endast som hans maka kunde du följa min son... Men det är omöjligt. Du förstår väl själv, att det är omöjligt!»

»Men vad skall jag då ta mig till?»

»Bed Gud om hjälp! Befall ditt hjärta att tiga. Tiden kommer att läka såret, som jag nu måste tillfoga dig... Min lilla dotter, min älskade lilla dotter!»

Furstinnan sjönk gråtande på knä och omfamnade Salomea.

»Om du kunde känna», snyftade hon, »hur allt gråter inom mig — över dig och din olycksaliga kärlek. Hur jag lider av att nöd-254

gas tillfoga dig det slaget! Stöta en kniv i det hjärta som har återgivit min son åt mig! Å Gud! Och ändå måste jag tala på detta sättet till dig... Ack det var sant... jag glömde...»

Furstinnan började leta efter något i fickan.

»Du får inte ta illa upp det», viskade hon, »och inte tänka något ont... Jag vill dela allt med dig — glädje och sorg och rikedom .. . Då jag kommer tillbaka hem, skall du bli övertygad om det... Och nu, här... hälften av vad jag har med mig här... Du måste ta emot det. Du måste!»

Hon tryckte en börs fylld med guld i Sa-lomeas hand, böjde hennes stela fingrar om den rika gåvan och lät den så glida ner i den darrande flickans ficka. Som ur ett avlägset fjärran ekade det dovt förtvivlat i Salomeas mar terade hjärna:

Pengar, pengar...

Tanken att den älskade skulle slitas ifrån henne slog sig som ett järn om hennes255

hjärta. Som ekot av ett åskslag genomdall-rade henne de nyss hörda orden: »Tiden kommer att läka såret.»

Hon lyddes till klangen och sökte förstå meningen. Hon längtade efter att få vara ensam. Fly någonstans. Gömma sig. Hon mumlade något obegripligt...

Furstinnan sökte efter nya trösteord. De voro så uppriktiga och moderliga att de bragte Salomeas kvalda hjärta en skymt av lindring. Båda omfamnade varandra, stirrande ner i sina känslors avgrund.

Salomea föreföll det som om hon för länge sedan hade lämnat trädgården och redan tillryggalagt en lång väg, hon hade en förvirrad förnimmelse, att hon släpat sig uppför ett högt berg och blickade ned åt den andra, aldrig förr sedda sidan. Detta alltså betydde ordet moder... Hon såg moderns hjärta och alla de känslor som gömde sig inom det. Hon förstod vad modern i detta ögonblick kände och vilka tankar som be-bestormade henne. Hon blickade ner på dem som på ett framför henne liggande landskap under seglande moln. Hon häpnade över allt vad som rör sig i en moders själ — hon urskilde dess kval och växlingarna i den... Det låg ett leende över den vida utsikten, en solens klara glans över en ödelagd nejd...

Hon ville öppna läpparna och säga, att hon bar frukten av deras kärlek i sitt sköte — men i helig blygsel dog ordet på läpparna och vände åter till hennes hjärtas djup.

Med slutna ögon höll furstinnan Salomea tryckt till sitt bröst. Hon såg hennes hängivna, gränslösa kärlek — kände den som sin egen kärlek.

En blommande äng, blott en gång i livet uppenbarad för den tjusta blicken. I den doftmättade luften sväva fjärilar — vaja färgprunkande blommor. En jublande visa klingar från flickans läppar, medan de nakna fötterna glida över det daggiga gräset...

Och hon var alltså dömd till att slunga dödens förbannelse in i detta paradis — i dettagudomliga i den jordiska tillvaron — trampa ned blommorna, döda fjärilarna, släcka ljuset och förvandla blomdoften till likstank...

Hon vred sina händer, lät huvudet sjunka mot den unga flickans skuldra — och förstående allt grät hon bittra tårar.

Varför fanns det doftande blommor, varför fanns det strålande sol? Varför var hon utsedd att begå denna grymma gärning? Varför måste hon lyfta armen, sträcka ut handen och slå snaran om den hals hon höll omsluten i en kärleksfull omfamning?

Hon grät, grät, och hennes tröstlösa snyftningar kvävde alla hennes ord. XVII.

Långsamt och försiktigt började furstinnan söka övertyga sin son om nödvändigheten av att bege sig till utlandet. Hon motsade honom icke, när han sprang upp och ville återvända till sin avdelning — och med hans växande krafter stegrade sig hans otålighet. Hon blott bad honom se till att han blev alldeles frisk, innan han återvände ut i striden. Men för fullständigt tillfrisknande krävdes lugn, och var skulle man finna lugn annat än på andra sidan gränsen? Just för att han så fort som möjligt skulle kunna taga del i kampen, rådde furstinnan Odro-waz sin son att först ledsaga henne till259

Krakau. Då han ej visste var hans förra avdelning befann sig, var han skulle söka den, var han skulle få veta något och kunna förse sig med vapen, gick han in på hennes förslag. I Krakau kunde han överblicka situationen, kunde få höra något om rörelsens utveckling, kasta en blick på kartan och välja en ny avdelning.

Hur han längtade efter mannen som skulle göra det, efter den obeveklige, järnhårde strategen, som stampande med foten i den blodiga jorden kallar fram nya legioner!

Törsten efter strid var lika övermäktigt stark inom den unge fursten som de lidanden han haft att bära. Med vidöppna ögon stirrade han ut i fjärran och såg i andanom ett skyterkrig, en kamp på liv och död, som skulle utveckla sig ur det polska eländet. Alla minnen voro slocknade inom honom och kvar stod endast den glödande åtrån: tillbaka ut i striden!

Denna känsla och därjämte farhågan för nya visitationer och moderns fruktan, att260

han skulle falla i regr ingens händer, gjorde, att han förklarade sig villig att omedelbart avresa.

Salomea gjorde intet försök att hålla honom kvar. Tvärtom, hon uppeggade honom. Ett leende svävade kring hennes skälvande läppar, då hon började övertala honom till färden. De talade med varandra om honom, anföraren, som skulle förena genialisk klokhet med en vilja av stål och uppstå som räddare av det förtryckta folket — en Napoleon med en Machnickis själ. De talade om den stora kampen, som skulle göra ända på slaveriet, stilla all jämmer och hämna de stupades sår och hjältedöd. Vad betydde en kula, som sopade bort en enskild? Var det kanske inte högsta lycka att få inviga platsen för pånyttfödelsen efter all utstånden smälek?

Han berättade henne om ett monument i Paris, framställande en döende krigare, som i en sista omfamning slagit armarna kring en kanon. Han talade om den hänförelse261

som hade gripit honom vid anblicken av den där bronssoldaten...

Salomeas glänsande, svarta ögon blevo matta och färglösa, medan hon stelt lyssnade till honom.

Furstinnan lämnade nu mera de tu aldrig ensamma, och på dessa tre människors spända känslosträngar spelades ett sällsamt spel.

Den unge fursten gick helt upp i sin förmenta plikt och offrade för den sin kärlek, som han obarmhärtigt trampade under fötterna. Hans obarmhärtighet var lika fruktansvärd som Polens olycka. Med sammanbitna tänder och ett strålande leende såg han på Salomea.

I solnedgången sjöng Puppinetti. Fursten vinkade Salomea till sig och pekade på den lille sångarn. Hon förstod meningen och instämde med en böjning på huvudet, men i samma ögonblick genomfors hon av tanken, att hon

måste öppna buren och återge fågeln friheten, ty hur skulle hon kunna fördra hans262

sång, sedan hon blivit kvar här allena? Han skulle få flyga till soliga länder, dit där han skulle träffa hennes älskade.

Hon sysslade ivrigt, packade in furstinnans saker i handväskan av läder och även matsäcken som Stefan hade gjort i ordning för färden. Allt skedde mekaniskt. Varje stund kunde militärens hästtramp ljuda eller också rullandet av vagnen som skulle föra bort Odrowaz... för alltid. Det hette visserligen: blott för en kort tid. Men hon visste, att han aldrig skulle komma tillbaka. Han skulle glömma henne — i den vida, leende världen — den furstlige herrn... Gud allena kunde med sin allsmäktiga vilja ännu vända det annorlunda.

Avresan skulle äga rum nattetid, så att sträckan fram till godset, där furstinnans vänner bodde och som låg vid gränsen, skulle tillryggaläggas i skydd av mörkret.

Nattmörkret ökade hjärtats fruktansvärda ångest. Ett ögonblick klamrade det sig fast vid något fåfängligt hopp, någon erbarmlig263

illusion, den tanklöses tröst: Vem vet? — och det blev litet ljusare i sinnet. Men så störtade plötsligt åter allt samman i ett oändligt mörker. Vad skulle komma? I nästa ögonblick skulle detta ställe vara öde. Detta ohyggliga hus... Dominik skulle skrida genom de tomma rummen, stanna vid sällhets-rusets tomma läger, runka på huvudet, lyss till Puppinettis sång och grina i ett tonlöst, hånande skratt. Hur skulle man kunna andas här? Hur kunna leva? Vad taga sig till? Hon lyfte blicken mot den unge mannen, som hade tagit hennes liv och själv blivit levande. Med ögonen bekände hon för honom den hela, ofattliga sanningen. Läpparna skulle aldrig förråda den — nej! Men ögonen fingo säga vad munnen måste förtiga. Han grät, han som inte fruktade döden, utan så ofta hade bönfallit om den, som nu åter modigt gick den till mötes, viss att den skulle nå honom. Hennes hjärta flödade över av kärlek och beundran. Dessa manliga tårar återköpte henne åt honom.264

Nej den älskades hjärta skulle inte förråda sig för dig, polske riddare. Det skall tiga, komma vad som komma vill, intill sista ögonblicket. I tankarna tryckte hon sina läppar mot hans huvud, mot hans händer. Med blicken gav hon sin kropp åt honom, sin nakenhet och sin stolthet — sin ära och sitt liv.

Josef Odrowaz, iförd en förnäm herres resdräkt, släpade sig, ännu ur stånd att gå, från sängen till soffan, från soffan till sängen. Hur förändrad han blivit! Dräkten kom honom att synas alldeles främmande för henne. Var detta densamme vars blodiga sår hon hade tvättat? Det mörka ärr, som gick över kinden under ögat, förlänade honom ett egendomligt, svårmodigt uttryck. Det kortklippta håret gjorde honom yngre. Hans läppar voro slutna.

Han sjönk tillbaka i stolen med händerna stödda mot armstöden, huvudet tillbakalutat. Som ur ett fjärran stirrade han på modern och Salomea och mumlade hänfört för sig själv:265

Bort med titeln — furste eller herre, hör upp med dessa olyckssälla strider...

Furstinnan Odrowaz betraktade honom med ett ömt småleende. Men blott ett ögonblick, sedan började hon med fördubblad iver styra med hans och sin egen packning och lämnade ej mera för en minut rummet, där hennes son och Salomea befunno sig. Båda voro nu stilla och lugna. Men plötsligt tycktes Salomea fatta ett beslut. Med ett plågat uttryck blickade hon framför sig och ville säga något. Så började hon med skälvande händer leta efter den innanför klänningslivet insydda kulan, som bulnat fram ur den älskades sår. Hastigt och oförmärkt kysste hon detta stycke ryskt bly — och räckte det så på flata handen till furstinnan.

»Den här kulan — det är från mig... från mig... till minne», stammade hon tonlöst.

Furstinnan tog kulan och betraktade den eftersinnande. Ack hur denna gåva smärtade henne och kom henne att blygas! Fur-266

sten blev oroad av den sällsamma skänken. Det for en ryckning genom honom, han lade de båda magra händerna på armstöden för att resa sig. Med en inkvisitors ögon blickade han sin mor i ansiktet. Hon nickade stum åt honom och kände sig själv som genomborrad av den där kulan. Odrowaz ville samla sin energi och fråga, då det i

detsamma hördes ett rullande av hjul. Alla ilade ut i portvalvet. Framför byggnaden stod en res vagn utan lyktor. Åkdonets och de fyra hästarnas silhuetter föreföllo Salomea som konturerna av en likvagn.

Med en undertryckt kvidan lutade hon sig mot porten. Den till kusk förklädde vännen till familjen uttalade lösenordet. Hästarna fingo i hast litet foder, därpå bar man ut packningen och band fast kofferten. Efter att ha tagit ett kort farväl av alla stego furstinnan och hennes son upp i vagnen, som långsamt och ljudlöst åkte bort. Snart uppslukades den av nattmörkret och var försvunnen.267

Fru Rudecki avlägsnade sig, glad att äntligen vara kvitt den farlige gästen, Stefan, som hjälpt till att lyfta upp kofferten, gick också. Salomea var ensam kvar. Hon stirrade ut i natten, som hade uppslukat vagnen. I hennes hjärta var det stilla.

Ett gåtfullt omkast i hennes känslor kom henne att med en viss tillfredsställelse börja tänka på pengarna, som furstinnan hade skänkt henne. Tanken på dem övade som ett slags tryck på själen, kvävde sinnesrörelsen. Det ögonblick hon trott att hon ej skulle överleva, avresans ögonblick, hade knappt väckt några känslor alls inom henne. Ängsligt prövande lät hon sina tankar stanna vid det ena efter det andra: det tomma rummet, buren med kanariefågeln, fruktan för Dominik, och med häpnad märkte hon, att varje känsla inom henne var som bortdomnad. Medvetandet att det fanns så mycket pengar i huset beredde henne en vidrig lättnad . .. Om fadern hade levat, så han skulle ha glatt sig! Ty det var ju ärligt förvärvat allt detta, ge-268

nom outtröttlig omvårdnad och uppoffrande omsorger. Han skulle inte längre ha varit den fattige förvaltarn, som aldrig fick sova ut, aldrig hann äta sig mätt, som måste jaga från den ena gården till den andra. Vem visste, om man inte för så mycket pengar skulle kunnat arrendera någon liten gård för egen räkning, skaffa sig egen kreatursuppsättning, kanske till och med ett par vagnshästar och en fjädervagn. De skulle ha farit till kyrkan i söndagskläder, och bönderna skulle ha sagt »hans nåd»... Tankarna irrade i dessa obekanta regioner. Då de återvände från de tomma drömmarnas rike till den hårda verkligheten, ilade de till den fjärran graven. Ack att få släpa sig dit på sina knän, leta upp graven, kasta sig ned och slå armarna kring den! Få viska till mullen vad som hade skett — bekänna den fruktansvärda skulden — den skamliga synden! För guldmynten skulle hon resa ett kors på graven, ett kors med en inskrift.. .

Hon började övertänka, hur hon skulle269

kunna komma dit. Hon erinrade sig det sista, med en blykula skrivna brevet. Det kom för henne, att det innehöll namnet på bonden, hos vilken hennes far dött. Hon drog fram brevet ur fickan, men kunde ej läsa det i nattmörkret. Armarna sjönko maktlösa.

Men då började Guds hand lyfta det nattliga doket från jorden. Ur halvdunklet stego konturerna av de svarta alarna nere vid vattnet, höga stammar med tungt lutande kronor, sällsamma, som av lidande förvridna gestalter. Morgongryning omsvepte jorden. Lätta dimmor svävade över flodbädden. Fåglarna började kvittra. En ljum, fuktmättad vind satte de sömndruckna grenarna i rörelse. På trädgårdens rabatter lyste vita blommor och väckte smärtsamma minnen inom henne. Hon kämpade tappert emot dem. Och det gick över...

En tung dåsighet överföll kropp och själ. Nu skulle hon äntligen få sova ut, efter så många rolösa nätter — i sin egen bädd, som en främling så länge hade intagit. Hjärtat270

skulle inte längre bäva vid knackningarna på fönsterrutan. Nu fingo de komma och se, nu fingo de söka bäst de ville. Inga vanvettiga mödor längre, inget hemlighetsmakeri, ingen kvalfull ångest. Nu fanns inte mer någon att vårda. Det skulle komma att härska lugn, ordning och stillhet. — Sova!

Salomea reste sig för att gå in i sitt rum. Men i stället tog hon efter kort tvekan vägen mot floden. Hon räknade på att innan hon kom dit, skulle det vara ljust, så att hon i faderns brev kunde läsa namnet på bonden, i vars stuga han dött. Långsamt gick hon vägen nedåt, i den mjuka sanden, som var fuktig av nattdagg. Därpå vek hon av in i det våta gräset och tog utan att själv veta varför riktningen mot stranden. För några ögonblick stannade hon i lusthuset, omslingrat av vinranka. Hennes sinne var stilla och lugnt, och hennes tankar rörde sig om vad hon skulle köpa för pengarna, vilka saker hon skulle skaffa sig för dem. Hon kände271

sig stolt över att inte längre vara beroende av sina anförvanters nåd.

Klarare blev morgonljuset, ljudligare klingade fåglarnas sång. Redan kunde man urskilja de blommande, oslagna ängarna. Den fjärran skogen lyste blåaktig. På den mång-färgade himlen växte det röda skenet. Salomea lämnade lusthuset och begav sig ned mot floden, som var svälld av vårflödet. Vågorna jagade grumliga och gulaktiga i snabba virvlar. Al- och pilkvistar drevo på vattnet. Plötsligt hörde hon i den djupa morgonstillheten ett dån, kort som några avlägsna trumslag. Hon lyddes och nickade. Det var vagnen som förde bort furstinnan och hennes son; det var hästhovarnas tramp och hjulens rullande på bron långt borta...

Och då slets plötsligt något itu inom henne likt ett murket stycke tyg. En outsäglig förtvivlan, ett blint ve — vilt som tigerns lystnad, då han störtar sig över sitt offer, bröt fram ur det inres förborgade djup. Som i vansinne ilade hon längs flodstranden — åt272

höger, åt vänster. Så blev hon plötsligt stående som fastvuxen, blickade ned på det grumliga, svällda vattnet, överlade...

Ur hennes innersta väsen reste sig en järnhård makt. Hon brast i ett högt skratt, drog upp furstinnans börs ur fickan, skakade ut en del av guldmynten i handen och slungade dem med all sin kraft i vattnet. Därpå tog hon återstoden och strödde allt sitt guld i den bortglidande flodens bädd. Vattnet sprutade högt, till tecken att det förstod hennes hjärtas kval. Vattnet ensamt hade givit henne svar.

Hon avlägsnade sig och vadade genom det höga gräset, som var dränkt i dagg. Länge såg hon ned på de täcka blommorna, som tycktes känna medlidande, men intet råd kunde ge. Hon ville komma till ett torrt ställe, ty hennes skor hade blivit våta.

Då hon kom upp på vägen, hade full dag redan brutit in, och spåren av vagnshjul och hästhovar kunde tydligt urskiljas i den mjuka sanden. Hon stirrade på dem, och hen-273

nes hjärta började skälva i kvävande dödsångest.

Långsamt gick hon upp mot huset. Men hennes fot snubblade på en liten sten. Hon föll framstupa med ansiktet i den våta sanden.

Liksom alla dar hade gamle Stefan stigit UPP 1 gryningen och stampade med sina ämbar i väg till källan, som porlade under ett päronträd. Kocken gick som vanligt och pratade för sig själv och slängde med de gnisslande ämbaren. Han vek av från vägen och in på en liten stig, som förde till källan. Vad nu då? — han tittade framåt vägen — där låg något svart på sanden. Med ens anade han oråd och började i sitt sinne fundera, om det inte återigen var något elände från polska sidan som han hade råkat ut för.

Nej det där fick någon annan ta rätt på — han gjorde helt om. Men det var då för märkvärdigt — av pur nyfikenhet kunde han inte hålla sig. Alltså raka vägen tillbaka och sakta framåt. Men när han kommit ett

18 Den trogna floden.stycke fram — Jesus Maria! — då kastar han sina ämbar ifrån sig — och rätt fram till henne — så fort de skraltiga benen bära honom. Med darrande händer lyfte han den livlösa kroppen från marken, lade hjälplöst snyftande det nedhängande huvudet mot sin skuldra och beredde sig att bära den lätta bördan hem. Och inom honom klagade och jämrade det:

»Hur har det gått dig, lilla stackare, hur har det gått dig? Å gubben han förstod han — han förstod... Det är de som har gjort dig det här, liten — de har träffat rätt — det ser man — du gode Gud — alldeles för rätt...» *Stefan Zeromski.*

DEN TROGNA FLODEN.

Stefan Zeromski hör till de stora diktarne i Polens litteratur. Man skulle kunna påstå, att hans nationella egenart gör honom till romantiker. Han är i alla sina böcker en dyrkare av sitt folks förflutna, som han i glödande,

färgrika bilder på nytt levandegör. Han är ofta bitter, men alltid allvarlig och uppriktig. Hans roman *Den trogna floden* har förutom sitt konstnärliga värde även betydelse som folkpsykologiskt dokument. Boken överflödar av stark känsla och heorism. Man måste läsa Zeromski för att kunna förstå Polen — Polen av alla tider och Polen av i morgon.